Crellius Joh.

COMMENTARIUS
In Epiſtolas
PAULI APOSTOLI
Ad Theſſalonicenſes.

Ex prælectionibus
IOHANNIS CRELLII FRANCI
conſcriptus
à
PETRO MORSKOVIO
à Morskovv.

RACOVIÆ, Typis Pauli Sternacii
Anno à Christo nato 1636.

PETRUS MORSKOVIUS a Morskovv.

Christiano Lectori S.

OFFERIMUS tibi Christiane Lector Commētarium in utramq; Apostoli Pauli ad Thessalonicenses epistolam, à nobis è prælectionibus μακαρίτου illius Iohannis Crellii Franci elucubratum: utinam tanto tuo fructu & emolumento, quanto studio, & animi in te propensione nostra. Materiæ certè in qua primùm vires præeunte illo nunquam satis laudato viro nostras experiri voluimus, is est genius, ut tantò magis unumquemq; allicere & trahere ad se debeat, quantò acrioribus ille se stimulis ad veræ pietatis orbitam inoffensò pede calcandam agitari sentit. Tametsi enim, non ea hîc seges est abstrusiorum illorum Christianę religionis mysteriorum, nos in sacratissima ipsius adyta introducentium, qualem in aliis huius Apostoli scriptis conspicias; at illorum quæ solidæ pietati & constantiæ in re-

ligione commendandæ & fovendæ faciunt, ideoq; iſtis minimè cedunt, proventùs longè uberrimus. Ita divinus iſte gentium Doctor, qui verum nobis Chriſtianum ſermonis ſui penicillo depinxit alibi, hîc in exempli quaſi quodam ſpeculo, vivam & ſpirantem eius imaginem ſpectandam propoſuit; quodq; præſtare cœli candidatum debere docuit alibi; id etiam poſſe, hîc luculentiſſimè demonſtravit. Animaturus nimirum Theſſalonicenſes ad conſtantiam in religione Chriſtiana, ſeu ad παῤῥησίαν & *gloriationem*, (ut divinus ille author ad Heb: loquitur) *ſpei usq; ad finem firmam retinendam*, ea cùm de ſua & inter illos converſatione, & in illos voluntate, tum de illorum viciſſim & in ſe animo & in religionem Chriſtianam affectu prædicat, quæ & Paſtorem nobis undequaq; abſolutum exhibent, & auditorem. Nam quid in illo Paſtore deſideres ampliùs, qui nõ ut caput referat unctius, aut plauſum mereatur, & ſe aſſignet famæ, ſed ut gloriæ Dei, & hominum ſaluti velificetur, curam ſuſcipit gregis eoq; nihil quod ſalutare putat,

reticet, ſed candidè, ſed ex animo oracula divina pandit, ac ut à veritate prædicanda nullis periculis abſterretur, ita prædicationem ſuam tanta ſanctitate & morum integritate fulcit, ut omnem calumniatori aditum ad ſe præcludat, potiusq; cum ſumma ſua moleſtia & labore de jure ſuo remittat multùm, quàm offenſionis anſam præbeat aliquam; eorum verò quos gubernat, amore ardeat tanto, ut & præſentes non ſecus atque nutrix mater ſolet, foveat, & abſentium deſiderio teneatur incredibili, pro iis oret, & gratias agat indeſinenter, nullam rationem implendi defectûs illorum fidei prætermittat, illos coronam ſuæ gloriationis, ſpem, gaudium ſuum eſſe credat, ſe deniq; animamq; ſuam uſibus eorum impendere, & devovere ſit paratus! Atqui hæc omnia in ſe à Theſſalonicenſibus conſpecta, non illorum ſolùm, ſed ipſius etiam Dei, qui intimorum mentis noſtræ receſſuum arbiter & inſpector eſt, teſtimonio comprobat Apoſtolus. Iam quid ad juſtam veri Chriſtiani ſtaturam deſit ei, qui veritatem circumtonantibus

nantibus undiq; periculorum procellis, imò cum persecutione ipsa, & tanta alacritate, ac animi robore receperit, ut nō credentium tantùm circa se omnium exemplar, sed ipsius etiam Christi Apostolorūq; in eo æmulus ac imitator esset, & tantâ constantiâ tantâq; fiduciâ ac spe profiteretur, ut velut per ipsas afflictiones fides in Deum cresceret, & spes, patientiâ, radices altiùs ageret, omnes circumstrepentis Satanæ turbines impavidus & imperterritus frangeret; charitate verò, quæ legis perfunctio & veri Christiani character est certissimus, tam ardenti, tam nulla hypocriseos & privati quæstus ærugine infuscata, cùm in omnes in universum, tùm in singulos privatim ferretur, ut eam à natura hausisse, imò à Deo ipso didicisse videretur! aut si quid tandem tam generosę, tam cœlesti, imó tam Deo suo plenæ defuerit animæ, quis non videt, vel non tanti id esse momenti ut de summa spei suæ periclitari propterea possit, vel certè, qualis qualis ille defectus fuerit, tam in proclivi esse illum complere, atq; imber quando pluit. At

it. Atqui horum omnium laudem Thes-
salonicensibus suis non modio neq; tri-
modio, sed horreo, quod aiunt ipso, hîc
admetitur Apostolus; adeò ut non tam
novam aliquam eis virtutem per istas E-
pistolas inserere voluisse, quàm ne ob af-
flictionum magnitudinem de studio re-
mitterent, & tempore in cursu langve
scerent timuisse, atq; ideò ut ad cœpti
tanto cum omniũ plausu & admurmu-
ratione curriculi calcem, se ipsos quoti-
die votaq; de se concepta superãtes pro-
perare vellent, orationis suæ velut quo-
dam classico impulisse & animasse vide-
atur. Et hinc sunt illæ tam liberali manu
in eos cõgestæ, totiesq; repetitæ laudes;
hinc tam effusa Pauli de suo in illos & il-
lorũ in se animo prædicatio, hinc deniq;
tot tam crebra, tamq; ardẽter pro iis con
cepta vota, ut vix aliquid huius simi-
le in reliquis Apostoli huius epistolis
animadvertas. Quanquam sunt & aliæ
harum Epistolarum dotes, illis vel pecu-
liares, vel certè cum paucissimis cõmu-
nes. Nam ubi, si Epistolas ad Corinthios
excipias., sive de mysterio resurrectionis
 nostræ,

noſtræ, ſive de animadverſione Eccleſiaſtica pleniùs tractatur & uberiùs? atqui ut illud eſt prora quod ajunt & puppis fidei ſpeiq; noſtræ; ita hæc unicũ ordinis in Eccleſia cõſervandi remedium, & inſtrumentum. Iam de Apoſtaſia adventum Chriſti ad judicium anteceſſura, revelandoq; illo homine peccati, & quòd jam tum iniquitatis perageretur myſterium, in omnibus huius Apoſtoli, ne dicam omnium ſcriptis altiſſimum ſilentium. Nam etſi S. Iohannes in Epiſtolis ſuis innuat, in Apocalypſi verò etiam pluribus nonnulla perſequatur, harum tamen Epiſtolarum verba, lucem illis omnibus fœnerantur: abſq; quibus fuiſſet, omnes hîc velut in illuni nocte erraremus, & horrẽdis illis ſcopulis tot Chriſtianorum oſſibus albis, conſcientiæ navis allidenda foret: quos nunc iſta ſigna, licèt rectè propter temporum rationem ab Apoſtolo poſita, candido & veræ pietatis amore flagranti oculo intuentibus ſine periculo, divina ope invocata, prætervehi haud ita operoſum. Sed quid ego harum epiſtolarum decora, culpa detero po-

tero potiùs ingenii, quàm meritis exorno laudibus; cùm longè plus ipsa lectio & venerationis sit ipsis allatura & præconii, quàm quantum ego ullis verborum apparatibus consequi possim? Ad commentarium venio; de quo malumus tuum judicium expectare, quàm nostrum quod hîc facile cæcutire potest apponere; & præterea, res est experimenti, non verborum. Hoc tantùm de illo in præsentiarum tibi videtur indicādum; rem ferè hîc esse à Crellio, verba verò à nobis, & ea quidem non omnia. Erat videl. in more magno illi Theologo, viva tantùm voce auditoribus suis in evolutione & explicatione scriptorum Apostolicorum sine ullo scripto præire: qua ratione cùm istarum quoq; epistolarum interpretationem aggrederetur, author ipse mihi fuit, ut scripto ista, propter & memoriæ subsidium, & aliorum qui lectionibus istis non interessent emolumentum consignare vellem: parui ego libenter, tam justa & non cum aliorum tantùm verùm meo etiam ipsius singulari fructu conjuncta imperanti: cumq;

 ita quæ

ita quæ tum ex illius differentis ore hauriebam in chartam conijcerem, ut quædam etiam quæ non dicta videbantur, de meo, sensus illius expiscandi gratia adderem, tradebam illi recognoscenda: quæ ille postea ad suum arbitrium finxit & refinxit, multis inductis, nonnullis etiam de suo additis. Inprimis verò illa in posteriori Epistola c. 3. à v. 6. ad finem usq; omnia sunt planè illius Nam cùm in his, doctrinæ de Excommunicatione in qua multi cæcutiunt pleniùs pertractandæ, campus mihi aperiri videretur, nix⁹ ego an abusus dicam facilitate, & in omnes de quolibet benè merendi partes accincta propensione viri, spatium tantùm nudũ & sine literis in charta reliqueram, addito, velle me, ut istam materiam suis ipse verbis pro ut ipsi videretur pertractandam susciperet. Nec detrectavit ille, qui omnibus cuperet esse omnia, & suo ipse stylo prout ambiveram omnia persequutus est; addito tamen, tam plenam doctrinę de excommunicatione tractationem non huius esse loci, & velle postmodum Ethicæ suæ recognita inseri, quæ commenta-

mentationis huius pomœria excedere viderentur. Verùm ut ipsum commentarium scribebam ego,&recognoscebat ille,non fine edendi; ita nec ista postquã tradiderat mihi,aut ille in manus resumpsit unquam,aut ego vel in minimis mutare fas mihi putavi; exceptis tamen iis quæ temporibus condonanda videbantur. Quæ tibi Lector, tam multis à me memorantur, ut si minùs fortè tibi in hoc commentario arriserint omnia, speq; forsitan tua minora fuerint visa, æquior sis cùm illi qui facem prætulit nobis, nec tamen morte præventus, ita ut par erat, rudem hanc& informem carunculam relambere potuit, tum verò nobis ipsis,quibus religio fuit,aut addere aliquid post ipsius recognitionem ne cornicum oculos configere diceremur, aut cùm tamdiu Ethices illius editio differatur,omittere quę ille hîc de Excommunicatione utilissimè adjecerat. Inde videlicet nec stylus ubiq; decurrit ęquabiliter, & nonnulla pendere,nec satis ubiq;adstricta videntur. Nam quòd nõ attollatur & humi plerumq; serpat,id nec

excusan-

excuſandum videtur; cùm rem nobis nō verba propoſita haberemus, & genus iſtud ſcriptionis, lautitias illas elegantiarum, ſi non reſpuat, ambiat certè ac deſideret minimè. Quod ſuper eſt, ſi in his, quæ tuo candore nixa, lucem aſpicere nō erubeſcunt, aliquid, quod ſit ad palatum tuum inveneris, pro iis Deo Optimo maximo, cujus glorię omnis noſtra deſudat opera gratias agito, pro nobis ardenter ad eundem ſuſpiria mittens, ut vitam nobis & otium largiatur, quò alia generis huius quæ domi affecta habemus, recognóſcere & tecum communicare poſſimus. Domin⁹ autem dirigat cor tuum in charitatem Dei, & expectationem ſui. Vale. 3. Maii. Anno Chriſti. 1636.

COMMENTARIVS IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES Priorem.

Argumentum

QVum Theßalonicenses, persecutionem à civibus suis paterentur, ob Evangelium, quod per Divi Pauli prædicationem tanta cum alacritate receperant, & constantia profitebantur, ut exemplo eßent omnibus in Macedonia, & Achaia credentibus; Apostolus veritus, ne sub afflictionis onere satiscerent, & per impostores, ab illo qui tentat seducti, à religione Christiana resilirent, in eo quidem initiò erat semel & iterum, ut ipse illos inviseret; Sed cùm id præstare non poßet, Timotheum suum in Evangelio illis prædicando socium ad illos miserat, ut statum illorum propiùs inspiceret, & ad afflictiones illas infracto animo perferendas animaret. A quo deinde ad se reverso, cùm nihil illos afflictionibus illis moveri, & in fide erga Deum ac charitate erga se invicem permanere cognovißet, hinc scribendi ad illos occasionem arripit, & quâ præteritâ eorum in recipiendo Evãgelio alacritate,

Occasio Epistolæ. Theßalonicensium persequutio.

quâ præsenti in eo firmiter retinendo constantia collaudata, ad illos ulteriùs confirmandos, & uberiùs in iis quæ maximè illos scire intererat, instruendos progreditur. Est igitur hâc Epistola Apostolo propositum incitare Thessalonicenses, primùm ad constantiam in fide, & perseverantiam in patientiâ: deinde ad pietatem Christianis hominibus dignam. Verùm prius via quodammodo obliqua præstat. neq; enim hortationem ad fidei ac patientiæ constantiam apertè proponit: sed velut molles aditus quærens, & sensim sine sensu animis illorum irrepere, & quod cupiebat insinuare volens, suum erga eos studium prædicat, iis rebus partim excitatum, partim ostensum ac demonstratum, quarum commemoratio magnam vim habere poterat ad Theßalonicensium animos in fide confirmandos, & ad patientiam impellendos. Tum deinde varia pietatis officia præscribit, inserens doctrinam de resurrectione mortuorum, Christiq; ad judicium adventu; ut huic velut fundamento structura pietatis innixa tantò surgeret feliciùs; cùm præsertim appareat inter Thessalonicenses non defuiße, qui ea de re non satis rectè eßent instructi, vel potiùs non satis rectè sentirent, Et ad hæc duo summa capita, vel (si ea quæ de resurrectione fidelium, deq; adventu Christi ad judicium dicuntur, pro peculiari parte numerare velis) ad hæc tria revocari potest tota ista Epistola: Extra quæ, ut in aliis Epistolis aßolet, ponitur Exordium. *in quo nomen authoris à quo, & Ecclesiæ ad quam scripta est ista Epistola,*

Scopus. *Confirmatio, & ad pietatem cohortatio. Quem ut aßequatur. Primò eos cōmendat, ut se illis insinuet.*

Deinde *varia pietatis officia præscribit, doctrinam de resurrectione piorum interserens.*

Partes Epistolæ,

pistolæ, una cùm voto sive salutatione, quæ Epistolis præmitti solet, exprimitur: Et Epilogus *salutatione ac voto claudens Epistolam.*

In Caput Primum.

Post Exordium Epistolæ benevolentiam Thessalonicensium captat, sui erga eos amoris, tum effecta, tum caußas aperiens. Partes capitis duæ.

v. 1. Paulus *Nomen est Autoris Epistolæ, seu, ut vulgò vocant, moris nostri habita ratione, subscriptio. Adjungit autem sibi* Sylvanum & Timotheum, *approbatores eorum quæ scriberet: quos magnam apud Thessalonicenses authoritatem habuisse certum est, quia comites fuerant, atque etiamnum erant Pauli, ac laborum, quos Evangelii propagandi causâ suscipiebat socii, & in ipsis Thessalonicensibus ad Christum convertendis, inq; iis erudiendis ac confirmandis unà cum Paulo, & post ipsum sedulam collocaverunt operam: ut partim ex Actis, partim ex hac ipsa Epistola constat. Præterquam quòd eorum pietas Thessalonicẽsibus satis perspecta, et Apostoli erga illos affectus ac charitas planè paterna, eos Thessalonicensibus vehementer commendare poßet. Quæ caußa etiam inter alias esse potuit, cur usitatum sibi in aliis Epistolis Apostoli titulum hoc loco apponere neglexerit, ne videlicet illis Apostolorum nomen negare videretur, qui si aliis non erant Apostoli, Thessalonicensibus videri poterant, apud quos existima-*

I. Exordium Epistolæ. *Cur sibi adjungit Sylvanum & Timotheum?*

Cur Apostoli *titulum hic nõ apposuerit.*

tionem eorum, non tantùm non minuere, sed etiam augere cupiebat Apostolus. Sylvanum verò hunc eundem esse, quem Silam Lucas in Actis vocat, ostenderunt ante nos alii, nomine Hebraico, in Romanam terminationem flexo. Vt enim ipsum imperium tunc in orbe potentissimum fuit, ita nomina quoque Romana maius aliarum gentium & lingvarum nominibus pondus habuisse, iuve illustriora fuisse credibile est. Ecclesiæ Thessalonicensium, *i. e. congregationi sanctorum fidelium, quæ est Thessalonicæ: Inscriptio, seu nomen eorum, ad quos scripta Epistola.* In Deo Patre & Domino Iesu Christo. *vel, cujus Deus Pater & Dominus Iesus author est, ut ἐν sit positum pro διὰ, vel, quæ Deo, qui Pater est, & Domino, qui Iesus Christus est, conjuncta & consecrata est, quæq́; non aliam ob caußam unita & collecta est, quàm Dei Patris Dominiq́; Iesu Christi colendi caußâ. Nota autem, cùm absolutè Deus vocatur Pater, relationem ferè haberi ad nos, qui in Christum credimus, nisi apertè ad Dominum Iesum superius nominatum referatur, aut ipse Dominus Patrem eum absolutè vocet.* Gratia vobis & pax *i. e. favor, ac benevolentia, & ex ea fluens omnigena felicitas,* à Deo Patre nostro *tanquam caußa prima,* et Domino Iesu Christo, *tanquam media & secunda. Est salutatio seu votum, de quo abundè dictum alibi.*

Sylvanus *idem qui Silas.*

Altera pars capitis.

v. 2. Gratias agimus. *Incipit prima Epistolæ seu*

seu tractationis præcipuæ, & altera capitis pars, in qua benevolentiam Thessalonicensium ab Apostolo captari diximus, indicatione sui erga eos amoris: Cujus hîc cùm effectum, ex quo quantus esset facilè cognoscere poterant, tum caussas, quæ illum peperissent, exprimit. Effectum amoris erga Theßalonicenses Paulini, ex quo illius magnitudo facilè perspici posset, hoc erat, quòd Deo gratias ageret. semper, *i.e. quotiescunque ad preces, privatas præsertim accederet, vel subinde, ac quàm sæpissimè.* Pro omnibus vobis, *i.e. pro integra vestra Ecclesia, non pro certis tantùm pietate inter vos eminentioribus, aut aliquam ob caußam mihi privatim charioribus. Nam singulos nominatim recensuisse, nec erat neceße, nec fortè possibile.* mentionem vestri facientes. *i.e. vos nominatim vestramq; Ecclesiam in* precibus *meis commemorans. Apparet autem hinc non solùm assiduitas Pauli in precibus, sed & pervigil ad Deum, pro iis, quos Christo lucri fecerat, interpellatio. Nam in compluribus, ut vidimus, epistolis, id de seipso testatur. Quodsi, ut ex Epistola ad Coloss: apparet, pro iis etiam orabat & gratias agebat, quos ne viderat quidem, quantò magis excubabat pro salute eorum, quos ipse plantaverat?*

Magnitudo amoris Paulini in Thessalonicenses.

Gratiis Deo pro iis agendis expressa.

Pauli pro iis, quos Christo lucri fecerat: in precibus assiduitas. 1. Cor. 1. 4. Eph: 1. 16. Philip. 1. 3. &c. Coloss: c 2. ℣ 1. & Rom. 1. ℣ 8.

v. 3. Indesinenter memores. *i.e. nunquam ex animo memoriam ejicientes, semperq; ante oculos habentes. Descendit ad caußas, quæ hunc affectum in se producerent. Quas ponit duplices. Insignes videlicet illorum virtutes, & ingens Dei in ipsos*

Ejus caussæ,

Prima virtutes Thessalonic. collatum beneficium. *Ac virtutes quidem (ut ita dicamus cardinales) commemorat tres: etsi cum tertia quartam quoque insinuet. Quarum prima est:*

1. Fides, Memores vestri operis fidei. *Quæ verba dupliciter explicari possunt: vel ita: memores vestri illius tam præclari operis ac facinoris, quod edidistis, cùm fidem adhibuistis doctrinæ Christi, eamq́; recepistis, tanta cum alacritate animi, tanta cum fortitudine, tam intrepidè, cùm omnes remoras & obstacula perrumpentes, contemptisq́; omnibus periculis, quæ vobis imminebant, fidem in Dominum Iesum complexi estis: ut vox* fidei *sit genitivus speciei. vel ita: memores* vestri operis, *id est, animosæ illius professionis ex fide, quam Domino dederatis, in corde vestro ei assentientes, proficiscentis, cùm videlicet nihil morati hostium Evangelii perversitatem, & ex ea imminens vobis præsentissimum discrimen, palàm vos esse Christianos estis professi. Vt voce* operis, *professionem fidei primam appellet, quæ operosa erat, propter circumstantia undique pericula, religionis Christi sectatoribus; ut sit genitivus caussæ. Res eodem redit, sed prior explicatio videtur esse accommodatior.*

2. Charitas eaque laboriosa. *Altera virtus,* et laboris charitatis: *i. e. charitatis laboriosæ: vel, laboris illius ex charitate vestra erga sanctos proficiscentis; dum videlicet nulli nec sumptui nec operæ parcitis, omniq́; in eo contentione virium elaboratis, quò charitatem vestram erga sanctos exerceatis, illorumq́; usibus serviatis. Genitivus caussæ. Vox* laboris, *indicat non otiosam aut se-*

aut segnem erga proximos Thessalonicensium charitatem fuisse: sed efficacem, sed ardentem, & nihil arduum fratrum caussâ detrectantem. Quod etiam clariùs exprimere videtur Apostolus infrà cap. 4. ver. 9. 10. Tertia virtus, et sustinentiæ spei: *i.e. & vestræ in afflictionibus, cum summa animi æquitate patientiæ, ac perseverantiæ, ex immortalis vitæ spe, quam animo fovetis, ortæ. Atque hæc est illa quarta virtus,* spes *puta immortalitatis firma & inconcussa, in Deo ac Christo collocata, quæ animos ipsis fecerat, ut (quemadmodum inferiùs hanc ipsorum virtutem quodammodo explicans ait,) cum gaudio afflictiones illas propter Evangelium perferrent & sustinerent. Iterum genitivus caussæ.* Domini nostri Iesu Christi, *i.e. spei illius, cujus author & conciliator ac veluti fundamentum est Dominus Iesus: unde &* spes *nostra dicitur, 1. Tim: 1. 1.* ante Deum & Patrem nostrum. *Verba ista vel ita accipi possunt, ut referantur ad remotius, vocem videlicet* mentionem facientes *seu* memores, *sitq́ transpositio: vel ut referantur ad propiùs nominatas virtutes, quas ab illis dicit exeri in conspectu Dei, id est, Deo velut earum arbitro, easq́ inspectante & approbante, non simulatè, non ficte, sed verè & re ipsâ.*

3. Patientia.

4. Spes immortalitatis firma.

Christus cur *Spes nostra dicitur.*

v. 4. Scientes. *i. e. Vt qui sciamus. Altera gratiarum actionis pro Thessalonicensibus Paulinæ caussa, & quidem magis propria quam illa superior, collatum videlicet in eos insigne Dei beneficium; ideoq́ illam sine ulla nota quæ aliam esse innuat adjungit.*

Gratiarum actionum Pauli pro Thessalonic causa. altera eaq́ potior.

Vt illa prior occasionem tantùm gratiarum actioni præbuerit, hæc verò propria ipsius causa sit. Regitur enim vox εἰδότες *à superioribus, & refertur ad vocem* εὐχαριστοῦμεν. *Quam tamen ita tractat, ut non solùm quantum in eos Dei beneficium redundarit exprimat, sed etiam quàm dignos se illo ostenderint indicet, atq; ita fusiùs eorum laudes à quibus-*

Beneficium divinum in illos, cùm vocarētur, collatum.

dam ex iis virtutibus ductas persequitur, quas superiùs strictim & concisè attigerat; quasi diceret: Indesinentis autem istius meæ pro vobis gratiarum Deo actionis causa est, insigne illud Dei beneficium, quod in capita vestra effudit, cùm vos è reliquorum hominum censu segregatos ad se pertraheret; vestraq; in eo sequacitas, & ea probitas animi, qua non indignos tanto munere vos fuisse satis abundè declara-

Vocum *Fratres dilecti à Deo* duplex constructio.

stis, & adhuc declaratis. Fratres dilecti. *Serviunt hæ voces captandæ benevolentiæ, de quibus alibi. cùm quibus alii iungunt subsequentia verba, à* Deo; *ut sensus sit, ut pote quibus, (fratres à Deo unicè dilecti, scilicet quos Deus habet charissimos:) optime cognitum & exploratum est, qualis fuerit electio vestra. Sic* scire electionem *eorum, erit scire, qualis sit aut fuerit electio ipsorum. Alii verò, inter quos Beza, verba ista à* Deo *iungunt cùm sequentibus* electionem vestram; *ut sensus sit, ut qui sciamus à Deo profectam esse electionem vestram, seu à Deo vos electos esse. Vide Act. 16 v 10. Priori interpretationi favet locus similis, in 2. ad eosdem Thessalo. cap. 2.*

cap. 2. 13. ubi est Fratres Dilecti. (ἠγαπημένοι) *â Domino: favet ipsa vox* ἠγαπημένοι, *pro quâ aliâs videretur positurus fuisse vocem* ἀγαπητοὶ; *favent & sequentia.* Nam *paulò durior est illa connexio verborum,* ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν à Deo electionem vestram; *Et vox ipsa electionis tacitè includit Deum authorem, ita ut si constet aliquos fuisse electos, non sit necesse insuper docere eorum electionem esse à Deo profectam. Adde, quòd in sequentibus non tantum exponuntur ea, quæ docent Deum fuisse electionis ipsorum authorem, sed etiam quam promptè ipsi quoq; Deo paruerint, & sic eligenti Deo fuerint obsequuti: quod longè meliùs quadrabit, si priori modo connectas verba, & ita accipias, quasi dictum sit; Scientes, fratres à Deo dilecti, qualùnam electio vestra (quæ à Deo est) extiterit, videlicet eximia & singularis, in qua non obscura & divinæ erga vos benignitatis argumenta, & vestræ erga Deum pietatis documenta eluxerint. Iam electionis voce infirmior illa, ut quidem illam vocare solemus, intelligitur: quæ revera cùm vocatione idem est: nisi quod illa innuit ex reliquorum censu istos, qui eliguntur eximi: quod vocatio non insinuat. Hoc sensu, electi seu vocati sunt ii, qui doctrinam Christi sunt amplexi, & ad ejus præscriptum sese componere cogitant. Hoc igitur vult Paulus; ad gratias Deo pro iis assiduè agendas se impelli, partim illo singulari Dei opt. Max. in eos beneficio, quòd iis*

Electio infirmior.

Vocati qui.

Evangelium annunciari curârit, eosq; ad sempiternam vitam invitârit, variisq; modis effecerit, ut oblatam ab ipso gratiam amplecterentur; partim eximiis, quæ tum in illis exsplenduerunt, virtutibus; quod utrumq; in sequentibus declarabitur.

v. 5. Quia. *Si Bezæ interpretationem sequamur, rationem reddit ejus quod versiculo præcedente dixerat, hoc est, ostendit eorũ electionem à Deo revera fuiße profectã; si verò priorem retineamus interpretationem, quã nobis magis diximus probari, illustrat tantùm dicta, & explicat qualisnam fuerit illa electio. Idq; tum ex parte Dei, tũ ex parte ipsorũ Thessalonicensium. Quibus interserit quædã ad ipsorum qui Dei in ea ministri fuerunt personã pertinentia; ut ita omni ex parte dignã eße rem ostendat, pro qua Deo gratias semper agat. Ex quo tacitè colligi vult Apostolus, ut semel datam Christo fidem servent ad extremũ constantissimè, nec ob ea ullis deinceps afflictionum acerbitatibus dimoveri se patiantur. Qui enim cõveniret deserere fidem ad quam divinitus essent perducti, & quæ tot à Deo argumẽtis eßet comprobata? quàm turpe eßet à virtute ac pietate sua degenerare, & religionem, quam certissimis argumentis convicti, summa cum alacritate animiq; fortitudine receperint, abjicere.* Evangeliũ meũ. *i. e. prædicatio apud vos Evangelii mea* nõ fuit ad vos in sermone tantùm. *i. e. nõ constitit intra sola verba, quibus doctrinã Christi vobis explicabamus, & ad eam capeßendam vos hortabamur.* Sed & in virtute.

Finis ob quem istud beneficium commemorat.

Quantum autem fuerit, apparuit primò in persona prædicantium.

te. 1. *sed ad prædicationem adjunximus etiam stupenda miracula, quæ ad ejus veritatem demonstrandam, Deus per nos inter vos operabatur, Rom. 15, 19. vocat potentiam signorum, vide, & 1. Cor. 2, v 4, 5, & cap. 4. v. 20 Quanquam in his posterioribus locis, præter potentiam miraculorum ampliùs quid intelligi potest, videlicet sapientia cælitus infusa, & doctrinæ soliditas, ac quidam veluti nervi.* Et in Spiritu sancto. *Duplici ratione id accipi potest, vel de divino Spiritu in ipsis Apostolis, hoc est in Paulo & sociis ejus sese exerente, tunc cùm Evangelium Thessalonicensibus annunciarent. Solebat enim interdum, ut in Actis non uno in loco legimus, divinus eos Spiritus quodammodo invadere, eosq; penitus occupare, ut non ipsi, sed spiritus divinus lingvam eorum regeret, & tum sententias, tum verba illis suppeditaret, ac simul animos eorum ita accenderet, ut in mediis licet periculis, animi fortitudo, dicendi libertas, & in promulgando Evangelio alacritas in iis conspiceretur; omnibusq; appareret divino quodam eos afflatu duci;* Vel *intelligi potest divinus spiritus, in ipsos Thessalonicenses, per impositionem manuum Apostolicarum effusus, postquam doctrinam Christi receperant, vel saltem in eorum aliquos qui primi doctrinam Christi eßent amplexi; unde & ipsi credentes fuerunt in fide confirmati, & alii quoq; ad eam amplectendam excitati, q. d. Quibus accessit & illud visibile (etsi nec invisibile excludendum sit) Spiritus S. in vos collati donum, quod varios eosq; mirabiles*

2. *Prædicatio Pauli* in Spiritu S. *quomodo.* vide Act. cap. 2. tot. cap. 4. ℣ 8. cap 5. 6. &c. Spiritus S. Apostolos prædicãtes invadebat, & lingvam eorum regebat.

Spiritus S. donum visibile in primitiva Ecclesia fidelibus generatim omnibus dari solitum.

mirabiles & stupendos in vobis pariebat effectus. Scimus enim in primitiva Ecclesia dari solitum Spiritus S. donum, generatim omnibus doctrinæ Christi assentientibus. Vnde & author divinus Epistolæ ad Hebr. cap. 2. v. 4 ait, Deum Evangelii sui prædicationem contestatum signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus S. distributionibus secundùm suam voluntatem: *de quo etiam 1 Corinth. 12, dißerit Apostolus.* Et in πληροφορίᾳ multa *i. e.* plena persuasione, alii plena certitu-

3. dine *i. e. & in omnibus iis, quæcunq; ad Evãgelii certitudinem omni ex parte ostendendam faciebant. Ea autem fuerunt, cùm illa animositas Pauli, ejusq; sociorum in prædicando Evangelio, propter quod paulò ante afflicti fuißent Philippis (quod ipse explicat cap. 2. 2.) tum verò vitæ integritas, de qua eodem cap. v. 10. Huc autem ipsum respexiße indicant sequentia verba, cùm statim addit.* Sicut scitis quales fuerimus. *i. e. id verò ita eße, nec me quicquam hîc comminisci, vel vos ipsi luculentissimi nobis testes eße potestis, ut qui sciatis, quæ quantaq; fecerimus, quales nos Deus vobis exhibuerit, & quomodo ipsi quoq; nos geßerimus* in vobis *i. e. inter vos.* propter vos. *i. e. idq; nullam aliam ob causam, quàm, ut vobis vestræq; saluti prodeßemus, vos videlicet ad amplectendam Evangelii doctrinam pertrahendo. Videntur enim hæc verba referri ad totum id, quod eodem hoc versiculo præcesserat, nempe ad patrationem miraculorum, ad ostensionem aut effusionem*

Spiritus

Spiritus S. & cætera argumenta quæ per Apostolum ejusq́ comites ac laborum socios fuerunt Theßalonicensibus exhibita, ut fides doctrinæ Christi fieret, & porrò ipsi Theßalonicenses ad eam recipiendam adducerentur. Nam *si ad mores tantùm & vitam ipsorum Apostolorum id velis referre, declarabitur tantùm proxima hujus versiculi particula, nimirum* & in certitudine multa. *Sed prius est credibilius.*

v. 6. Et vos *i. e. Sed nec vos tanto Dei beneficio indignos eße vos ostendistis, aut id quod vestrarum erat partium, ulla ex parte neglexistis, quandoquidem* imitatores nostri facti estis; *mei videlicet, Sylvani, & Timothei, qui vobis Evangelium prædicavimus.* Et domini, *videlicet Iesu Christi, qui doctrinæ istius dux & antesignanus est. Sensim ad illorum commendationem delabitur, illudq́ paulò fusiùs persequitur, quod initio paulò breviùs expreßerat.* v. 3. *Accipe autem id non de imitatione in latissimo significatu, respectu omnium virtutum & vitæ integritatis in genere, quomodo alibi imitatores eße jubemur Christi & Apostolorum: sed in certa tantùm virtute; ad quam Apostolum respexiße indicant subsequentia verba, quibus explicat quanam in re imitatores cùm sui, tum Christi facti eßent.* excipientes verbum seu sermonem in tribulatione multa. *i. e. doctrinam Evangelicam (quæ istud verbum seu sermo est) amplectentes cum multis afflictionibus; quatenus videlicet in præsens periculum se conijciebant, imò statim & persecutionem patiebantur*

Deinde in persona Thessalonicensium.

Iterum ad eos fusiùs laudandos delabitur.

Theßalon. Christi & Apostoli imitatores. 1. Cor: 4. 17. 11. 1. Eph: 5. 1. Filip. 3. 17.

Quòd Evangelium receperint. 1. cum multis afflictionibus.

bantur ob editam professionem suam, quâ Christi religionem se se amplecti, eumq; se pro Domino suo agnoscere testabantur. Vide Act. 17. 5. & seq. Tribulationem autem vocat multam, vel simpliciter quatenus varia paterentur ob Christi nomen: vel πολλῆ voce pro magna usurpata, ut 2. Cor: 3. 12: 7. 4: 8. 22. Eph. 2, 4. Philem: v. 8, & alibi sæpè. Cæterùm imitatio ista Christi & Apostolorum non in ipsâ receptionis ratione consistit, quasi perinde atq; Thessalonicenses Christus etiam aut Paulus recipiens doctrinam, afflictionem aliquam pateretur, sed in sola afflictionum pro veritate patientia; quòd sicut olim Christus, Apostoli autem ad eum usque diem illas sustinerent, ita & illi. Non contentus autem dixiße quod Evangelium receperint cum tribulatione, & quidem multâ seu magnâ, ascendit altiùs. Cum gaudio: i. e. nihil animo deiecti, propterea quòd simul atq; ad istam doctrinam accessistis, imò, ut accederetis, patiendum vobis erat, sed læti, alacres, & exultantes; Ad Coloss: 1. v. 11. tres veluti gradus istius divinæ virtutis constituit, tolerantiam, longanimitatem, & deniq; gaudium. Et sanè quidem magna virtus est pati aliquid propter nomen Domini, præsertim statim, simulatq; doctrinam hanc receperis, & nec dum ad ejus adyta penitus acceßeris & penetraveris: major si diutiùs & constantiùs patiaris: maxima, si non solùm id non facias gemens, aut fortunæ ob id tuæ iratus & reluctanter, sed cùm lætitia ac gaudio, felicem etiam te reputans eo nomine. Spi-

Vox πολλῆ pro magna.

a. cum alacritate.

Patientia propter nomen Domini, gradus tres.
1.
2.
3.

ne Spiritus Sancti. *i e. quod gaudium creabatur in vobis & excitabatur à Spiritu S. in cordibus vestris habitante; quanquam non sine vestra opera ac studio. Scintillæ enim est similis; quæ ut vim suam exerat, & excitatione per flabellum, & materiæ aggestione indiget; sic etiam ille qui Spiritus S. ope adjuvari ac corrobari vult, necesse est aptum se huic divino igni præbeat, & ut Paulus ad Timotheum scribens loquitur, exsuscitet donum ac vim in se latentem, quæ ita excitata mirabiles effectus in pectore producit, paritq; id gaudium, de quo hic Paulus ait.*

Quæ proficiscebatur à Spiritu S.

Spiritus S. *scintillæ similis.*

2. Tim: c. 1. v. 6.

v. 7. Ita ut facti sitis forma seu exemplaria omnibus credentibus. *Intendit ampliùs cōmendationem fortitudinis & tolerantiæ ipsorū, eamq; ab effectu eximio illustrat; quasi dicat, quæ quidem animositas & patientia vestra adeò fuit excellens, & eximia, adeoq; conspicua extitit, ut omnes fideles à vobis exempla capiant, vosq; sibi tanquam exemplar quoddam proponant ad quod ipsi sese componere debeant. Quanquam ita extendi hæc verba possint, ut intelligamus cæteros in Macedonia & Achaia fideles, non tantum post quam jam fidem eßent amplexi, eorum constantiam & patientiam sibi proposuiße imitandam: sed etiam ad fidem ipsam, proposito licèt periculo recipiendam, eorum exemplo incitatos fuisse, quemadmodum sequentia videntur indicare.* In Macedonia, *cujus caput Thessalonica, &* Achaia *quæ contermina Macedoniæ, poteftq; per Synecdochen sumi pro tota Græcia.*

3. Adeò ut essent credentibus exemplaria.

quomodo?

v. 8. A vobis enim. *Explicat & illustrat, quomodo facti sint exemplaria omnibus credentibus; quia inquit à vobis* personuit sermo Domini, *doctrina nempe Evangelica. Quæ* Domini *dicitur, quia à Domino primùm in terras allata & promulgata est, & ejusdem jussu atq; ope postmodum ab Apostolis per orbem fuit divulgata. Id est; à vobis disseminata est fama, & ubiq; percrebuit esse quandam novam & eximiam doctrinam, quam tanto animi ardore ac robore Theßalonicenses, viri ob loci celebritatem non obscuri, & magni nominis receperint, nec ab ea se ullis periculorum & afflictionum minis & acerbitatibus abstrahi sint passi. Ab illis autem ait sermonem Domini personuiße, licèt priùs Philippis prædicatum eßet Evangelium, & aßensum invenißet, quia forte & pauciores isti fuerant, & non ita conspicui ut Thessalonicenses, quorum, ut illustri loco positorum, exemplum longè majorem proculdubio ad alios in societatem trahendos vim habere poterat.* Non solùm in Macedonia & Achaia, *quæ viciniores sunt,* sed & in omni loco, *puta quò fama nominis vestri pervenit, eodem etiam rumor de doctrina Evangelica pervenit. Ita universalis locutio restringenda; nisi hyperbolen subeße malimus. Credibile autem est longè lateq; dimanasse famam de fide Thessalonicensium, & passim non sine admiratione & narratum & auditum fuiße, novam eos quandam religionem amplexos fuisse. Fuit enim urbs illa non tantum totius Macedo-*

Evangelij cur dicitur *Domini?*

nia

niæ præcipua atq; opulentissima, sed simul etiam prout hodieq; est emporium celeberrimum, quò ex omnibus terrarum partibus, magnus subinde fieret hominum confluxus. fides vestra quæ ad Deum exiit, *ad omnium quicunq; vos nôrunt aures, fama de fide vestræ, quam in Deo collocâstis, assensum videlicet doctrinæ Evangelicæ præbendo, permanavit:* ut non sit necesse nobis loqui quicquam, *i. e. adeò ut non sit opus à nobis, qui horum omnium oculati testes fuimus, quicquam cuiquam tanquam novum & inauditum indicari; ita omnes omnia probè nôrunt.*

v. 9. Ipsi enim. *Proximè dicta confirmat, ut simul declaret ea quæ v. 5, & 6, superiùs dixerat. Vocula autem* ipsi, *vel respicit credentes, v. 7. nominatos, vel per Synthesin (sensum videlicet non constructionem attendendo) refertur ad illa verba* in omni loco; *ut voce* ipsorum *intelligat homines illa loca incolentes; maximè tamen fideles. quasi dicat: Ipsi enim locorum illorum quæ nominavi incolæ, ad quos rei hujus fama permanavit,* de nobis annunciant, *ultrò de nobis prædicant, & passim narrant* qualem introitum habuerimus ad vos, *i. e. qualis nostra inter vos prædicatio fuerit, quamq; non solum audactèr & animosè, summa animi constantia ac robore, doctrinam Evangelii cùm ad vos venissemus prædicavimus, sed etiam quibus miraculis eam confirmavimus, & quibus modis vos ad fidem illi præbendam permoverimus. Respicit ad ea quæ versu 5. dixerat. Hæc autem de industria interserit Apostolus,*

lus, ut ad alterum caput transeundi occasionem sibi faciat, quò omissis illis miraculis, quibus non tam ipse, quàm Deus ac Christus doctrinam suam inter Thessalonicenses comprobabat, commemoraret suas quoque virtutes, quibus doctrinam suam Thessalonicensibus plurimùm commendaverat. Nam miraculorum, rerumq; planè divinitùs ad comprobandam Christi doctrinam factarum, sat aperta mentio jam fuerat. v. 5. *Quid verò ipsemet Apostolus unà cum laborum sociis, ex sua quoq; parte ad commendandam ac comprobandam suam (quæ Christi erat) doctrinam fecerit, leviter tantùm atq; obscurè fuerat indicatum; exponitur autem clarè capitis secundi parte prima, ad quam hoc loco aditum sibi struit. Hujus enim dicti explicandi illustrandiq; causâ, caput secundum annectit: ut hic vinculum dici possit contineri, quo caput secundum superiori sermoni annectitur.*
Et quod conversi estis ad Deum *i. e. & quàm non fuerit noster ad vos adventus, & susceptus inter vos labor vanus atq; irritus, sed fructum in vobis ingentem pepererit; De quo superiùs v. 6. & seq. dixerat: hic autem eum velut pugillo includens, totam conversionis rationem, & religionis Christianæ summam, aliquot verbis aperit, & quidem ita, ut ipsâ hâc descriptione factum ipsorum insigniter commendetur, ac porrò ipsi ad constantiam in re tam præclarâ excitentur. Quia verò conversio est in melius mutatio, & omnis mutatio est à termino, ut ajunt, à quo, ad terminum ad quem: utrumq; hic exprimit*

Tota conversionis Thess. ratio, & Christianæ relig. summa.

Aposto-

Apostolus, & quæ religionis Christianæ natura sit edocet. Terminum à quo exprimit, dum ait, ab idolis *i.e. tùm ab imaginibus, quæ propriè idola dicuntur, tùm ab iis numinibus quibus illæ ponuntur, quorumq́; quasi significativæ sunt; ut non excludantur etiam Dæmones, quatenus (cùm illa numina cerebri revera humani figmentum eßent, nec in rerum natura extarent) pro illis sese sistebant, & in cultum illorum Deorum quos hominibus obtrudebant, ipsi succedebant. Terminum ad quem exprimit, dum ait,* ad Deum, *illum nempe qui Pater est, ut ex seqq. intelligetur: Quem statim describit, duos fines conversionis ad Deum exprimens. Prior est:* Vt serviretis Deo vivo & vero *i.e. ut pro eo, quod antea res mortuas, puta imagines, & fictas colebatis, illarum obsequiis penitus addicti, nunc vos totos Deo mancipetis: qui & vivus est, quo differt propriè ab imaginibus sensu omni destitutis: &* verus, *i.e. qui ut revera est, ita est id quod eße dicitur; quo distat ab illis fictitiis numinibus, quæ nomine tantùm, & non re erant. Vnde sacra scriptura saxa & ligna coli ab Ethnicis pro diis asseverat, quia revera illa quorum significatrices erant imagines, in rerum natura non extabant. Nota autem vocem* δȣλεύειν *loco* λατρεύειν *usurpari, cùm de religioso cultu loquatur qui Deo competat: qua ratione de Galatis dicitur* ἐδȣλεύσατε *iis qui non eßent natura Dii.*

Terminus à quo.

Terminus ad quem.

Fines conversionis duo.

I.

Deus *cur dicatur,* vivus, & verus.

δȣλεύειν pro λατρεύειν,

v. 10. Et expectaretis filium ejus. *Alter finis istius conversionis ad Deum, Fides videlicet in Do-* II.

Christianæ religionis differentia specifica.

Expectatio adventus Christi parit pietatem.

Cur hîc resuscitationis Christi meminit.

minum Iesum, filium Dei vivi & veri: quæ est religionis Christianæ differentia specifica, quâ Christiani à Iudæis: ut superiori, ab Ethnicis distinguuntur. Ponitur autem hîc pars pro toto; nempe pro universa in Dominum Iesum fiducia. Expectatio ejus adventus, quæ obtemperationem sacrosanctis ejus mandatis ex se parit. Notum enim est ex Evangelica doctrina, eum in finem venturum eße Christum, ut unicuique reddat secundùm opera ejus, & piis quidem vitam æternam largiatur, impios ignis æterni supplicio afficiat. At qui hoc ex animo credit, & expectat, eum neceße est, & pro Domino ac Rege suo Christum agnoscere, & ei penitus confidere, mandatisq; ejus obtemperare. De cœlis, cùm videlicet adveniet extremo die, vivos mortuosq; iudicaturus. Significat Christum in cœlis nunc degere, ibiq; regnare. quem suscitavit ex mortuis, nempe ille Deus vivus, cujus filius ipse est Christus. Vnde intelligitur Christum à Patre suo eße à mortuis suscitatum, quemadmodum & Gal. 5. 1. expreßè scribitur. Antequam proprio ipsum nomine insigniat, dupliciter describit, & ut à Patre distingvat, cùm filium vocat, & ut certitudinem religionis Christianæ insinuet, cùm à Deo resuscitatum ex mortuis esse dicit illum, qui prima ipsius in terris semina iecit. Est enim resuscitatio Christi, cum illis præsertim quæ illam consequuta sunt juncta, ejus quam per Christum in Deo habemus fidei, speiq; certissimum fundamentum. Tandem eum nominat, Iesum. Quem iterum describit ab effectu, sed qui

sed qui causa est cur adventus ejus à Thessalonicensibus expectetur, & ab omnibus fidelibus expectari debeat. Liberantem nos ab ira ventura. *i e. Qui nos liberaturus est à pœna peccatorum nostrorum, ob quæ in iram Dei incurreramus. Pœna, inquam, quam in adventu suo irrogaturus est iis, qui ipsi non obedierunt, hoc est, supplicio ignis æternoq; interitu.* Iræ vocem pro pœna, *caußam videlicet pro effectu poni, habes exempla Rom: 1. v. 18. cap: 2. ver. 9. 13, 5. & alibi.* Iam *ῥυόμενον & ἐρχομένης, præsentia pro futuris ponuntur, propter certitudinem, more sacris litteris usitato: quanquam id aliàs quoq; in voce ἔρχεσθαι nulla habita ratione certitudinis, sacris litteris familiare est. Ex hac autem conversionis Thessalonicensium descriptione patet, quàm præclarum hoc ipsorum factum fuerit, quamq; felix hæc religionis mutatio extiterit: unde porrò consequitur, ipsos in eo quod cœperant debere constanter perseverare, peßimeq; facturos ac sibi consulturos si pedem referrent. Etenim quis non videt optimè factum, quòd ab inanimis idolis, & à falsis fictisq; numinibus, ad Deum vivum verumq; se converterint, & illis relictis huius sese cultui atq; obsequio penitus addixerint? Quam verò stultum, quamq; impium foret, Deo vivo ac vero deserto, ad inania simulachra, ac numina commentitia reverti? Deinde, quis non cernit rectè eos amplexos Christum, ejusq; sanctissimam religionem, & in eo fiduciam suam collocâsse: cùm eum & filium Dei esse, & à Deo à mortuis excitatum, &*

Ira Dei, *pro pœna.*

nunc in cœlis vivere ac regere, & inde aliquando ad judicium venturum, certis argumentis deprehenderint? præsertim cùm tantùm ab ipso bonum sint obtenturi, ut aliquando ab ignis supplicio sempiternoq; interitu ab eo liberentur. Quanta verò stultitia atq; adeò insania foret, eum denuò deserere, & se in eorum numerum recipere, quibus ultimum illud ac maximè horrendum supplicium est irrogaturus?

In Caput II.

Partes capitis tres.

HVjus capitis tres sunt partes: In prima uberiùs explicat, & confirmat id, quod superiori capite ver. 5. & 9. breviter de suo ad Thessalonicenses ingressu, & ratione inter ipsos vivendi indicaverat. Docet enim quomodo se inter Thessalonicenses gesserit, quoq; animi robore, sinceritate, & denique contentione Evangelium illis prædicârit. In secunda ingenuam illorum in Evangelio recipiendo alacritatem, suæ in docendo fidei ac diligentiæ egregiè respondentem, & quæ cum illa conjuncta erat, afflictionum patientiam, denuò commendat, usque ad ver. 17. In tertia excusat sese, cur ad eos, uti status ipsorum, ac salutis ratio in tam gravibus afflictionibus postulare videbatur, non venerit; idq; non defectu voluntatis, aut amoris ac studii erga illos sui, sed ob impedimenta sibi à Sathana objecta, factum fuisse docet.

Nexus capitis hujus cum priori.

v. 1. Ipsi enim scitis. *Indicavimus jam paulò antè, hoc caput cum priore ita connecti, ut quod superio-*

periori cap. ver. 5. de sua inter Tessalonicenses conversatione innuerat, hîc apertiùs, & quasi per partes declaret, quæ verò asseruerat ver. 9. confirmet; quasi dicat. Et rectè quidem, cùm Macedones & Achæi omnes, tum omnes etiam illi ad quos fama hujus rei pervenit, ista commemorant, nec quicquam in ea re fama in majus, ut solet, auxit: sive nostras, qui vobis Evangelium prædicavimus, sive vestras, qui illud amplexi estis, personas spectes. At nos quidem quod attinet, ipsi scitis. vestram ipsorum appello memoriam, vos ipsos in testimonium advoco, cùm probè nôritis introitum nostrum ad vos. i. e. quomodo nos gesserimus inter vos, toto illo tempore quo apud vos degentes Evangelium vobis annunciavimus, ab illo usque tempore, quo oppidum vestrum sumus ingressi: quia, vel quòd non vanus fuit: scilicet introitus. i. e. quòd commoratio nostra inter vos, Evangeliiq; prædicatio, non fuerit vacua illis argumentis, quæ vobis veritatem doctrinæ, quam prædicabamus, persvadere, & vos ad illam amplectendam pertrahere poterant, ac proinde nec effectu etiam ac eventu optato caruerit. Non fuit, inquam, vanus, sive consideres efficaciam respectu prædicantium, sive successum respectu audientium. Ad prius, ut sequentia verba indicant, potiùs respexisse videtur, effectum pro caussa ponens; sed tamen ita, ut nec ipse effectus, quod ex secunda capitis parte apparebit, excludatur; ut veluti consultò hac voce usus videatur Apostolus, quæ utriq; sensui faveat, unius propositionis vincu-

Prima capitis pars ad ℣ 13 conversationem inter Thessalonicenses Pauli commendans.

Ab iis virtutibus, quæ in illo conspectæ certitudinem illius doctrinæ demóstrabant.

nis vinculo, quæ postea in duas veluti partes dispescitur, membra capitis duo connectere volens.

v. 2. Sed antè passi: *Probat id, quod antecedenti versiculo asseruerat, nō caruisse videlicet prædicationem suam iis argumentis, quæ doctrinæ ipsius certitudinem ob oculos ponere, & Thessalonicenses ad eam amplectendam allicere poterant. Quæ quidem argumenta ita producit, ut unum ex alio velut deducens, & alteram in alterius patrocinium advocans, inter se devinciat, & rationem quandam ex iis conficiat, dum videlicet semper posterius à priori pendens, novum quid illi adjicit. In fronte autem collocat fortitudinem, & invictum in annunciando Evangelio animi robur, ut quæ longè maximam vim ad eorum mentes expugnandas habuerit; dum scilicet viderent Paulum cum suis comitibus, nec illis quas Philippis proximè pertulerant afflictionibus fractos, nec instantibus Thessalonicæ periculis deterritos, in prædicando publicè Evangelio constantissimè perseverâsse. Erat enim evidens argumentum fidei ac sinceritatis ipsorum in doctrina Christi promulganda, & ea illos suspicioneus apud cordatos liberare facilè poterat, quasi aliquid fingere, aut commenta sua aliis obtrudere vellent, quemadmodum et sequentia ostendunt. Caußam enim procreantem istius fortitudinis subjicit, nempe sinceritatem suam, animiq́; candorem, ut suo loco apparebit.* Sed antè passi, & contumeliis affecti. *i.e. sed licèt & paulò antè quàm pedem Thessalonicam intulimus, multa eo*

Quo artificio hîc productæ.

Earum prima Fortitudo in prędicando et invictum animi robur.

ta eo ipso tantùm nomine quòd Evangelium prædicâssemus passi, multisq; contumeliis affecti adeò essemus, ut ipsa tam recentis calamitatis recordatio, nos ab urgendo proposito deducere facilè posset. sicut scitis Philippis *i. e. quod non est necesse vobis fusiùs referre, cùm ipsimet optimè sciatis, quæ nobis contigerint Philippis, ejusdem regionis urbe, vide Act: 16,12, & seqq.* libertate usi fuimus. *i. e. nihilominùs tamen adeò confidenter & intrepidè apud vos egimus: ut animum nostrum supra omnia ejusmodi mala esse, omnibus appareret.* in Deo nostro. *i. e. freti auxilio Dei, cujus servi sumus, cujusq; negotium egimus. vel, Deo ipso animum nobis ac robur inspirante.* loqui apud vos Evangelium Dei. *i. e. ut prædicaremus vobis Evangelium, cujus cùm authorem Deum ipsum esse sciremus, promotorem etiã futurum non dubitabamus.* In multo certamine, *licèt multos gravesq; haberemus adversarios, cum quibus esset decertandum, & statim multa nobis patienda esse, ac longè graviora instare liquidò videremus.*

ver. 3. Nam exhortatio nostra. *Expressurus caußam illius fortitudinis, quæ fuit Fides & sinceritas in prædicando, primò ejus contraria, quæ illam fortitudinem infringere poterant, removet; quasi dicat: Non solùm enim de fundamento, cui hæc doctrina, quam propagari cupiebamus, niteretur, luculentissimè persvasi, sed nobismetipsis optimè conscii eramus; ut quorum* exhortatio, *quæ videlicet vos ad* Causa fortitudinis istius: Altera Pauli virtus Fides & sinceritas in prædicando.

renunciandum idolis & peccatis, doctrinam autem cœlestem, & quæ illius est anima, pietatem, capessendam incitabamus, non ex impostura, *scilicet proficiscebatur, quasi scilicet imponendi studio obtruderemus vobis ea, quæ aliter sese habere sciremus, aut etiam ipsi confinxissemus. Impostura duplex est. Una, cùm quis in fraudem ipse inductus ab alio, falsum, quod verum esse credit, alteri persvadere nititur. Altera, cùm quis aliquid à se confictum, quodq; falsum esse optimè novit, pro vero alteri obtrudit: & hic propriè imponit, adeoq; impostor est, quod hîc à se amolitur Apostolus.* Nam *de priore suspicio esse vix poterat.* Necesse *enim fuisset Paulum multa confinxisse, si falsa fuissent quæ docebat; nimirum se à* Christo *tam admirabili ratione fuisse conversum, &* Evangelium *prædicare, ac nominatim ad gentes extraneas ire iussum. Hoc enim non aliunde accipere poterat, sed ipsummet confinxisse necesse fuisset, si aliter se res habuisset.* Neque ex immunditia, *i. e. neque proficiscebatur ex animo sordibus, & ærugine cupiditatis alicujus infecto, avaritiæ puta, & ambitionis, ut explicare videtur ipse ver. 5. & 6.* Etsi *id ad voluptates etiam extendant alii, quarum cupiditas vitiosa, impuritas solet appellari. Sed quia de re sanctissima,* Evangelii *nimirum prædicatione agebat, quæ aliis etiam affectibus vehementer contaminatur ac polluitur, videtur nomen hoc latiùs extendisse.* neque in dolo, in *pro* cum *i. e. Sed neque in modo vobiscum agendi, ulla fraude doloq; usi sumus.*

Apparuit enim alienum fuisse ab imponendi studio.

Impostura duplex.

Et ab omni cupiditatis ærugine.

Denique Fraude ac dolo.

mus. Sinceritatem suam & fidem in prædicando Evangelio indicat. Quæ tribus his violatur, si aut conficta quis pro veris venditet, & hoc imposturam vocavit: aut vera quidem prædicet, sed non honesta aliquâ causâ, puta bono proximi; sed propriâ cupiditate impulsus: aut denique si in ipsa verorum prædicatione fucum aliquem adhibeat, & in modo agendi fraudem usurpet, atque ita honestæ prædicationis causæ fuci aliquid admisceat. Fides in prædicãdo tripliciter violatur. 1. 2. 3.

v. 4. Sed sicut probati sumus à Deo. *Remotis à prædicatione sua vitiis candori & sinceritati contrariis, quandam ipsius sinceritatis descriptionem per oppositionem subjicit, & quidem ita ut duplex simul sinceritatis illius argumentum afferat. Quorum prius valde concisè proponit, hujus versic initio. Sensus est, quasi dicat; sed quem animum se in nobis invenisse Deus ostendit, cùm nobis exploratis, & recessibus mentium nostrarum inspectis, Evangelii prædicandi munus nobis concredidit, (neq; enim hominibus callidis & fraudulentis, aut non satis candidis, tam sanctum munus committeret,) eundem etiam servamus, & in prædicando Evangelio tum apud vos adhibuimus, tum ad hunc usq; diem adhibemus. Vel. Quam sinceritatem in nobis vidit, & concredendo Evangelio se reperisse ostendit Deus, eam in prædicando usurpamus.* non quasi hominibus placentes: sed Deo qui probat corda nostra. *Alterum sinceritatis illius argumentum: q. d. ita loquimur, ut illos facere par est, qui non id agunt ut hominum gratiam* Quin eum candorem, quem ipse Deus concredendo Apostolatu illi inesse ostendit, semper usurpavit. Deo placere studendo non hominum gratiam aucupando.

gratiam aucupentur, sed ut Dei sibi favorem concilient; hunc enim nos unicè quærimus. Novimus *autem probè, nobis, si Deo velimus placere, & ejus gratiâ potiri, omninò necesse esse, ut candidè ac sincerè agamus, non aliud verbis aut factis externis simulemus, aliud pectore clausum habeamus; quandoquidem scimus Deum, animi etiam nostri cogitata, intimosq; pectoris nostri recessus explorare, atq; inspicere, & ex illis iudicium de nobis facere. Hæc ergo cogitatio nos perpetuò impellit ut sincerè ac candidè loquamur.*

v. 5. Neq; enim aliquando. *Ex re atq; effectu ipso probat Apostolus id quod proximo versiculo asseruerat, nempe candidè ac sincerè se in Evangelio prædicando fuisse versatum, & iis se caruisse vitiis, quæ versiculo 3. à se removerat, sinceritati contrariis. Quod si ad illud solùm quod versiculo præcedente dixerat Apostolus, se non id agere ut hominibus placeat, comprobandum, hæc verba referre volueris; non multùm pugnabimus. Ita autem id probare censendus erit, ut removeat à se tum modum agendi quo animi hominum pignerantur, tum causas propter quas eorum favor captari solet. Illud præstat in his verbis.* Neq; enim aliquando in sermone adulationis facti fuimus. *i. e. Neq; enim unquam vobis supparasitati, aut eo sermone ad vos usi sumus, qui assentationem aliquam redoleret. Sed eadem etiam verba ostendunt, eum nullo dolo, nulla fraude atq; astutia, ut vers. 3. dixerat, fuisse usum.* Sicut scitis.

Vt qui nulli Thessalonicensium supparasitatus est.

scitis. *i. e. id quod ita se habere, vos ipsi luculentissimi nobis testes esse potestis. Meminerant enim nunquam Apostolum eos præter meritum laudare, aut ad ipsorum peccata vitiaq́ connivere solitum, sed ea liberè reprehendisse, & eos qui meruerant, nullo personarum discrimine, verbis castigasse. Rationem ab ipsorummet testimonio petitam, ideoq́ apud ipsos longè firmissimam, adjicit. Hoc verò, nempe ut causas propter quas favor hominum captari solet, removeat, in sequentibus præstat. Quod quia duas partes habet, cùm favor hominum vel corradendarum opum, vel etiam ambitionis studio colligi soleat; utriusq́ suspicionem separatim à se removet, & eâdem operâ id probat quod versu 3. asseruerat, hortationem doctrinamq́ suam, non profectam esse ex impuritate, seu affectu aliquo turpi, & à muneris Apostolici ac doctrinæ Evangelicæ sanctitate abhorrenti.* Ipsis etiam testibus.

Neq; in prætextu avaritiæ. *i. e. neq́ verbi divini prædicatione ad nostra privata incrementa, remq́ augendam sumus abusi, ut sub specioso religionis ac salutis vestræ prætextu, avaritiam nostram expleremus, sensimq́ in animos vestros irrepentes, nummis vos emungeremus.* Nec enim prædicatione ad avaritiam abusus.

Deus testis. *i. e. Cujus rei Deum ipsum, qui cordium scrutator est, testem advoco. Avaritiæ suspicionem amolitur juramento, cùm adulationis crimen solo ipsorum testimonio repulisset, quia hoc, ut manifestius, ab aliis quoq́ facilè deprehendi potest, illud verò multas latebras & sinuosos anfractus habet. Quare juramento se purgat, ne* Deo ipso teste. Cur Paulus avaritiæ suspicionem juramento à se amolitur.

qua in alicujus fortè animo suspicio hæreat, utut Apostolus non possit avaritiæ convinci, non tamen protinus ab ea immunem esse.

Nec gloriam ex ea venabatur à quoquam.

v. 6. Nec quærens ex hominibus gloriam. *i. e. Sed neq; etiam gloriam ex eo nobis ullam venabamur; Ne quis fortè ita nos avaritiæ crimine liberet, ut tanquam ventosæ gloriæ ancillariolos, os populi mereri, & volitare per ora virûm, cupivisse insimulet. Addit,* Neq; à vobis, neq; ab aliis. *i. e. à nullo penitus; ne quis & hic cavillari posset; non respexisse quidem Apostolum ad Thessalonicenses, quò nomen sibi apud illos illustre compararet, respexisse tamen ad alios, à quibus propterea summis laudum encomiis celebrari posset, quòd in suam sententiam Thessalonicenses tam celebris urbis incolas pertraxisset.*

Vnde nec pro potestate sua victū ab illis exegit.

v. 7. Cùm possemus in pondere esse. ἐν βάρει εἶναι, *vetus interpres,* oneri esse: *quam lectionem retinet & propugnat Beza, ita tamen ut imprudens ad illam quæ nobis verisimilior videtur, sensim delabatur; cùm ait* ἐν βάρει, *huc refero, quòd cùm suo jure uti potuissent, sicut in Epistola utraq; ad Corinth. Paulus testatur, & Ecclesiarum sumptu vivere, suis tamen manibus victum quæsivissent, manifesto sanè argumento, se ab omni tum avaritia, tum ambitione maximè esse alienos. Atqui id sine indicatione authoritatis & potestatis Apostolorum fieri non poterat; id quod vocibus* oneri esse *minimè innuitur, ut quæ solum alicujus in erogandis sumptibus,*

ptibus, ut ita dicam gravamen ob oculos ponant. Rectius itaq; ἐν βάρει εἶναι *interpretabimur* in pondere esse: *quasi dicat, Licèt enim poßemus pro authoritate & potestate nostra vobiscum agere, & jure nostro vobis præcipere, ut nos propriis sumptibus sustentaretis. Vt ita vocula ista utriq; membro versus antecedentis opponatur, confirmetq́; id quod ultimo loco gloriam se ex hominibus non quæsiviße dixerat. Quò illum omnino respexiße antithesis ipsa sequentium indicat.* Vt Christi Apostoli. *i. e. tanquam ii, qui sumus legati ejus qui vester Dominus est, eoq́; summo honore digni; digni qui vestris sumptibus, sine ullo nostro labore ac molestiâ aleremur, ac liberaliter sustentaremur.* Sed facti sumus lenes in medio vestrum. *In his verbis tertiam sibi virtutem tribuit, quam Theßalonicensibus probârit, nimirum lenitatem ac humanitatem, quæ si vera est, à modestia sejungi non potest, sed eam quodammodo in se includit. Quæ causa est cur eam opponat iis factis, quæ, si vitiosa sint, ad arrogantiam aut ambitionem spectant. Itaq; modestiam illis potiùs, quàm mansuetudinem videtur opponere debuiße. Sed quia Apostolus veluti catenam quandam, ut antea diximus, nectere voluit, maluit virtutem modestiæ vicinam, & cum eâ arctissimo vinculo nexam, factis illis opponere; ut ita non uni virtuti immoraretur, sed ab alia ad aliam subinde transiret. Sensus verborum est: Sed nullo supercilio, nulla verborum acrimoniâ, & asperitate, quæ arrogantiæ speciem præbere poßet, sumus inter*

Tertia Pauli virtus, lenitas ac humanitas.

Vera humanitas modestiam in se includit.

inter vos usi, multumq́; de nostro jure remittentes, in iis etiam rebus, lenitatem, mansuetudinem, humanitatem nostram vobis approbare studuimus, in quibus minimè vobis obstricti eramus: ut omnem à nobis ambitionis suspicionem amoliremur, ac mansuetudine potiùs, comitate, & demissione, animos vestros nobis conciliaremus, quàm authoritate premeremus, jurisq́; nostri strictâ usurpatione, vos à nobis abalienaremus. Tanquam si nutrix foveat suos ipsius filios. *i. e. Ita comiter, ita blandè vobiscum agentes, atq; solet mater nutrix cùm prole sua agere, quæ vilissima ac admodum sordida ministeria prolis suæ causa non dedignatur; nec sua, sed ea quæ fœtus sui sunt quærit, soli ejus fomentationi, & alimentis unicè intenta. Illustrat quod superiùs dixerat, à simili, & auget mensuram lenitatis suæ, ponens eam quæ in matribus erga proprios fœtus conspicitur.* Nutricis e*nim nomine, non fœmina nutriendo infanti mercede conducta, aut pretio empta, sed mater infantem alens significari videtur.*

Paulus cum Thessalonicensibus egit ut agere solet mater cum prole sua.

v. 8. Ita cupidi vestri. *i. e. vestris usibus & incrementis ita addicti. Quartam his verbis sibi virtutem adscribit, Charitatem videlicet erga* Thessalo*nicenses ardentem: quæ causa quoq; fuit illius, qua erga eosdem usum se fuisse versu præcedenti dixit, lenitatis, ac modestæ comitatis.* Comp*robat autem id quod de sua erga illos charitate ac studio dixerat, ab effectu, per collationem imparium, dum ait,* avebamus tradere vobis non solùm Evangelium

Quarta virtus Pauli charitas ardens erga Thessal:

Dei,

Dei, sed etiam nostras ipsorum animas. *i. e. ut parati eßemus, non Evangelium solùm, quod nobis Deus concredidit, quodq; ipsius propriè donum & beneficium est, vobis tradere, hoc est ejus cognitione vos imbuere; sed nosmet ipsos vitamq; nostram vobis emolumentisq; vestris penitus devovere, & consecrare, seu vitæ etiam nostræ jacturâ vestris usibus, salutiq; vestræ servire.* Quoniam chari nobis facti estis. *i. e. quia eximio in vos amore flagravimus, vosq; egregiè charos animo nostro habuimus. Causam proximè nominati effectus aperit.*

v. 9, Memores enim estis. *Cùm ea, quæ ultimo loco dixerat, tum etiam remotiora, (non enim est insolens Paulo ut unicâ voculâ γὰρ, non proxima tantùm confirmet, sed etiam ad superiora respiciat,) comprobat ab effectis, laboribus videlicet suis: atq; ita quintam præcedentibus virtutem annectit, nimirum laborum tolerantiam, & in munere fungendo diligentiam. Quod ipsum rursus, primò ipsorum testimonio roborat, dum ait* memores estis: *deinde ipsos labores suos exprimit, eosq; duplicis generis, sed utrosq; Thessalonicensium gratiâ susceptos. Alii enim manuum erant, alii animi ac lingvæ, hoc est labores docendi ac prædicandi Evangelii. Priores ita exprimit, ut eorum simul gravitatem ostendat, dum non contentus una voce* laboris, *addit* & fatigationis, *quòd priori significantius est. Nam potest esse labor sine fatigatione ac laßitudine. Deinde & assiduitatem, cùm ait.* Nocte enim & die operantes.

Quarta virtus Pauli, Laborum Tolerantia et inobeundo munere diligentia.

Labores Pauli in Thessalon. gratiam.

Alii manuum quoque graves et assidui.

 id est,

i. e. sine intermissione; Non *quidem quasi nunquam interjungerent, & à labore requiescerent, quod erat impossibile; sed quòd quicquid superesset à prædicandi* Evangelii *labore, ac necessaria quiete, viriumq; refectione temporis, id totum labori huic impenderent, ut quo seipsos sustentarent & victum sibi prospicerent,* ad non gravandum quenquam vestrum *i. e. ne cuiquam vestrum molesti essemus, nec à quoquam sumptum ad vitam sustentandam necessarium exigere cogeremur.* Causam *exprimit cur illis laboribus tantoperè essent intenti; quia, ut mox explicat, gratis* Evangelium *ipsis prædicare voluerunt. Alterum igitur laboris genus adjicit.* Prædicavimus in vos Evangelium εἰς ὑμᾶς *vel* vobis *per Hebraismum, qui* Lamed & Beth *inter se non rarò permutat.* Beth *autem præfixum, pro ratione ac circumstantia locorum, nunc per* ἐν, *nunc per* εἰς *efferunt* Græci. *vel* apud vos εἰς *pro* ἐν *posito, ut supra cap. 1. v. 5. & Hebr: 2. 3. 1. Pet. 1. 25.*

cur suscepti?

Alii linguæ Prædicatio Evangelii.

v. 10. Vos testes, & Deus. *Hucusq; speciales quasdā ipsorū virtutes recensuit Apostolus, quibus doctrinā ac prædicationem suā apud* Thessal: *commendârit, & efficacem reddiderit; nunc omnia illa velut in fasciculum colligens, in tota sua vita & actionibus universis nihil ejusmodi apparuisse ostendit, quod prædicationis, ut ita dicam, luminibus quoquomodo obstrueret, ejusq; cursum remoraretur, & non potiùs eam vehementer commendaret, ac cursum*

Dicta duplici videl. ipsorum & Dei testimonio comprobat.

sum ejus promoveret. Idq́ ostendit argumento, à duplici, ipsorū videlicet, & Dei testimonio petito, quasi dicat: Quid multa? vel in summa, ut rem in pauca conferam, nec argumenta plura conquiram; vos ipsos, & ne qua suspicio forte in vobis hæreat, ipsum etiam Deum, qui abditissima quæq́ cernit, testem omni exceptione majorem citare possum. Scitis enim vos, novit optimè ille cordium scrutator Deus, ut sanctè *i. e. quàm nos gesserimus religiosè, quàm & sermo noster, & facta omnia, summum cultum & reverentiam divini numinis spirarint, palamq́ nostra omnia studia & conatus illius honori & gloriæ unicè dicatos & consecratos esse testata fuerint.* Et justè, *i. e. integrè, honestè. Iustitia enim hæc, qua se usum fuisse Apostolus indicat, (ut sæpe aliâs,) pro integritate, ac honestate vitæ in universum sumi videtur. Quanquam nil prohibet, quo minùs de justitia particulari, ut vocant, ea vox sumatur: quasi dicat, omnibus, scilicet proximis, suum cuiq́ tribuendo, neminem ulla injuria afficiendo, imò unicuiq́ quantum in nobis erat commodando; quanquam hoc postremum ad benignitatem potiùs spectat.* Et inculpatè vobis credentibus. *consequens hoc est priorum. Qui enim sanctè ac justè vivit, is etiam vivit inculpatè. q. d. nihil prorsus in sermonibus aut actionibus nostris apparuit, quod vestram etiam qui credidistis, ac proinde majorem notitiam recti & pravi tenetis, nedùm extraneorum ullam reprehensionem meritò incurrere posset; sed eam semper orbitam pressimus,*

[Margin: nempe quod sanctè.]

[Margin: Iustè.]

[Margin: Et inculpatè credentibus vixeris.]

ita mores nostros, ad ejus quam prædicavimus doctrinæ amussim exegimus, ut nihil in nobis culpare habentes, exempla à nobis tutissime capere possetis.

v. 11. Sicut scitis. *i.e. Prout & hoc etiam scitis. Ostendit Apostolus, ita eos vitæ ipsius testes esse, quemadmodum fidelissimæ institutionis, & diligentissimæ animarum ipsorum curæ. Quam ita sibi tribuit, ut effusum in illos amorem studiumq; suum, quod uberiùs versu 8, declaraverat, repetat,* quo modo unumquenq; vestrum sicut pater filios suos, hortantes vos *scili: eramus, vel fuimus; Ellipsis verbi substantivi, vel Hebraismus, quo participium ponitur pro verbo, seu indicativo. Pronomen autem* vos *redundat: præcesserat enim* unumquemq; vestrum. *Significat autem his verbis, se paternam planè pro salute Thessalonicensium curam gessisse, & paterno amore, affectu, ac sollicitudine, eos non tantùm generatim omnes nunc monuisse, nunc solatum fuisse, sed etiam singulos cùm opus esse videret nominatim; & in ipsis monitionibus, verbis quoq; usum esse paternum plane affectum spirantibus. Effecta autem paterni sui in illos affectus, ac piæ pro salute ipsorum sollicitudinis, duo exprimere videtur; quanquam eorum alterum duobus verbis describitur, quorum alterum altero est ἐμφαΐικώτερον. Prius est* hortari, *quod postea exprimitur significantiori, ac prægnantiori verbo* obtestari, *quod fervorem quendam ac studium Apostoli, quod in adhortando adhibuerit, exprimit: significat autem, origine inspecta,*

Paternam pro Thessalonic. sollicitudinem exprimens.

1. Hortando.
2. Obtestando.

testibus

testibus adhitis aliquem monere aut rogare; sed sumitur simpliciter pro graviter hortari, aut enixè rogare. Posterius est consolari. *Cùm enim veritatis causâ affligerentur, etiam consolandi erant, & hac ipsa ratione ad patientiam ac constantiam animandi atq; excitandi. Quanquam vox Græca παραμυθούμενοι etiam adhortationem significare solet; quo pacto eandem rem tribus vocibus describeret, eo ipso suum in ea re studium ac diligentiam expressurus. Et sanè, quia ea vox inter duas alias est posita, adhortandi vim ac significationem quandam habentes, non satis congruens videtur, ut eæ, voce aliam significationem habente, dirimantur. Sed tamen, si & statum Thessalonicensium, quidq; salus eorum, cùm hæc ipsorum esset conditio, requisierit; & quid paternus Apostoli erga eos affectus flagitarit, consideres:* consolandi *vox satis commodè interseritur; præsertim cùm ipsa quoq; consolatio monendi vim haberet, ne ob afflictiones deficerent à fide, aut de ejus studio remitterent.* ad ambulare vos. *i. e. ut vitam traduceretis; (phrasi Hebræis, ut alibi notavimus usitata:)* dignè Deo, *prout dignus est Deus; ut scil: in honorem ejus vita vestra cedat, & prout digna est ista vocatio, qua vos vocavit. Utrunq; enim concisa hæc loquendi ratio denotat: ut nimirum & ad Deum ex factis nostris honor redeat, tanto ejus beneficio dignus, & vita nostra respondeat huic statui ac conditioni nostræ, sitq; illi felicitati conveniens, ad quam vocatione divina nobis aditus aperitur.*

Obtestari propriè quid sit.

3. Consolando.

Consolatio monendi vim habet.

Ut dignè Deo ambularent.

Finem anxiæ de illis curæ suæ exprimit; qui porrò ulteriorem respicit, quem satis expressit descriptione Dei proposito ipsius valde apposita. Ea enim rationem exprimit, ob quam illi vitam dignè Deo traducere debeant, nempe quia vocavit vos in suum ipsius Regnum & gloriam. *i. e. qui vobis obtulit non rem aliquam levem, aut minimè tanta vitæ integritate dignam, sed id quod ipsius est, quodq; summum apud ipsum est; regnum videl: & gloriam suam, quibus participatio illa naturæ divinæ, & vita æterna, cùm cœlestium bonorum affluentia & summa gloria conjuncta describitur. Regnum enim pro beatissimo habetur statu.* Gloria *autem gloriosissimum statum ac conditionem hic denotat. Quæcunq; autem Apostolus hucusque de se dixit, eò spectant, ut ipsius tum personæ, tum doctrinæ sua constet apud Thessalonicenses authoritas, nec ullis ii se machinis ab ea dimoveri patiantur.*

Propter summum illius in ipsos beneficium.

Obtulit enim eis regnum

et gloriam.

v. 13. Propter hoc *Transit Apostolus ad secundam capitis hujus partem, ostenditq; ex Thessalonicensium etiam parte non fuisse vanum, neque successu suo caruisse, suum ad illos introitum, ipsorumq; alacritatem in recipienda veritate, fidei, ac diligentiæ ipsius, quam in Evangelio ipsis prædicando adhibuerit, egregiè respondisse. Qua quidem in re ipsorũ Thessalonicensium insignis commendatio continetur. Vocula* propter hoc, *significat in præcedentibus causam contineri, ob quam gratias Deo agat, licèt eâ non contentus aliam adjiciat, cùm ait:* quoniam accipi-

Altera capitis pars, quâ Thessalonic. in recipienda Evangelii doctrina alacritatem Pauli laboribus respõdisse docetur.

accipientes *&c. Duas enim sibi caussas esse indicat, quæ se ad gratias agendas impellant, quarum prior in ipso sit aut fuerit, posterior in Thessalonicensibus. Quæ quidem posterior simul materia erat atque argumentum gratiarum actionis. Priorem jam explicuit, indefessum videlicet & pertinax in iis Deo mancipandis studium. Tantò enim charior unaquæque res nobis esse solet, tantoq; acriùs ad gratias Deo pro ea, si voto nostro respondet, agendum excitamur, quantò majori nobis impendio constat. Posterior est ipsorum in Evangelio alacriter & animosè amplectendo ingenuitas.* Et nos: *vocula* et, *aut comparandi nota est, quasi dicat:* Non *solùm vos, sed & nos. Aut tantùm res diversas connectendi; paritatem veritatis superiorum cum posterioribus indicans, ut Col: 1. 9.* Gratias agimus Deo indesinenter, *scil. pro vobis, de quo suprà vidimus cap. 1. 3. Laudaturus eos, initio effectum quendam in se, cùm ex labore circa illos suscepto, tum verò ex illorum virtutibus ortũ exprimit, qui & affectus in eos Paulini ingens erat documentum, & ipsi eorum commendationi pondus addebat. Vt enim egregiè charos Paulo necesse est fuisse eos, pro quibus ille Deo gratias ageret indesinenter, ita nec vulgares, sed excellentes eorum virtutes, quibus ad tam jugem gratiarum actionem excitaretur: quasi dicat, quantò autem acriùs vobis Christo consecrandis insudavi, & quantò majori virium contentione in id connixus sum, tantò majori perfundor lætitiâ, tam feli-*

Nexus ejus cum parte prima.

Quæ tanta fuit, ut gratias Deo Paulus ageret pro illis.

cem in vobis successum animadvertens, adeò, ut semper mihi in ore sitis, quoties Deo meo adgeniculor, gratiasq́; pro vobis agam sine intermissione, quoniam accipientes verbum auditus à nobis. *Verbum* accipientes, *Græcè* παραλαβόντες, *vel, nihil aliud hoc loco significat, quàm edoceri, erudiri, quo pacto* tradere & accipere *sunt correlata. (vide 1. Cor: 11. 23.) vel significat aßensum præbere & amplecti. neque enim huic posteriori interpretationi obstat, quod sequitur* ἐδέξασθε *excepistis, seu recepistis, in quo aßensus ille continetur.* Nam *non simpliciter ibi dicitur eos recepisse sermonem illum, sed additur:* non ut sermonem hominum, sed Dei. *quasi dicat, cùm doctrinam illam amplexi fuistis, & aßensum ei præbuistis, non amplexi fuistis ut hominum inventum, sed ut doctrinam divinitus profectam.* verbum *vel* sermonem auditus, *vocat doctrinam, quam ex ore loquentis Pauli auribus suis hausissent.* Dei. *i. e. quod verbum seu sermo est Dei, hunc authorem habet.* excepistis non [ut] verbum hominum. *i. e. non ita illud recepistis atque solent recipi humana inventa & commenta, seu non quasi humanum aliquid, ac ideò minùs curandum, estis amplexi. In Græco deest particula* ὡς, *[ut 2. Pet: 3. 4. Psal: 11. 1. 14,4: 22. 14; 68. 18: Oseæ 7. 5.]* Sed sicut verè est verbum Dei. *i. e. Sed tanquam verbum Dei, quemadmodum etiam revera verbum Dei est. Receperant autem doctrinam Evangelicam ut divinam.*

Accipere pro edoceri.

Receperant quippe Evangelium, non ut sermonem hominum.

Verbum auditus.

Exempla ubi deest particula ὡς.

Sed tãquam verbum Dei.

divinam; quia, ut in seqq. dicetur, ab ea recipienda nullis periculis, nullis afflictionibus passi sunt absterreri; sed omnia alacri animo doctrinæ illius causâ sustinenda sibi judicârunt, ac re ipsâ etiam sustinuerunt; ut versiculo sequenti declarabitur: Hoc enim nequaquam fecissent, nisi doctrinam illam divinitus profectam fuisse judicâssent. Nam cur, si hominum inventa esse putâssent, in tantum discrimen tantasq́; angustias se conjecissent. Illud ergo dum fecerunt, sermonem illum ut divinum sese amplecti clarissimè sunt testati. Illorum autem sive factum, sive de doctrina hac iudicium, comprobat, dum subjicit: qui & operatur in vobis. *Pronomen relativum* qui, *vel ad* sermonem, *vel ad* Deum *proximè nominatum referri potest. Si ad sermonem Dei referatur, effectus ex illa, tanta cum alacritate, fortitudine, ac patientia, verbi divini receptione proficiscens exprimetur; ut ex suavitate fructus facti eorum præstantia tantò magis elucescat, quasi dicat: Cujus quidem facti vestri rationem vel ex ipso effectu animadvertere potestis, quem in vobis operatur verbum Dei, nempe virtutibus iis, quæ in vobis post agnitam veritatem resplenduerunt, & ad hanc usque diem conspiciuntur. Nisi malis statuere, Apostolum ex effectu probare, eos doctrinam suam non ut humanam, sed ut divinam recepisse, quia uberrimos in iis pietatis ac virtutis fructus proferat; quos non proferret, si eam non ut divinum, sed ut humanum quoddam inventum recepißent. Sed haud scio, an satiùs sit de ipso Deo,*

quomodo id intelligendum.

Quod judicium illorũ Deus spiritu suo illis infuso approbavit.

pso Deo, cujus proximè fuerat facta mentio, id accipere, ut ex hoc effectu, Deum revera sermonis illius authorem esse, intelligatur. Duo enim in proximis verbis aßeruerat Apostolus. Primum est, Thessalonicenses doctrinam à se prædicatam, ut divinam recepisse. Alterum, eam doctrinā revera etiam divinam esse; quod posterius pertinet ad approbationem prioris, seu ad ostendendū Theßalonicenses minimè falsos, aut judicio lapsos fuisse, cùm doctrinam illam divinam esse judicârunt, & ut talem receperunt. Hoc igitur posterius, tanquam accessorium, breviter ac veluti in transitu comprobat, Deum, cujus ille sermo vel doctrina sit, ab effectu describens; quasi dicat, qui Deus variis Spiritus sui donis, quibus vos copiosè donavit, & quorum vis sese in vobis assiduè exerit, se istius, quam recepistis, doctrinæ authorem esse, luculentissimè vobis ostendit & demonstrat. Prius autem, quod principale hoc loco est, fusiùs demonstrat in sequentibus, ubi ex afflictionibus, quas doctrinæ illius causâ pertulerant, eam illos ut divinam recepisse demonstrat.

Illi verò patientiâ suâ manifestârunt.

v. 14. Vos enim imitatores facti estis. *Rationem, ut diximus, ejus quod de Tessalonicensibus asseruerat, affert ab effectu, quem illustrat à simili. Suprà cap: 1. 2. 6. eos cum Christo, & secum contulerat, ipsos imitatores sui, & Christi fuisse asserens; nunc eos cum Ecclesiis in Iudæa existentibus confert, ejusdem patientiæ, & afflictionum tolerantiæ nomine.* Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa in Christo

Iudaicarum in eo Ecclesiarum imitatores.

Christo Iesu. *i. e. quæ ad Christum Iesum pertinent, eiq́ addictæ & consecratæ sunt, ut cap: 1. 1. ad distinctionem Synagogæ Iudaicæ, quæ Dei etiam Ecclesia suo tempore fuit, sed non Christi; quasi dicat, illarum Ecclesiarum, quæ ita illi Deo vero adhærent, eumq́ venerantur, ut simul Filium ejus Dominum Iesum agnoscant, in eum credant, eumq́ colant.* quia eadem passi estis. *Eadem, sive genere, sive specie: id est, illis similia; sive etiam prorsus talia.* a propriis contribulibus: *i. e. ab ejusdem sive linguæ, sive nationis hominibus.* sicut & ipsi à Iudæis, *nempe infidelibus, qui interdum nominatim Iudæi appellantur, ad distinctionem Christi discipulorum, quod apud D. Iohannem est frequens. vide etiam 1. Cor: 1. 22, 23, 24: 10, 32.*

Eadem vi... del à suis passi.

Quæ illæ à Iudæis incredulis.

v. 15. Qui & Dominum. *Quia mirari poterant Thessalonicenses, qui fieret, ut Iudæi, qui Dei & legis ipsius notitiam haberent, eò improbitatis progrederentur, ut homines Christianos, quorum religio nil nisi meram spiret pietatem, persequerentur; alia adhuc addit majora isti, quod commemorarat, eorum facto cæteroqui similia, quæ admirationem illam quodammodo tollunt, & minimè mirandum esse docent, Iudæos eò impietatis ac crudelitatis progressos, ut Christi discipulos persequantur, cùm majora etiam fuerint ausi. Nam, inquit,* et Dominum *ipsum, nempe Iesum, ipsum Christianorum Regem ac magistrum, Dominum illum gloriæ, principemq́ salutis* occiderunt; *quid mirum igitur si membra etiam ser-*

Quos talia patrare non mirum. Quia & ipsum Christum.

Imò proprios etiam Prophetas occiderunt, licèt scripta eorum exosculentur.

am servosq́, ejus persequantur? Ac ne quis cogitaret, hoc ab iis fortè ideò factum, quia fraudem aliquam ac dolum, in ipso ejusq́; doctrina deprehendissent; addit Apostolus, & proprios Prophetas, *quos ipsi pro legatis Dei agnoscunt, quorumq́; memoriam venerantur, & monumenta iis extruunt, scripta exosculantur, & pro divinis habent. Quod auget improbitatem eorum, cùm nullam hic excusationem sceleri suo prætexere possint. Intelligenda autem hæc sunt nō de iisdem personis seu individuis, sed de eodem genere seu populo.* Neq; *enim iidem Iudæi, seu eædem planè personæ fuerunt, quæ Christum, & quæ Prophetas occiderunt: sed idem hominum genus, seu ejusdem gentis homines. Similes loquendi modi non rarò in Sacris litteris occurrunt. Et huic quidem planè geminus extat in verbis Christi. Math: 23. 35. Vide Ioh: 6. 32. Act: 3. v. 22. ex Deut: 18. 1. Cor: 15. 52. & infra hac eadem Epistola ad Thessalonicenses cap: 4: 17. Plura exempla vide apud Soci: contra Palæologum, cùm disputat de verbo* Audistis *cap: 5. Matthæi aliquoties repetito.* Et nos persequentibus. *i. e. quin & nos, legatos Christi, licèt tot signorum miraculorumq́; testimoniis conspicuos, oderunt & persequuntur. Ampliùs,* & Deo non placent. *i. e. imò nec Deum quidem ipsum curant, neq; quomodo ejus gratiam promereantur elaborant. Non de eo enim videtur loqui, quomodo erga ipsos affectus sit Deus, sed quomodo illi erga ipsum sint animati, ut & antecedentia, & consequentia ostendunt, in quibus non*

Scriptura solet individuis & personis attribuere, quod eidē generi seu populo competit.

Et Apostolos persequebantur.

Deniq; nec Deum curant.

non quid Iudæis fiat, sed quid ii faciant exprimitur, & omnibus hominibus adversantur. *i. e. & omnium hominum in se odium provocant, non studiis & amicitia, sed inimicitiis & simultatibus cum illis certantes, & odiosis factis eos irritantes, ac adversus se concitantes, quasi dicat:* Et *ut rem in pauca conferam; nec Domini favorem ambiunt, & hominum studia factis suis prorsus à se abalienant. Tales igitur cùm sint, taliaq; cùm non in Dominum solùm, nosq; ipsius legatos, sed in suosmet etiam prophetas designarint; quid mirum si improbitatis suæ virus in alios Christi sectatores evomant.*

Et omnibus hominibus adversatur.

v. 16. Prohibentes nos gentibus loqui ut serventur. *i. e. qui ægerrimè id ferunt, neq; patiuntur nos gentibus extraneis id annunciare, quo patefiat illis aditus ad salutem, atq; illos hortari, ut amplectantur istam doctrinam, cujus vi atq; ope salutem postea, si ipsi cōstanter adhæserint, consequantur. Ab effectu speciali, & valde quidem insigni ostendit, quod asseruerat, illos adversari omnibus hominibus, de quo vide Act: cap: 13. v. 45. 50. cap: 14. v. 4. & d. & v. 19. cap. 19. v. 19. cap: 22. v. 21. 22. & nominatim etiam cap: 17. v. 4. 5. & d. ubi quid in ipsa Thessalonicensium urbe contigerit narratur. In vocibus istis* ut serventur, *est metonymia effecti, pro, loqui ut amplectantur doctrinam, per quam postea serventur* ad implendum sua peccata semper, *i. e. ut adimpleant, quemadmodum solent, mensuram peccatorum suorum; ne quid illis de summa improbitatis*

Vnde nec Evangelium gentibus annunciari patiuntur. Saluti eorum ipsis invidentes.

Vt mensuram suæ improbitatis impleant.

tatis suæ desit. Verba hæc non finem denotant quem ipsi haberent sibi propositum: sed effectum qui sponte ex illorum improbitate consequeretur, licèt illi id minimè cogitarent. Similis loquendi modus notatur ab interpretibus, Gen: 15. 16. Nondum completæ sunt iniquitates Amorrheorum, *& Matth: 23. 32.* & vos implete mensuram *(intellige impietatis, aut crudelitatis)* patrum vestrorum, *quasi dicat: id quod adhuc deest patrum impietati aut crudelitati, ut in supplicium erumpat, addite, ut ita in vos impietatis illius pœna effundatur, nec differatur amplius rebus jam maturis.* prævenit autem super illos ira in finem. *i. e. sed non sinet hanc tantam eorum improbitatem impunitam Deus: quia imminet illis, imò jam illos occupavit indignatio Dei, quæ super illos mansura est,* in finem *i. e. indesinenter, perpetuò, ut Lucæ 18. 5. Respondet id Hæbræo* Lanetsach, *ut est ab interpretibus quibusdam notatum. Id enim verti solet à Græcis* εἰς τέλος *vide Psalm: 13. 1: 44, 23: 74. 1. Vide. & Syr: 10, 15, & ibidem Drusium. Adjicit hæc verba, ne impunè laturos hanc suam malitiam Iudæos arbitrarentur; ut ita omnem hac de re sinistèriùs cogitandi, & exinde vel de providentia divina, vel de veritate doctrinæ Christi, quam Iudæi tandiu impunè infestent, dubitandi, ansā præcidat; quemadmodum & 2. Thess: 1. 6.* Iustum esse apud Deum *ait* retribuere tribulantibus eos tribulationem *&c.*

Implere peccata quid?

Sed non ferent ista impunè.

Voces in finem *quid significent.*

v. 17. Nos autem fratres. *Tertia capitis pars, in qua*

Tertia capitis pars.

In qua suum erga eos studium declarat, ex ardentissimo ipsos videndi desiderio. Quod primò exprimit, deinde cur illud ad exitum non perduxerit, aperit: & deniq; causam ipsius explicat. Ad desiderii autem istius mentionem per prolepsin & occupationem quandam descendere videtur. Nam *quia poterant ipsi objicere: Tu verò interea quid cogitasti; forte de nobis securus fuisti, nec te quicquam tanta angustia nostra afficiebat, aut quicquam animo ob tuum à nobis discessum commovebare? Me verò, inquit Paulus, maximopere id afficiebat, & vehementissimè hæc distracti nostri angebat.* Nos autem fratres, *quasi dicat, Et hic quidem vester fuit status:* Nos autem postquam orbati fuimus vobis, *hoc est separati ac disjuncti à vobis, atq; ita non secus ac parentes distracti, à liberis, aut iis privati, orbi quodammodo facti. Verbo illo* orbati *significat quàm molesta sibi sit ac fuerit hæc à Thessalonicensibus distractio, & perinde eâ se affici indicat, ac parentes solent liberis orbati: quod ipsum argumento illis esse poterat, quantoperè ab ipso diligerentur, quove loco apud ipsum eßent, nempè liberorum charissimorum loco.* ad tempus horæ *i. e. ad tempus breve: quasi dicat; paulò post quàm à vobis discessimus, cùm per exiguum tempus vestro conspectu caruissemus. Facit hoc ad exaggerandum Apostoli erga Thessalonicenses amorem. Significat enim, non tum demum, cùm jam diu ab illis abfuisset, illorum revisendorum desiderium subijsse, & ut ad eos redire poßet se laboraße; sed paulò*

ardentissimum eos invisendi studium, et causam, cur ad exitum non fuerit perductum aperiens.

Nexus cum superiorib.

Simul ac enim ab iis abiit, ita se affici sensit atque parentes cum liberis orbantur.

postquàm ab illis discessisset. Valdè charos Paulo fuisse eos apparet, quorum videndorum desiderium tam citò illum invaserit, & ut re ipsa ad eos redire cogitaret effecerit. Nam *quæ non ita chara sunt, eorum absentiam diutiùs ferre possumus, eorumq; revisendorum desiderium lentè ac tardè solet subire.*

Et aspectu ab illis sejunctus, animo præsens illis fuit.

aspectu *seu* facie, non corde, *& hoc Pauli erga Theßalonicenses affectum illustrat ac commendat. Limitat enim id quod dixerat, se illis fuiße orbatum, & ostendit corpore quidem se ab illis sejunctum fuisse, sed non animo, quasi dicat;* Et *orbati quidem sumus vobis aspectu tantùm, quia nimirum ora vestra contueri non licuit: at non animo ac cogitatione. Animo enim vobis semper adsui, & vos mihi; semper vos pectore circumtuli, atq; adhuc circumfero. Perpetuò enim de vobis cogitavi, & de vobis sollicitus fui. Continetur in his verbis causa seqq: hoc est desiderii ac studii Paulini, Theßalonicenses revisendi, cum quadam prolepsi. Poterant enim cogitare, Paulum postquam corpore discessisset, animo etiam discessisse, & sui memoriam deposuisse. Respondet igitur, non ideò animo excidistis, quia ab oculis fuistis amoti, neq; cum conspectu vestro vestri etiam memoriam deposui, ut ab illis fit, in quorum animis affectus amoris nondum altas egit radices: sed absens etiam vestri perpetuò sui memor.*

Vnde tantò maiori invisendorum eorum studio flagravit.

Abundantiùs studuimus faciem vestram videre, *quasi dicat, tantum abest, ut discessus ille meus atq; à vobis separatio affectum erga vos meum vel extinxerit, vel minuerit, ut*

rit, ut etiam auxerit. Tantò enim magis fui accensus ut vos revisere cogitarem, & re ipsa conarer. in multo desiderio, *i. e. magno cum desiderio, seu magno desiderio inflammatus atq; impulsus: quasi dicat, tantò majori cupiditate flagravi vestri videndi, ac porrò operam tantò majorem dedi, ut ad vos redire possem.*

v. 18. Quapropter voluimus venire ad vos, *Exprimitur hîc effectus illius desiderii, cujus proximè facta fuerat mentio, cum obiectionis occupatione. Effectus est voluntas, hoc est consilium ac conatus ad Thessalonicenses eundi: quem magis illustrat Apostolus, dum de se nominatim ait, se* semel atq; iterum, *hoc est, aliquoties id voluisse, conatumvé esse. Id quod affectum Pauli erga Thessalonicenses eximium arguit. Sed quia dicere poterant Thessalonicenses: Cur ergo non venisti? Si redire ad nos seriò voluisses, conatusvé esses, etiam rediisses. Respondet Paulus, non voluntatis defectu id factum, sed quia venire ob impedimenta sibi à Sathana objecta non potuerit. Ait enim,* & impedivit nos Sathanas. Et, *pro* sed *ut alibi sæpè. Impedivit autem Sathanas, vel quia pericula obiecit varia, inter quæ proculdubio fuit & illud Berrhææ à Iudæis Thessalonicensibus ipsi creatum, quod nisi intervenisset, potuisset ad Thessalonicenses cùm in propinqua esset urbe, facilè redire; vel quia alibi facessivit Paulo negotium, excitando homines improbos, cum quibus depugnandum esset Paulo, ne fortè fideles quos alibi collegerat seducerent*

Et in eo, ut illos reviseret, aliquoties erat.

Sed impedivit Sathanas. quomodo?

rent aut corrumperent. Quare quoties Paulum in eo esse videbat ut Thessalonicenses reviseret, eosq; in fide confirmaret, animaretq;, toties ei remoram aliquam iniecit, & conatum ejus impedivit. Deus autem talia non semper impedit, (qui & Sathanæ, & hominum improbitati locum relictum eße voluit, nec vim illis penitus inferre decrevit,) & fidei, patientiæ, constantiæ, piorum, hac ratione exercendæ campum relinquit aut aperit.

Nec immeritò id tentavit.

v. 19. Quæ est enim nostra spes aut gaudium. *Causam adfert impulsivam illius suæ voluntatis, hoc est consilii ac conatus ad Thessalonicenses redeundi, & hac ratione proximè dicta confirmat, ac plusquam verisimilè facit, non voluntatis, sed facultatis atq; opportunitatis defectu factum eße, quòd ad illos non venerit. Causa autem hæc est, quia illi sint ipsius* spes, gaudium, ac corona gloriationis. *Dicuntur autem hæc per Metonymiam effecti de Thessalonicensibus, ultimum simul etiam per Metaphoram.* Spes *i. e. ii ob quos præmium laborum meorum, quos in prædicando Evangelio exantlo, à Domino Iesu sperare meritò poßum, atq; adeò spero. Cur enim non speraret à Domino præmium, quòd tot homines, tàm probos, quorum in fide amplectenda tanta extitißet alacritas, fortitudo, patientia, ipse lucri fecerit, eumq; in finem tanta sustinuerit certamina, tam gravia adierit pericula, tot labores susceperit, tot devorarit molestias?* Gaudium *i. e. ii qui mihi gaudium adfertis, quorum fides, pietas, patientia,*

Erant enim Thessalonic. Pauli spes.

Gaudium.

tia, ac constantia, summam mihi subinde adfert lætitiam. Vide infra cap. 3. v. 7. 9. Quanquam etiam eatenus gaudium ipsius censeri poterant, quia gaudio ipsi olim essent futuri in Domini adventu, siquidem propter eos præmio esset à Domino donandus, ut modò diximus. Corona gloriationis. *i.e. in causa eritis ut coroner à Christo, & præmium tam amplum consequar, ut de eo maximopere gloriari possim: vel laudi mihi, honori, & gloriæ, & nunc estis, & olim estis futuri; adeò ut non secus de vobis gloriari possim, quàm victor de corona solet, imò multò magis, majoriq́ jure, quàm quisquam de corona. Alludit ad præmia victorum, quibus corona seu sertum dabatur; quæ res magno illis honori erat, & non exiguam illis gloriandi materiem videbatur præbere.* Non *simpliciter autem affirmat Apostolus, Thessalonicenses esse suam spem, gaudium, coronam gloriationis; sed ait,* Nonne & vos, *ne alios fideles Thessalonicensibus similes, quos itidem lucratus esset Domino, excludere videretur; ideò ait:* Et *seu* etiam vos: *quasi dicat; vos quoque inter cæteros. Quanquam sequenti versiculo id simpliciter asserit: non quòd excludi velit cæteros, & solos Thessalonicenses eo loco habeat; sed simpliciter, quòd tales eos esse censeat, vel inter primos esse existimet. Deinde addit eodem versiculo* 19. ante Dominum nostrum Iesum Christum. *seu* in conspectu Domini nostri Iesu Christi estis, in adventu ejus, *quasi dicat; non apud homines tantùm mihi estis honori ac laudi, ac porrò gaudii mate-*

Corona gloriationis.

Coram Domino Iesu, idq; ultimo die.

dii materiam mihi præbetis, sed etiam apud ipsum Dominum Iesum: idq́; non tantùm nunc, sed etiam, idq́; inprimis, cùm veniet iudicatum vivos & mortuos, unicuique daturus secundùm ipsius opera. Tunc, inquam, laudi mihi eritis, cùm propter vos coronâ illâ gloriæ, hoc est, immortalis vitæ singularisq́; dignitatis præmio donabor; tunc materiam gaudii amplissimam mihi præbebitis. Itaque tacita quædam hic est amplificatio rei, à comparatis imparibus. Magnum putatur laudem habere apud homines, sed longè sine ulla comparatione majus est, laudem ac gloriam consequi apud Christum, cœlestem Regem, atque adeò apud ipsum Deum, & quidem tum cum decretorius ille dies veniet, quo præmia cuiq; pro factis digna persolventur, cùm summa Regis illius majestas apparebit, cùm tam illustris est futura spectatorum corona, cùm præsentes aderunt universæ legiones Angelorum, & piorum hominum tot myriades. Ex quo etiam liquet, quàm charos necesse fuerit esse Apostolo Thessalonicenses, ac porrò quàm credibile fuerit, magno eum ipsorum videndorum desiderio flagrâsse, & ad eos redire non semel constituisse, nec denique à consilio destiturum fuisse, nisi fuisset impeditus.

v. 20. Vos enim estis gloria nostra & gaudium. *Vim præcedentis interrogationis exprimit, atque ita eandem sententiam cum asseveratione repetit. Sensus verborum ex præcedentibus patet, quasi dicat: Ita loquor, quia vos vel inter primos estis, qui*

mihi & sunt, & olim futuri sunt honori, apud Dominum Iesum, in ipsius adventu, ac proinde insignem mihi voluptatem ac lætitiam & nunc pariunt, & porrò etiam parituri sunt. In hac autem commendatione Thessalonicensium, latet argumentum valde efficax, ad permovendos eorum animos, ut quemadmodum cœperant, pergant in Christiana religione profitenda ac tuenda, neu spem Apostoli fallant, & qui gaudio ac honori hucusque fuerant, & porrò futuri videbantur, dolorem ipsi, pedem referentes, afferant, remq; eò deducant, ut eorum pudere ipsum sit necesse.

In Cap: III.

PErgit in sui erga Thessalonicenses studii testificatione. Nam primùm refert Timotheum à se missum, ut eos viseret, & quid illis fieret cognosceret. Deinde summâ se affectum lætitiâ, cùm Timotheus de eorum in fide constantia & amore erga Paulum, nuncium referret, tantoq; majori se videndorum illorum desiderio accensum. Denique votum adjicit, singularis erga eos benevolentiæ plenum.

v. 1. Ideò non amplius. *Prima capitis particula usque ad ver. 6. porrigitur. Vbi de missione ad illos Timothei acturus, primò causam ejus efficientem indicat, atq; ita simul id, quod de suo ad eos veniendi desiderio, sub finem superioris capitis asseruerat, compro-*

Prima capitis pars, ad v 6.

Causa missionis Thessalonicæ Timotheum impellens.

comprobat. Deinde personam missi commendat. Denique finem missionis indicat, quæ itidem eidem assertioni probandæ, suoq́; erga ipsos studio declarando faciunt. Ideò non ampliùs sustinentes, *scilicet desiderium videndi vestri: quasi dicat: Tam altè igitur pectori meo cùm insideatis, ut gloriam vos gaudiumq́; meum putem, nec verò voti mei ob Sathanæ impedimenta compos fieri possem; ideò cùm jam desiderio videndi vestri essem impar, nec illud ferre ampliùs possem, de eo leniendo ac mitigando cogitare cœpi, & cùm ipsemet proficisci non possem, me velut alterum, Timotheum ad vos visendos ablegavi.* optimum duximus soli Athenis relinqui, *maluiq́; solus Athenis remanere, licèt id magna cum molestia mea conjunctum esset, dummodo aliqua ratione incitatissimæ vos videndi voluntati meæ satisfacere possem. Significat Apostolus suum se commodum Thessalonicensium commodis postposuisse. Ægrè enim comitis charissimi, atque adeò Filii sui operâ carebat, & eum à se divelli grave erat, præsertim cùm tam celebrem urbem esset ingressus, ubi laborum sociis indigere vel inprimis videbatur. Sed maluit seipsum tam iucundo Timothei convictu ejusq́; ministerio fraudare, quàm suo erga Thessalonicenses affectui non satisfacere, quemadmodum ex sequentibus pleniùs intelligetur. Nota, quod de seipso loquens plurali numero utatur. Neque enim est quod putes, eum de se ac Sila loqui. Silam enim, cujus initio mentionem fecit, ipsi tùm non adfuisse apparet ex*

Nexus cum superioribus.

ret ex cap. 18. ver. 5. Act: ubi Silas & Timotheus, dicuntur ad Paulum Corinthum demum venisse; de quo Timothei adventu loqui videtur infrà ver. 6.

v. 2 Et misimus Timotheum fratrem nostrum. *i. e. Qui nobis unicè dilectus est, & tanquam alter ego: charus autem & dilectus quia dignus: ideò addit:* & ministrum Dei, & cooperatorem nostrum in Evangelio, *ut authoritatem ipsi conciliet, simulq; ex dignitate ipsius personæ factum suum commendet, suiq; in eos studii ardorem insinuet: quòd licèt sibi unicè charus, et maximè accommodus, imò necessarius ob laborum societatem fuerit; maluerit tamen illo ad tempus carere, dummodo affectum erga illos suum testaretur, illorumq; necessitati consuleret.* Ministrum *autem* Dei *vocat, non ea ratione, quâ omnes Christiani servi Dei sunt: sed peculiari, & iu propriâ, qui præsunt Ecclesiæ, & prædicando Evangelio, ac gloriæ divinæ propagandæ unicè incumbunt. Quo & non vulgarem ipsum esse fratrem ostendere vult, & singulari suo amore dignum: id quod ampliùs adhuc indicat, cùm suum in prædicatione Evangelii* socium *vocat. Evangelium enim hic sumitur pro prædicatione Evangelii, ut Rom: 1. 9. & 15, 19: 1. Cor: 9, 14. imò & hac ipsa Epistola cap. 1. ver: 5. & alibi sæpè.* ad vos stabiliendos & exhortandos super fide vestra. *Finem missionis Timothei exprimit, qui erat, ut ipsos ad constantiam in eo quod semel fuerant professi, & invictum animi robur in afflictionibus hortaretur, atq; ita eos in fide, quam*

Commēdatio missi.

Evangelium pro prædicatione Evangelii

Finis missionis 1. ut eos Timotheus ad constantiam hortaretur.

de, quam Christo semel dederant, confirmaret, & in iis, quæ ad eam sartam tectam ipsis conservandam pertinerent, instrueret. Alii legunt super fide nostra: *eo sensu: super iis, quæ ad fidem, quæ mihi vobiscum est communis, pertinent.*

Ne ob afflictiones animo conciderent.

v. 3. Vt nemo commoveatur ob afflictiones istas. *i.e. ne quisquam vestrum turbetur, aut animo concidat, & sive de deserenda prorsus, sive etiam de dissimulanda religione Christiana cogitet, ob tantas afflictiones, quas eo nomine perferre cogimini. Finem præcedenti versiculo expressum, uberiùs explicat, causamq́ue cur de eo cogitaverit, indicat.* Ipsi enim scitis. *Narrationi rationem ipsorum confirmationi servientem interserit; quasi dicat: Quod quidem, etiamsi tandem Timotheum non misissem, minimè vos turbare debebat, neque adeò nunc turbare debet, ut qui habeatis exploratum,* quòd in hoc positi sumus. *i. e. quòd ea sit conditio omnium nostrum, quicunque Christo nomen dedimus, ejusq́ue sacratissimæ militiæ adscribi voluimus, & ea Dei, qui hujus religionis author est, voluntas, ut per varias afflictiones & angustias, ad cœlestis gloriæ culmen enitamur. Est autem hæc Dei voluntas non absoluta; quasi scilicet ille, homines malos esse velit, qui negotium postea nobis facessant: (ita enim author foret peccati.) Sed ex hypothesi, seu suppositione, ut loquuntur, quia videlicet existentem in mundo afflictionum causam, nempe malitiam improborum, cujus ipsi sibi causa sunt, nolit semper coërcere,*

Scientes eam esse Dei volũtatem.

quomodo id intelligendum?

& penitus

& penitus reprimere: sed aliquando habenis improbitati ipsorum quodammodo laxatis, fideles suos, ipsorum fidei explorandæ, suæ verò gloriæ demonstrandæ causâ, ab iis nonnunquam affligi, ac vexari velit; licèt interim imbecillitatis virium ipsorum respectum habeat, neque ipsis ultra quàm ferre possint, oneris imponi sinat.

v. 4. Etenim cùm apud vos essemus. *Scivisse illos jam antè, hanc esse conditionem fidelium, ac proinde non debuisse tanquam re nova inopinatò accidente commoveri, ostendit & sua prædicatione, & ipso statim subsequente eventu: quasi dicat. Simul ac enim vos ad doctrinam Evangelii prædicatione nostra incitare cæpimus, illud etiam prædiximus, fore ut affligeremur, tum nos qui illud prædicaremus, tum vos qui illud amplexi fuistis.* quod & evenit. *i. e. nec defuit prædictioni eventus.* Et nostis, *quòd scilicet & nos ipsi, & multi inter vos, adversa Evangelii causa sustinuerint.*

v. 5. Propter hoc & ego non ampliùs sustinens, *desiderium scilicet cognoscendi, quo statu res vestræ, ratione habita religionis, essent. Vocula* διὰ τοῦτο, *vel ad proximè præcedentia respicit, afflictionem nempe, quam ob Evangelii doctrinam perferrent; vel ad remotiora, desiderium videlicet eos videndi; ut per Epanalepsin repetat ea, quæ versiculo primo dicere cœperat, quasi dicat: Propterea, inquam, misi eum, ut cognoscerem fidem vestram. Alium missionis Thessalonicam Timothei finem exprimit, qui*

2. ut de illorum statu quoad fidem cognosceret.

ipsum magis Paulum respiciebat, sicut ille prior Thessalonicenses. Is autem erat, ut per illum certior fieri poßet de illorum statu ratione fidei ac religionis. Cui statim subjicit causam, qua ad id impulsus fuerit, ne forte tentaverit vos. *i. e. metuens, ne per absentiam meam, aliorumq́ mei similium, qui vos confirmare, atq; animare potuissent, in fraudem vos aliquam induxerit, & tentatione sua in vobis aliquid profecerit, ut videlicet vos de statu vestro dimoverit, vosq; à fide abstraxerit. Vox* tentaverit *hoc loco prægnans est, nec solum Sathanæ impetum & aßultum, sed etiam effectum & succeßum significat, ut Matthæi 6. 13. in precatione Dominica, ubi significat, ne permittas ut Sathanæ vi aut fraude, à fide aut pietate abducamur, & Gal. 6. 1.* is qui tentat. *i. e. Sathanas, cujus id est artificium & unica cura, ut homines tentet, & circumveniat.* πειράζων *pro* πειρασὴς *Hebraico more positum, ut Matth. 4. 3.* & in vanum fiat labor noster. *i. e. atq; frustranei eßent labores nostri, quos in perducendis vobis ad Christum subiimus.*

Verebatur enim ne per suam absentiam Sathan eos seducceret.

II.us descriptio.

v. 6. Nuper autem veniente Timotheo ad nos à vobis. *Veniente scilicet Corinthum, ut ex Actis apparet. Est alterum capitis hujus membrum, quo, quid consequutum sit missionem illam Timothei, explicat. Id autem est, lætus de ipsorum in fide constantia & memoria Pauli nuncius, qui ingenti ipsum gaudio replevit, & desiderium ipsorum videndi in ipso vehementius accendit,* & annunciante nobis

Altera capitis partie. ad v 12. Lætus de ipsorum cõstantia nuncius.

fidem,

fidem, *quasi dicat; cùm nobis retulisset, vos in fide adhuc persistere, ac religionem Christianam, quam semel estis amplexi, constanter sequi ac profiteri.* Et charitatem vestram, *nempe erga proximum, de qua cap. 1. ubi laborem charitatis illis tribuit, quam inferius cap. 4. v. 9. & 10, adhuc luculentiùs commendabit.* & quia habetis memoriam nostri: *i.e. cùm illud quoq; nobis retulisset, nō effluxisse me ex animo vestro, sed vivere atq; vigere apud vos memoriam mei, adeoq; vos mei mentionem facere:* eāq; bonam, *i.e. honorifica vos mentione me ipsum, vitæ rationem, laboresq; meos inter vos susceptos, prosequi* semper. *i. e. identidem quomodo me inter vos gesserim, quomodoq; in me vos animati sitis commemorando:* desiderantes nos videre. *i. e. ita vos mei meminisse, meivé mentionem facere solere, ut simul significetis, vehementi vos desiderio teneri videndi mei, & meo colloquio ac consuetudine fruendi.* Sicut & nos vos. *i. e. non secus atq; ego ardeo incredibili desiderio videndi vestri. vel: Qua quidem in re paria mecum facitis, qui idem ardentissimè exoptem. Subinde aliquid de suo erga ipsos studio interjicit, ut tantò magis illorum sese animis insinuet.*

Et memoria Pauli apud ipsos.

v. 7. Propter hoc consolati sumus fratres. *i. e. qui quidem Timothei nuncius, longè maximum mihi solatum attulit,* in vobis *i. e. propter vos,* in omni tribulatione & necessitate nostra, *i.e. cùm in magnis tum calamitatibus versaremur, multaq; adversa Evangelii causâ pateremur; quasi dicat; adeò*

Quæ adeò Paulum in summis tunc afflictionibus constitutum exhilararunt.

deo me nuncius tam lætus exhilaravit, ut omnem dolorem & molestiam, ex afflictione & angustia qua undiq; premebar proficiscentem, si non penitùs sustulerit & extinxerit, maximam certè partem lenierit & mitigaverit. Vocibus istis duabus, tribulatione & necessitate, *una eademq; res intelligi potest: ita ut posterior augendi vim quandam habeat, easq; in afflictionibus angustias insinuet, quibus fiat ut quid consilii capias, & quò te vertas, penitùs ignores, sitq; idem quod* στενοχωρία, *quam 2. Cor. 6. v. 4. distingvit ab* ἀνάγκαις, *quæ illo loco angustiam in rebus ad victum necessariis significant, ut cap. 12. v. 10, quod cap. 11. v. 27, famis & sitis nomine (quo in loco necessitatum istarum non fecit mentionem) expressisse videtur. Quæ etiam significatio hîc locum habere potest, si duo omnino diversa his vocibus exprimi malis. Videtur autem præcipuè respicere ad illa de quibus legimus Act: 18, v. 12.* Per vestram fidem *i. e. propter vestram fidem. Fidei vocem in latiori quàm paulò antè significatione sumit, ut charitatem etiam complectatur.*

Ut vel idipsum vitam ipsius redderet vitalem.

v. 8. Quoniam nunc vivimus, *i. e. Id enim nos reficit ac recreat, adeò ut nunc verè nobis vivere, & quasi à limine mortis, in hanc vitam revocari & restitui videamur. vel: Id enim est, quod ipsam vitam nobis reddat vitalem, omnemq; adeo vim mœroris deleat, atq; abstergat. Genus dicendi figuratum, in repentini, ejusq; maximi inter afflictiones gaudii affluxu, usurpari solitum. Cujus exemplum habes Io-*

han

han: cap: 14. v. 19, quia ego vivo, & vos vivetis. *Verbum enim vivetis, non ad futuram tantùm, ut fortè videri posset, sed hanc etiam vitam respicit, respectu cujus de summo gaudio, & quod æquale quodammodo sit ejus felicitati qui postliminio quasi ad vitam redeat, accipiendum videtur. Psal. 22. v. 27.* vivet cor eorum in seculum. *i. e. animus eorum exhilarabitur, & lætitia perenni recreabitur.* Si vos statis. *i. e. quandoquidem vos firmi & robusti atq; constantes estis* in Domino. *i. e. quod attinet ad Dominum, constanter videlicet doctrinæ ac religioni ab ipso traditæ adhærentes: Vocula* si *non semper rem dubiam significat, sed sæpe etiam de rebus certissimis usurpatur. Vide 1. Cor. 15. v. 12, & seqq: quanquam ferè id evenit in argumentationibus hypotheticis ut vocant. Poßet autem & propriam vim suam obtinere ut id vitam suam, summamq; adeò lætitiam dicat esse absolutè, si illi constanter in fide Christō data permaneant; nisi obstaret vocula* nunc, *quæ præsentis temporis nota est, & apertè ad id, quod significaverat, Timotheus respicit.*

quòd constantes essent.

si pro *quoniam.*

v. 9 Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis. *i. e. Tanta enim est gaudii vis ac magnitudo, ut nullas possimus condignas gratias reperire, quas Deo agamus pro tanta lætitia, quod in nos ex vobis, vestraq; constantia & fide, quæ ipsius gratiæ & auxilio imputanda est, exuberavit. Ab effectu fidem facit ei, quod* se vivere, *i. e. summoperè ex illorum in fide perseverantia,*

Vnde et gratias Deo ardentissimas agebat propterea.

tia, lætari dixerat. in omni gaudio, *vel* super omni gaudio. *i. e. pro summo gaudio,* omne *ponit pro eo, quod est magnum, & omnibus suis partibus absolutum.* propter vos. *i. e. vestrâ causâ, eas in vobis dotes, donaq; Dei conspicientes.* ante Deum nostrum, *idq; non simulatè & coram hominibus tantùm, sed verè & coram ipso etiam Deo, qui eam gaudii nostri magnitudinem videt.*

Omne pro *perfecto.*

Orans noctu & die, ut eos videre posset.

v. 10. Nocte ac die *Redit iterum ad exaggerationem desiderii sui, de quo sub finem superioris capitis apertiùs disseruerat, & cujus mentionem paulò ante versu 6 fecerat, ut tantò magis studii amorisq; in eos sui ardorem, iis testatum faciat. Et hic est alter effectus læti illius nuncii, de Thessalonicensibus à Timotheo allati, cum priori ita nexus, ut ex illo velut efflorescat. Magnitudinem autem desiderii istius censeri vult ex precum, quas eo nomine ad Deum funderet, assiduitate.* Nocte ac die. *i. e. assiduè, sine intermissione, quamq; frequentissimè, seu quoties Deum meum precibus adeo, toties id facio. Facio verò id & nocte & die: sermo proverbialis, sed qui singularem assiduitatem significet. Addit autem* ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεόμενοι *i. e. admodùm abundanter, seu vehementer, atq; ardenter orantes: ut non moris tantum causa, non frigidè id se facere ostendat; sed ex animo, junctumq; esse assiduitati ardorem, adeò ut veluti quotidie cresceret, & incrementum sui caperet orationis fervor.* ad videndum vestram faciem. *Finis & objectum precationis,* & complere

Pauli in precibus assiduitas.

complere defectiones fidei vestræ, *i. e. ut quod fidei vestræ, propter præproperum à vobis discessum meum deesse necesse est, id præsentia mea impleam; uberiore videlicet vos earum rerum notitia imbuendo, de quibus tum non nisi carptim cogebar ob temporis angustiam dicere; & si qua vobis exciderunt, in memoriam revocando, aut si quæ non intellexistis, manifestiùs declarando. His autem verbis effectus ac finis exponitur prioris, nempe visitationis Thessalonicensium, & sic caussa indicatur, quæ ipsum impellat, ut & videre eos tantopere cupiat, & Deum tam diligenter, tam fervidè oret, ut id sibi beneficii præstet. Causam autem esse significat, non suam, sed ipsorum Thessalonicensium utilitatem ac commodum, ipsis admodũ necessarium. Ideò autem hunc ejus rei fontem aperit Paulus, ut inde illius erga se amorem perspiciant Thessalonicenses, utq; eorum animos sibi penitus devinciat & obliget; quasi dicat: Aveo verò tantoperè vos videre, non ut oculos tantùm meos conspectu vestro mihi longè cupidissimo pascam, neq; mei ipsius causâ, aut ob carnalem aliquem respectum: sed propter vosmet ipsos, ut vos erudiam, ut vestræ saluti, in qua omnes spes vestræ sitæ sunt, prosim & consulam.*

Ad complendum defectum illorũ fidei.

v. 11. Ipse autem. *Voto secundam hujus capitis particulam claudit, quo desiderii sui, de quo hucusq; locutus est, compotem se fieri exoptat; quasi dicat: Ego quidem ita opto ac voveo, itaq; Deum oro; Deus autem ac Christus, in cujus manu est dispositio nostrorum cona-*

Et nunc à Deo & Christo vovet, ut viam ipsius dirigat.

rum conatuum, & intentionum eventum præstet, & votis meis benignus annuat, felicemq́; consilio huic meo successum largiatur. Et pater noster, *i. e. qui Pater noster est. Qui titulus cùm ardentissimi in nos amoris divini nota sit, spem facit, fore ut Deus vota impleat, & quæ filii ipsius tam ardentibus precibus ab ipso flagitant, præstet.* Et dominus noster. *i. e. & ille qui à patre suo in nos imperium accepit, & cui gubernatio ac cura Ecclesiæ, rerumq́; ad eam pertinentium, nominatim à Deo est commissa, nempe* Iesus Christus. *Verba enim hæc prioribus per appositionem addita.* Dirigat viam nostram ad vos, *i. e. secundet, expediat, impedimenta omnia amoliatur, Sathanæ conatus, qui mihi hucusq; obstiterunt, reprimat, meum verò consilium aura divini favoris sui promoveat, & me vobis salvis incolumem sistat. Insigne ut curæ & providentiæ circa nos Domini Iesu argumentum, ita invocati ipsius exemplum. Votum enim ejusmodi, quod eum, à quo aliquid voveo, audire sum persuasus, precationis vim habet, atq; adeo ipsa, licet indirecta, precatio est.*

Votum precationis vim habet.

v. 12. Vos autem. *Studii in eos sui testificationem voto alio claudit, quo comprecatur ipsis omnia secundùm spiritum fausta & prospera, quam tertiam hujus capitis partem esse diximus: in qua etiam aditum sibi ad eorum officia explicanda facit. quasi dicat: Hoc quidem est desiderium meum, quod utinam Deus impleat benedictione sua. Sed interim dum id fiat, vobis unicè opto & comprecor, ut vos* Domi-

Tertia capitis pars. Votum, quo comprecatur iis omnia secundùm spiritum prospera.

nus, *nempe Iesus Christus; ut ex articulo & superiori etiam versiculo patet:* multiplicet: *i. e. augeat & cumulet,* & abundare faciat charitate invicem. *i.e. faxit ut in dies magis ac magis proficiatis, & exuberetis in charitate,* & erga vos invicem *qui Thessalonicæ fraterno inter vos vinculo per Christum copulati estis,* & in omnes, *quicunq; tandem illi sint, sive fratres, hoc est, Christiani, sive extranei, nec sacra vobiscum communia habentes; ut sunt gentiles, & Iudæi:* quemadmodum & nos in vos, *ut videlicet eo proximorum fratrumq; amore flagretis, quo ego flagro adversus vos. Illorum erga alios charitatis mensuram suum erga ipsos amorem ponit, ut eorum animos sibi penitus pigneret, ac devinciat, insinuataq; sui erga eos affectus exundantia, ad paria facienda provocet. Ita nullam occasionem prætermittere videmus Apostolum, quin suum erga illos studium atq; affectum eximium testetur.* 1. ut charitate abundent.

v. 13. Ad confirmanda vestra corda. *Finem voti exprimit, vel potiùs pergit ulterius in enumeratione eorum, quæ ipsis precetur:* ut corda vestra. *id est, vos ipsos, animos spiritumq; vestros* confirmet. *i. e. roboret, viresq; vobis largiatur,* inculpata in sanctitate, *quò possitis ita vitam moresq; vestros componere, ut sitis irreprehensibiles; ut pote sanctitate præditi, seu ideò quia sanctitate præditi sitis, omniq; crimine, quod maculam aliquam vobis aspergere possit, vacetis,* ante Deum & Patrem nostrum, *idq; non tan-* 2. ut corroborentur à Domino Iesu, quò sint irreprehensibiles.

tùm in oculis hominum, qui & facilè decipi possunt, nec sunt nostri judices: sed coram ipso Deo, qui Pater noster est, sed talis qui sine prosopolepsia judicat, secundum uniuscujusq; opus, cujusq; oculorum aciem nemo effugere potest, in adventum Domini nostri: *vel, ut usq; ad adventum Domini nostri Iesu Christi sitis inculpati, seu ad mortem, quæ cum adventu illo quodam modo conjungitur, nosq; ante tribunal Christi sistit, vel potiùs, ut tum appareatis inculpati, quando maximè intererit vestrâ inculpatos apparere, nempe in extremo judicio, cùm retribuet unicuiq; secundùm opera ipsius: ut non solum exprimat à quo precetur; sed etiam quid, & quàm perfectè, quemq; in finem cupiat id illis evenire*. in adventu Domini nostri Iesu Christi. *i. e. suo. Antecedens pro relativo, Hebræorum more, ut paulò antè v. 9.* cum omnibus sanctis ejus, *nempe Angelis. Ita post: Epist. cap. 1. v. 7. ait* in revelatione Domini Iesu de cœlo cùm angelis virtutis ejus. *Judas autem v. 14.* Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis. *Auget porrò spiritualibus bonis fideles suos, & confirmat corda eorum inculpata in sanctitate Dominus Iesus, non si ipsi interea otientur, & in utramque aurem securi dormiant; sed si ipsi etiam adnitantur, & quantum possunt, vires suas extendant, ac sedulo, ut inculpatè coram Deo vivant, elaborent. Et videtur sanè Apostolus, votum hoc pro Thessalonicensibus concipiens, divinæ opis quasi quadam pollicitatione eos ad dirigenda brachia*

Antecedens pro *relativo.*

Id tamen præstat Dominus non sine opera nostra.

chia

chia contra torrentem peccatorum incitare voluisse. Præstat autem hæc Dominus Iesus sua ex parte, cùm & uberiori fideles suos rerum divinarum notitiâ complet, & vires adversus omnes Sathanæ insultus subministrat, variaq́; media, quibus corroborentur, porrigit: idq́; vel Spiritus sancti sui afflatu, vel servorum suorum ad id excitatorum operâ; cùm sæpè sufficiat unus vir cœlesti sapientiâ instructus, & divino spiritu præditus, uti ad salutare lumen, vel innumeris in illuni errorum nocte vagantibus præferendum, ita etiam ad eosdem pleniori veritatis notitiâ instruendos, gressusq́; eorum ad pietatis tramitem dirigendos, & in ejus semita retinendos ac stabiliendos. quomodo!

In Caput IV.

IN *altera Epistolæ hujus parte, quæ ab hoc capite incipit, primò hortatur Thessalonicenses ad officia pietatis, tum in genere, tum in specie: Deinde subjungit doctrinam de resurrectione mortuorum, quæ fundamentum est pietatis Christianæ. Et hæ sunt capitis etiam hujus partes.* Partes capitis duæ.

v.1. Reliquum ergo: *Prima capitis hujus pars, ad ver. 13. porrigitur. In qua hortatur eos ad varia pietatis officia, quæ ipsis tacitè sub finem capitis superioris insinuaverat, ea ipsis à Domino Iesu optando, quorum compotes, nisi & ipsi manum admoverent operi, fieri non poterant. Connexionem horum cum prioribus innuit particula* reliquum. *quasi di-* Prima capitis pars ad ℣ 13.

Nexus cum superiorib.

cat: Hæc igitur cùm ita se habeant, nec ullum possit esse dubium vos à Deo per nos ad cœleste regnum esse vocatos, vosq; tam alacriter doctrinam nostram amplexi, superatis tot tantisq; ob eam causam calamitatibus, in ea constanter ad hanc usque diem persistatis; id superest, ut in cæteris quoque officium ita faciatis, quò pietatem vestram Deo in dies magis magisq; approbetis. Vel, si hæc cum proximis tantùm connecti censeas; postquam vobis Domini Iesu auxilium ad pietatem colendam necessarium sum precatus, minimè dubitans id vobis præstitum iri; nil jam restat aliud, quàm ut vos ipsos quoque rogem ac moneam, ut vos quoque quod vestrarum est partium sedulo faciatis, neu officio vestro ullatenus desitis, sed divinæ opi, conatu ac contentione virium subserviatis. Hortatur autem eos tum in genere, ut in ea, quam ipsis non obscurè tribuit integritate vitæ proficiant, tum in specie ad certas quasdam pietatis partes. *Vt verò id, quod intendit, tantò faciliùs effectum reddat,* Rogamus *ait,* vos, & hortamur. *Demissionem amantis, cum auctoritate præcipientis jungit. Rogare enim est demittentis sese, & blanditiis quodammodo quod vult obtinere cupientis. Hortari autem, authoritatem quandam usurpantis. Rogamus igitur, inquit, tanquam ii, qui vobis optimè cupimus, & ingentem inde lætitiam capimus, cùm vos nostrâ operâ ad Evangelicam veritatem perducti officium facitis. Hortamur autem tanquam ii, qui jus vos monendi, vobisq; præcipiendi habemus, idq;* in Domino Iesu,

Varia pietatis officia parte prima præscripturus.

Rogat.

Et hortatur nomine Domini Iesu.

Iesu, *id est, authoritate & nomine Domini Iesu. vel quod ad doctrinam & religionem Domini Iesu attinet.* quemadmodum recepistis. *Trajectio quædam est, quia vocula* ut, *quæ præcedere debebat, in fine versiculi sequitur. Sensum haud malè expressit vetus interpres:* ut quemadmodum accepistis à nobis, quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, sicut & ambulatis, ut abundetis magis. *Vult videlicet ut in pietate, quam illis superiùs ex parte tribui vidimus, cùm laborem charitatis illis adscribit, cap. 1. ver. 3. majores indies profectus faciant. Ait verò,* quemadmodum accepistis à nobis. *i. e. quemadmodum à nobis didicistis, & ex ore nostro hausistis. Accipere traditionis correlatum est. Mensuram illorum vitæ & morum, vult esse suam doctrinam, non illorum opinionem.* quomodo oporteat vos ambulare. *i. e. quomodo debeatis vitam instituere, Hebraismus notus est.* et placere Deo: *instituere, inquam, ita, ut Dei favorem vobis conciliare, & in illius gratiam vos insinuare possitis. Finis actionum vitæ nostræ est, ut placeamus Deo: quo verò pacto id consequi possimus, ex iis, quæ nobis Apostoli tradiderunt, discimus.* ut abundetis magis. *i. e. ut non modò de pristino pietatis studio nihil remittatis, sed etiam enitamini, ut in pietate quotidiè crescatis, & longè cumulatiùs id, quod hucusque fecistis præstetis.*

Primò in genere ut nimirum servent, quæ ab ipso didicerant.

Accipere traditionis correlatum.

Finis actionum nostrarum quis, & quomodo consequendus.

v. 2. Scitis enim. *confirmat id, quod dixerat,* accepisse illos à se quomodo oporteat ambu-

lare, *eosq́; ipsos testes quodammodo appellat; simul autem ostendit non posse eos ignorantiam hîc aliquam prætendere; siquidem ipsi probè sciant, quænam præcepta ipsis fuerint data, quibus virtutis ac pietatis officia continerentur.* quæ præcepta dederimus vobis. *i. e. quænam vobis præscripserimus & injunxerimus.* Per Dominum Iesum. *i. e. authoritate non nostra propria, sed Domini Iesu, cujus servi sumus, cujusque nomine legationem istam obimus. Sic eadem verba sumuntur 2. Thessal: 3. 12.*

Voluntas pro *objecto voluntatis.*

v. 3. Hæc enim est voluntas Dei. *i. e. Id enim vult, & exigit à vobis Deus. Voluntas pro objecto voluntatis. Vocula* γὰρ, *servit declarationi. Declarat enim Apostolus, quænam sint illa præcepta, quæ Thessalonicensibus dederit, ac porrò quomodo eos ambulare seu vivere oportere docuerit. Declarat autem id primò generaliter, si vocem* ἁγιασμοῦ sanctificationis, *ita latè sumamus, ut omnem virtutum complexum suo ambitu coërceat, eam vitæ puritatem significans, ut ab omni peccati labe puri & immunes simus. Quo pacto ea, quæ sequuntur, species erunt hujus sanctificationis; quasi dicat;* Non *aliud, (ut breviter quæ jam ante dixi, repetam) à vobis exigit Deus: nec ulla alia, quâ in ipsius gratiam irrepere queatis, est via, quàm ut vosmetipsos integros & illibatos ab omni vitiorum impuritate conservetis, vitamq́; coram Deo in sanctitate traducatis, cujus inter alia hæ etiam sunt partes, ut scortationem & injuriam fugiatis, in fraterna verò chari-*

Vocis ἁγιασμοῦ, significatio latior.

tate

tate indies proficiatis, & ab ambitione ac rerum alienarum cura alieni; laboribus quiete incumbatis. Hæc enim quatuor sunt illa specialia; ad quæ illos in sequentibus hortatur Apostolus. Quodsi voce sanctitatis, *sola tantùm castitas intelligatur, ut alii volunt, & inferiùs hæc eadem vox repetita postulare videtur, dicendum erit Apostolum rectè ad enumerationem specialium officiorum, declarandæ tantùm generalis hortationis causâ descendere; quo sensu verba sequentia* abstinere vos à fornicatione. *explicatio erunt ejus, quod sanctitatis nomine appellaverat. Sed prior sententia longè verisimilior est. Cùm enim nomine* voluntatis Dei *significet Apostolus quicquid Deus à nobis postulat fieriq́; vult, non est verisimile, Apostolum dicere voluntatem Dei esse solam castitatem. Porrò quòd ad proximè sequentia verba attinet; fornicatio adeò latè hoc loco extenditur, ut adulterium & impuritatem ac omnem lasciviam, animumq́; adeò impudicum complectatur: omnia enim ista sanctitati adversantur, & hominem cœno pejus inquinant. Et hoc est primum è specialibus, ad quæ hortatur Thessalonicenses, pietatis officiis. Quod primo loco posuit, tum quia ipsius contrarium res per se est longè turpissima, & sanctitati, quæ in puritate consistit, maximè adversa, atque inimica: tum quia illud vitium adeò fuit illo seculo inter gentes vulgare, ut ne in vitiorum quidem censu poneretur, & à Christianorum vulgo, ut ex Actis Apostolicis, & Epistola ad Cor: priori patet, inter adiaphora censeretur.*

Strictior.

Deinde in specie.

1. ut fugiant fornicationem.

Cujus hoc loco significatio latissima.

Cur eam primo loco posuit.

Vide Act. cap. 14
1. Cor: c. 6.

v. 4. Scire unumquemq;. *Declarat manifestè quid sibi illo præcepto velit, & quò usq; pomœria illius extendat.* Suum ipsius vas possidere in sanctificatione & honore. *i. e. cùm sanctificatione seu castitate; quasi dicat: ut unusquisq; corpus suum, quo tanquam instrumento quodam animus noster, seu mavis nos ipsi utimur, conservet purum, ne quicquam eo designet quo se polluat, atq; ita & se ipsum, corpusq; adeò suum dehonestet, & ignominiæ maculam ei aspergat.* Nam *cùm totum hoc voluptatum genus aliquid impuri trahat, tum verò si extra limites conjugii imbecillitati humanæ concessos libido evagetur, non tantùm per se turpis est, adeoq; hominem coram Deo conspurcat, sed & dedecore atq; ignominia peculiari afficit. Vnde* honor *hoc loco cum castitate conjungitur, & scortationi opponitur, & Rom: 1. v. 24. & 26, dicuntur homines ignominia affecisse corpora sua impuritate: & cupiditates impuræ appellantur πάθη ἀτιμίας, affectus seu cupiditates ignominiosæ. Huc facit & illud Heb: 13. 4.* Vas *pro instrumento sumi familiare est sacris scriptoribus. Vide Gen: 27. v. 3. & cap: 49. v. 5. Iudic: 18. 11. 2. Paralip: 23, 7. Esaiæ 13. 5. Psalm: 7. 14. Sed locus 1. Sam: 21. 5. huic nostro simillimus est: nam & ibi vas pro corpore sumi videtur: quanquam & strictiùs sumere possis, pro iis, quæ generationi destinata honestè hoc nomine designantur. Iam vox* Scire *practicam hîc scientiam notat, quasi dicat, ut quisq; summo studio corpus suum servet, castum atq; ab omni libidine illibatum.*

Est verò omnium voluptatum fœdissima.

Vas pro *instrumento.*

v. 5. Non in paſſione deſiderii. *μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας*, non in affectu cupiditatis. *i. e. affectu, qui eſt cupiditas. Genitivus ſpeciei. Cupiditatis autem voce eam, quæ voluptatis impuræ eſt incentiva, intelligit.* In, *poſuit pro* Cum, *ut verſiculo præcedente*, in ſanctificatione & honore. *Porrò videntur hæc verba regi à ſuperioribus, & à contrario illuſtrari, quid ſit* vas poſſidere in ſanctitate & honore, *id videlicet, ut alieniſſimi ſimus ab illo belluino affectu, quo homines cæco impetu in venerem rapiuntur, & licèt à flagitio ipſo, ob occaſionis aut facultatis defectum, aliave impedimenta temperant, ipſam tamen cupiditatem animo fovent, & illa ſemet titillant ac oblectant.* Sicut & gentes, quæ ignorant Deum *i. e. quod faciunt gentes, quibus non affulſit veri Dei notitia. Id inquam eſt gentium quodammodo proprium, qui vera Dei cognitione deſtituuntur, quem quia vos noſtis, ejusq; voluntas nobis docentibus probè vobis cognita & explorata eſt, ideò diſſimiles illorum hac in parte eſſe debetis. Diſſimilitudo ſtatus ac conditionis, diſſimilia quoq; facta ac mores poſtulat. Vocula καὶ abundat, ut aliàs ſæpè. Satis enim erat dicere,* Sicut gentes.

Vas poßidere in ſãctitate & honore quid?

Vocula καὶ abundat.

v. 6. Non opprimere & circumvenire, *Conjunguntur hæc cùm illis*, abſtinere, *v.* 3. ſcire, *v.* 4; *per aſyndeton, ita ut pendeant, una cùm illis, ex verbis v.* 3. Hæc enim eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, *& ad ſanctificationem illam explicandam ſpectent. Eſt enim hic alterum è ſpecialibus offi-*

2. Ne in cõtractibus quenquam defraudent.

bus officiis, quo ab injuria alteri & præsertim fratri, inferenda arcemur: ὑπερβαίνειν propriè supergredi *significat. Cùm enim omne jus commutativum in æqualitate consistat, requiratq́; ut tantundem reddat alter quantum accepit, & contra; qui in contractu, quem cùm aliquo habet, ut emptione, venditione, societate negotiatoria, plus de lucro sibi sumit quàm alter, seu illi tribuit, ut Aristoteles ait, minùs, sibi autem plùs sumit, illum velut superare & supergredi videtur, & eum* πλεονεκτεῖν *seu defraudare dicitur,* in negotio *puta* συναλλακτικῷ *seu contractu.* N*am quod alii* πράγματ۞ *voce fornicationem intelligi putant, &* πλεονεξίαν *thori interpretantur, ut sit sermo de adulterio; id nec vox* πράγματ۞, *nec verbum* πλεονεκτεῖν *ferre videtur. Quod enim illi locum adferunt* Eph.4. v. 19. *ubi vocem* πλεονεξίας *hoc significatu usurpaverit Apostolus, id nullo negotio refelli potest. Nihil enim vetat ibi Apostolum vocem* πλεονεξίας *propriè usurpaſse, & impuritati conjunxiſſe, tanquam vitium æquè latè atq; illud inter Ethnicos patens, & illis æquè atq; illud usitatum ac familiare. Id quod etiam alibi eum feciſſe, hanc proculdubio ob causam, quam modo diximus, deprehendere licet. Vid. Rom: 1. 29. si*
Vide Bezā. *vox* πονηρία, *ut nonnullis placet, supposititia est: & 1. Cor: 6. v. 9. & 10. Inprimis autem Ephes: 5. v. 5. & Col: 3. v. 5: quibus in locis etiam ratio eadem planè quæ hic adjicitur. De argumento quo illi ad sententiam*

tiam suam adstruendam utantur, ex voce ἀκαθαρσίας & ἁγιασμοῦ petito, mox dicetur. Fratrem suum *non quòd liceat extraneum circumvenire, sed quia maximè dedeceat, ita cùm eo agere, qui ob communem ex Deo nativitatem arctissimo fraternitatis vinculo tecum sit devinctus. Est enim justitia societatis, & conjunctionis vinculum ac custos, tantoq; accuratior ejus habenda est ratio, quantò major est societas, & conjunctio arctior. At cùm quo arctior societatis nexus esse potest, atq; cùm eo, qui uno tecum gaudeat patre? Vide 1. Cor. 6. 8.* Quoniam vindex Dominus de omnibus his. *i. e. Hæc vero vitia ideò detestari, & ab iis abstinere debetis, quia Dominus Iesus severè animadversurus est, vel animadvertere solet in eos, quicunq; his sceleribus sese contaminaverint, mandatumq; ipsius his in rebus spreverint. Ratio sumpta ab effectu admodum damnoso, pœna videlicet gravi irroganda iis, qui virtutum superiorum septa transilire fuerint ausi. Est verò ista ratio, non posterioris tantum hujus officii, licet ei proximè annexa est, sed etiam prioris. Id quod & ex plurali numero, cùm ait* de omnibus his, *conspicitur, & maximè ex versiculo 7. cujus verba prima fronte ad prius tantum respicere videntur. Vnde etiam occasionem sumserunt nonnulli, ad unum genus officii referendi omnia, quæ hucusq; disseruit Apostolus. Vocula περὶ servit objecto.* Vindex est de omnibus his. *i. e. omnia ista flagitia ulciscitur.* Sicut & prædiximus vobis. *i. e. Id quod non nunc demum*

Inprimis autem fratrem.

Iustitia societatis vinculum.

Ratio monitorum pœna gravis in transgressores.

vobis indicavimus, ne quis forte ignorantiam prætendere audeat, aut etiam sibi non esse dictum à nobis queratur; sed initio statim id prædiximus vobis, imò & testificati sumus. *i. e. vel obtestati, Deo quasi teste advocato, vel simpliciter* contestati sumus, *id est, identidem ingeminavimus, repetiimus, ursimus, adeò ut vosmet ipsi testes locupletissimi sermonum nostrorum esse possitis. Faciunt hæc non tantum tollendæ illi objectioni, quam insinuavimus, sed etiam necessitati horum monitorum ostendendæ; ut videlicet tantopere ea inculcari videntes, non parum, sed plurimum in iis esse situm crederent.*

Quod liquet & ex vocationis nostræ natura.

v. 7. Non enim vocavit nos Deus, *vel causam hic reddit Apostolus, cur tam diligenter ea jam antea inculcaverit, & porrò etiam cur à Thessalonicensibus monita hæc tàm sedulò sint observanda, & peccata de quibus hucusq; actum tam studiosè cavenda, vel futurum vindicem Dominum, ut versiculo præcedenti asseruerat, probat ex natura vocationis nostræ, quasi dicat:* Non *enim ea lege & conditione vocati sumus à* Deo, *ut impuritatem exerceremus, sed ut ab omnibus vitiorum inquinamentis puri simus.* ἀκαθαρσίας *vox persæpè iis tantum ab Apostolo tribuitur, quæ circa voluptates venereas versantur; latiùs tamen patere & ad ipsam avaritiam extendi posse, vel ex secundo hujus* Epistolæ *capite v.* 3. *liquet.* Sed in sanctificatione. *i. e. in sanctificationem, seu ea conditione ut sanctificationem sectaremur, id est, vitæ puritatem & innocentiam. Sic*

ἀκαθαρσία quàm latè sumatur.

eadem

eadem vox sumitur Hebr. 12. 17. Quarè & ex his vocibus, quæ natura sua latiùs porriguntur, frustra præceptum v. 6, ad libidinem vagam, & inordinatam torquetur. De Particula ἐπὶ diximus Galat: 5. 13, significat hoc loco finem & ponitur pro εἰς, vel, quod si rem spectes, eodem recidit, conditionem qua vocati sumus. ἐπὶ pro εἰς.

v. 8. Itaq; hoc rejicens. *Novam quandam ex præcedentib. rationem elicit, quâ Thessalonicenses à vitiis antea memoratis abducere conatur, cum quadam prolepsi. Quia enim nimis communia & trita erant inter Ethnicos hæc duo vitia, à quibus hic dehortatur Thessalonicenses; ideò ne cogitarent, non adeò magnum periculum esse, si monita hæc negligantur, pondus illis addit, & ostendit, quàm graviter illi peccent, qui præcepta hæc contemnant, & iis usq; deq; habitis, peccata illa designent, à quibus eos esset dehortatus. Rationem autem petit ex hujusmodi contemptus effectu quodam, ejusq; vero ac præcipuo, seu mavis ultimo objecto, in quod contumelia hæc redundet. Deducit verò ipsam ex iis verbis, quibus asseruerat, hac eos conditione esse vocatos, nempe à Deo, ut omni impuritate abdicata, sanctè viverent; quasi dicat: Talis igitur cùm sit vocatio vestra, seu, cùm tali sitis conditione à Deo ipso per nos vocati; nemo vestrum cogitare audeat, hæc mandata, tanquam à me, hoc est ab homine profecta, violari posse. Sed sciat, quòd quicunq; illa rejicit, & spernit, libidinibus & injuriæ aliis inferendæ fibulam laxans* Et quia peccata ista Deum ipsũ feriunt.

xans, non hominem rejicit, *i.e. non me tantum ille qui homo sum reijcit, & spernit, nec in me tantum delinquit, ut scilicet in me, tanquam præcipuo ultimové objecto terminetur istud peccatum:* sed Deum. *i.e. sed porrigitur ulteriùs, & ascendit istud delictum altiùs, ipsumq; adeò Deum ferit, in eum omnis illa redundat contumelia: ut jam nullam ampliùs causam dubitandi de eo habeatis, quòd Dominum ultorem horum futurum aßerui;* & dantem spiritum suum sanctum in nobis. *i. e. cujus rei documentum, capere potestis ex eo, quod in nos effudit spiritum suum sanctum, quo inspirante, impellente, dictante, hæc præcepta vobis tradidimus, atq; etiamnum tradimus, & mentem divinam aperimus.*

Cur, qui Apostolica præcepta spernit, Deum spernat.

Rationem consequentiæ, cur videlicet qui Apostolica præcepta spernit, Deum ipsum spernat, adducit à causa præceptorum Apostolicorum efficiente, Spiritu S. in illorum pectoribus inhabitante, qui manifestissimis sese in iis exerebat indiciis ac documentis, ita ut dubitare non possent Thessalonicenses, quæ Apostolus assereret, ejus impulsu dicere. Quanquam nihil prohibet, hoc argumentum ita accipere, ut non tam à causa efficiente præceptorum Apostolicorum ductum censeatur, quàm ab effectu Dei, Apostolorum autem adjuncto, ex quo apparet, Apostolos Dei ipsius legatos eße, & non suo, sed Dei nomine loqui ac præcipere, quicquid præcipiant. Spiritus enim Sanctus in illis habitans, & in iis sese manifestissimè exserens, erat apertum muneris atq; authoritatis ipsorum

rum

rum sigillum, ac veluti nota illis à Deo impressa, ex qua constaret eos esse viros divinos, Deivé legatos. Alii legunt, dantem Spiritum S. in vobis, *sensu ejusmodi; Id verò vel ex ipsa collatione in vos Spiritus S. animadvertere potestis: qui cùm in confirmationem doctrinæ, vobis à nobis prædicatæ, datus sit; inde liquidum est, nostra præcepta non nostra esse, sed illius potiùs, qui ea spiritu suo confirmavit, ac proindè contemptum eorum, in ipsum ultimò ac præcipuè redundare.*

v. 9. De charitate autem fraternitatis. *i. e. de eo autem ut fratres, qui sunt ejusdem vobiscum religionis, ac cœlestis vocationis consortes, ametis. Tertium è specialibus præceptum, de charitate erga fratres, quod per quandam præteritionem tractat Apostolus, ut non tam ad eam nunc demum amplectendam hortetur, quàm laudem ejus ipsis prolixè tribuens, ad progressus in ea faciendos, blandè invitet.* non opus habetis scribere vobis. *i. e. non est necesse ut vobis scribam, tanquam admonitionis hac in parte egentibus. Verba hæc ita laudem hujus virtutis tribuere videntur Thessalonicensibus, ut non obscurè indicent in cæteris, quas illis hucusque commendavit, virtutibus plus illis deesse, quia nimirum, ut dictum est, vitia illis contraria tunc fuerunt omnium Gentilium morbi quidam Epidemici.* Ipsi enim vos à Deo docti estis. *Rationem superioris versiculi affert, à causis per dissentanea elatis; quasi dicat; jam antè enim Deus effecit, ut virtutem hanc disce-*

3 ut in charitate erga fratres proficiant in dies.

Cujus laudem ita illis tribuit, ut velut à Deo docti eam videantur.

discereti, & eam vobis omnino colendam esse probè agnosceretis. Deus operam hanc in parte meam antevertit, eo veluti magistro estis usi, ut meis monitis jam amplius indigere non videamini. Non est autem credibile, ita eos à Deo edoctos fuisse, ut nulla à Paulo apud eos versante præcepta de charitate in fratres exercenda acciperent. Quî enim res tam necessaria, tam eximia, quam Christianæ religionis animam non immeritò dixeris, reticeri à tanto hujus religionis magistro potuit? sed intelligendum est, non opus fuisse ut multa hac de re Paulus diceret, eosq; ad hanc virtutem vehementiùs incitaret; quia nimirum ob rectum, quo erant præditi, judicium & insignem animi probitatem, ipsi facilè animadverterent, omnino convenire, ut qui tam sanctam Christi doctrinam essent amplexi, & ad eandem in cœlis felicitatem à Deo vocati, ac viam ad eam tendentem unà ingressi, se mutuò amarent & quibus possent officiis prosequerentur. Et hoc esse videtur quod Θεο-

θεοδίδα κτοι qui. *διδάκτους appellat. Θεοδίδακτοι enim illi rectè dicuntur, qui animo sunt ita probo, atq; ad virtutem propenso, ut vel nemine prorsus, vel propè nemine hominum monente, quid sui sit officii videant, velut Deo ipso interius eos erudiente, & occulta quadam vi id illis persuadente. Facit hoc ad intelligen-*

Ioh. 6. 45. *dum illud Christi,* Et erunt omnes docibiles Dei. *Simulac enim Christus adveniens voluntatem divinam hominibus revelare cœpit, ii qui essent animo improbo, ab eo velut à petra scandali & scopulo ali-*

quo

que resilierunt, illi verò qui probo essent animo, sine ulla cunctatione ipsam sunt amplexi, ut quasi ab ipso Deo, & occulta quadam vi, propter animi sui probitatem eßent tracti: Hanc ergo animi probitatem, quod ad charitatem attinet, Theßalonicensibus tribuit hic Apostolus, ita illos ad eam propensos fuisse indicans, ut velut ab ipso Deo eam didicisse viderentur.

v. 10. Etenim facitis illud. *Ipsos θεοδιδάκτους eße probat ab effectu, ea videlicet charitate, quam re ipsa exhiberent omnibus fratribus in Macedonia existentibus, illis nimirum omnibus, cùm quibus, ob locorum vicinitatem, commercium aliquod habere solerent. Siquidem ipsi in Macedoniæ metropoli vivebant.* rogamus autem vos fratres abundare magis. *i. e. Hoc tamen interim non tam monemus, quàm incitatam in id spontè voluntatem vestram videntes, pro eo, quo vos prosequimur, amore vos obsecramus, ut in eo ipso, quod benefacitis, indies progredi, & vos ipsos superare velitis. Correctio quædam est, qua calcar currentibus addit.*

v. 11. Et contendere. *Quartum è specialibus præceptum, ad quietæ vitæ studium, cujus aßequendæ medium ostendit, curiositatis & otii fugam. Hæc enim duo plurimum quietem nostram turbare solent, multùmq; nos curis ac difficultatibus implicare, si aut in aliena inquiramus, rebusvé ad nos non pertinentibus nos ingeramus, aut rerum ad victum neceßariarum inopiâ laboremus.* Et contendere qui- 4. Ut quietæ vitæ studeant.

 ete age-

etè agere. *i. e. studiosè curetis, & in id sedulò incumbatis, ut dum alii seq; spesq; suas ambitione donant, vos vitam quietam & tranquillam agatis. à turba, à litibus negotiisq; forensibus, quoad ejus fieri potest, recedentes, & velut intra vosmetipsos secedentes. Hoc vos ambiatis, huc curam ac laborem vestrum convertatis, quasi hic honorum vestrorum summa eßet sita. Ad ambitiosorum enim et gloriam consectantium studia, & prensationes, allusiße Apostolum, indicare videtur vox* φιλοτιμεῖσθαι, *quæ propriè significat honoris consequendi gratiâ eniti: ut tacita quædam sit inter ambitionem aliorum, turbis ac negotiis, à quibus abesse poßent, ultrò se ingerentium, & studium Thessalonicensium in quiete sectanda, comparatio simul quædam & contentio. Quanquam & aliàs hac voce utitur Apostolus, pro sedulò eniti & studiosè elaborare. Rom. 15. 20.* et agere propria. *i. e. ut vestrum negotium curetis, alienis rebus vos minimè immiscentes, nevé alienorum curiosi scrutatores sitis. Hæc enim vitæ quietem, ut diximus, turbant, & varias nobis curas conciunt. Et hoc est unum ex mediis ad vitam quietam ducentibus. Alterum est,* et operari propriis manibus vestris: *quod etiam ab ipsa* πολυπραγμοσύνη, *avocat, ut ex illo Terentiano sene apparet, cùm ait:* Tantumné est abs re tua otii tibi, aliena ut cures, eaq; nihil quæ ad te attinent? *Vult ergo Apostolus, ut manibus ipsi suis victum sibi acquirant, præsertim ii, quos res angusta domi premeret, ne otio, &*

Quæ paratur fuga curiositatis.

Et otii.

tio & torpore marcidi, aliis negotium facessant, in illorum res, ut ferè solent desides, inquirendo, aut ad extraneorum opem confugere necesse habeant, ut in sequentibus dicetur. Idem præceptum copiosiùs tractatur. 2. Epist: cap: 3. ver. 10. 11, 12. Ex quo loco causa ejus tradendi apparet. Dicit enim ibi Apostolus, audire se, esse inter ipsos nonnullos otiosos, rebus inanibus occupatos, quam famam apparet iam tum quoque ad Apostoli aures pervenisse. Quare eos monet, ut labori incumbant honesto, nec aliis sint molesti, victum videlicet ab illis emendicando, quem propriâ industriâ optimè possent sibi comparare. sicut vobis præcepimus. *i. e. quemadmodum etiam antea cùm apud vos essemus, vos monuimus, ac vobis injunximus. Dum antehac se dicit præcepisse Apostolus, tum ne ignorantiam quis prætexere audeat, occurrit; tum verò necessitatem præceptorum indicat; ut qui non videatur fuisse res exigui momenti tam seriò, idq; sæpiùs inculcaturus.* Desides enim curiosi.

v. 12. Vt ambuletis honestè ad eos qui foris sunt. *Præceptum suum comprobat, à fine, seu potiùs effectu. Sensus est: ut vitam transigatis decenter, & cum quadam veluti dignitate, ratione inprimis habita extraneorum, seu à doctrina Evangelica & Ecclesia alienorum; ne nimirum illis vosmetipsos contemnendos quodammodo ac vilipendendos propinetis, si ad illorum opem confugere cogamini. Huc enim Apostolum propriè respicere, ostendunt sequentia: Quanquam aliàs, & ratio ipsa, & verba ita sunt* Ratio præcepti à fine ad extraneorum opem ob inopiam confugere coacti, illorum se contemptui & insultationi exponant.

 comparata,

comparata, ut latiùs extendi queant, & nominatim ad ea, quæ proximè antecesserunt, de vitanda πολυπραγμοσύνη, & rerum alienarum cura; quasi dicat Apostolus: ut ita vos geratis, ut homines à fide alieni cernentes vos nec ambitionis vento agitari, & ab alienarum rerum cura alienos vestrum negotium curare, & propriis manibus victum vobis acquirere, nec alienæ opis indigere, vos & admirentur, & nullam occasionem vos vilipendendi, aut vobis detrahendi habeant. Sed prius, ut diximus, Apostoli menti magis est consentaneum. Sequitur enim explicandi quodammodo gratiâ: et nullo opus habeatis. *Vox* nullo, *ad homines extraneos videtur hoc loco propriè pertinere; quasi dicat: ita nimirum, ut nullius extranei ope indigeatis, nec ad eorum auxilium, vitæ sustentandæ causâ, confugere cogamini, qua in re consistit* τὸ εὔσχημον *seu honestum illud, de quo modò dixi, eave nititur. Etenim qui ad alienam opem confugit egestate adactus, is ei se submittit, & occasionem illi præbet se contemnendi, & sibi insultandi, atque exprobrandi, hominibus præsertim impotentis animi, & alienis à Christi religione, quòd sine ipsorum ope vivere non possit. Quodsi ob ignaviam etiã Christianorum id accidat, causa illis præbetur tantò major, ut ipsis in probrum id vertant.*

Altera pars capitis, doctrinam de resurrectione adeoq; summa felicitate piorum continens.

v. 13. Non volumus autem vos ignorare. *Altera capitis pars, in qua doctrinam de piorum resurrectione, de qua non satis fuerant Thessalonicenses instructi, proponit, collocans illam in medio præceptorum*

ptorum ad pietatem ducentium, quia illa sit velut fundamentum, cui pietas nostra innitatur, & nihil nos ad eam potentiùs incitare possit, atque vitæ futuræ spes. Ad hunc autem locum doctrinam illam potissimùm videtur reservâsse, quia traditurus adhuc erat præceptum de sobrietate ac vigilantia, quæ virtutum omnium Christianarum veluti custos est. Hujus verò fundamentum quoddam est spes, & expectatio adventus Christi, mortuos resuscitaturi, & unà cum illis etiam superstites pios ad se collecturi, atque in cœlum delaturi, cujus adventus tempus ignotum esse velit. Quare Apostolus ignorantiam Thessalonicensium circa resurrectionem mortuorum erudiens, rem totam illis breviter explicat, & effectis adventus Christi hoc capite expositis, initio sequentis capitis de tempore illius nonnihil addit, hoc est, id nobis ignotum eße aßerit, & hac ratione præceptum de sobrietate ac vigilantia subjicit huic fundamento superstructum, atque ita ad interruptum præceptorum cursum revertitur. Reliquo igitur hoc capite Theßalonicenses de resurrectione meliùs instructurus, initio rem, de qua sit acturus, proponit: deinde eam explicat simul & comprobat: tum tacitæ illorum cogitationi occurrens, totam rationem, quâ omnes pii olim, sive mortui, sive vivi, sint ad supremã felicitatem perducendi, uberiùs declarat. Tandem finem hujus doctrinæ in ipsa propositione positum monito inclusum repetit. Propositionem autem inchoat verbis sibi usitatis, cùm de re locuturus est, illis,

Cur hoc loco tradatur.

1. Eam tractaturus, initio rem proponit.

ad quos scribit scitu vel necessaria, vel saltem utili, ut 1. Cor: 10. 1. & 12. 1. 2. Cor. 1. 8. De iis qui obdormierunt. *i. e. Nolo autem vos in ignorantia versari eorum, quæ pertinent ad statum ac conditionem eorum, qui fide Domino Iesu ad extremum vitæ halitum servatâ mortui sunt. Ii enim in sacris litteris Novi fœderis obdormivisse dicuntur, qui mortui sunt in Domino: Metaphora pleniori, quia non secus è morte, atque è somno in vitam revocabuntur. Etsi enim in Veteris Fœderis scriptis, impiis quoque morientibus idem verbum tribuitur, id tamen fit tantum propter* εὐφημίαν, *metaphora dilutiori.* ut nō contristemini. *i. e. ne ita ob eorum obitum animo afficiamini, itaq; eos lugeatis, tanquam actum de illis esset. Graviùs enim mortem hominis chari eum ferre neceße est, qui eum periiße jam existimat, quàm qui scit, eum haudquaquam periisse, sed certam melioris vitæ spem ei superesse. Quanquam & suâ causâ tristari poterant Theßalonicenses, ne & ipsi morte abrepti perirent. Qui enim pios mortuos periiße putat, de seipso, præsertim cùm mortem sibi imminere videt, non poteſt non eße sollicitus.* ut & reliqui. *scilicet gentiles,* qui spem non habent. *sibi videlicet à Deo factam, ut Tit: 3. 7. cui scilicet tutò innitantur. Causam finalem in his verbis,* ut non contristemini, *affert, qua ad doctrinam hanc de resurrectione tractanda fuerit invitatus. Verisimile autem eſt, Theßalonicenses, cùm audirent, Christianos in adventu Domini Iesu præmia reportaturos,*

Quòd sit de iis acturus, qui sunt in Domino mortui.

2. Finis hujus tractationis ne animo contristentur.

Ut gentiles qui sunt sine spe.

ros, sæpiusq́, illis inculcaretur, perpetuò eos ad adventum illum paratos esse debere; id ipsis adhuc superstitibus futurum animo præsumpsisse: quod etiam nonnullos iis persvadere conatos, ex secunda Epistola constat. Vnde cùm interim viderent, alios Christianos, & sibi fortè sangvine junctos, mori, & propter illos mœrore conficiebantur, infelices eos esse existimantes, quia unà cum cæteris mortalibus periissent: & sibiipsis proculdubio metuebant, ac propterea in summo animi angore & cruciatu erant, ne eos ante adventum Domini mors occuparet.

v. 14. Si enim credimus. *Rem ipsam explicat, & argumento à resurrectione Christi sumpto futuram eorum, qui obdormierant, resurrectionem probat. Argumentum ex loco parium ductum est. Vult quippe dicere: Si Christus, cùm esset mortuus, resurrexit, ii etiam, qui membra ipsius sunt, licèt moriantur, resurgent. Atqui prius verum, ergo & posterius. Porrò oratio Apostoli verbis* ἀνακόλουθος *est. Ratio enim connexionis aliud requirere videbatur consequens, ex isto Apostoli antecedente aptum. Ita nempe videtur concludere debuisse: Si credimus, quòd Iesus mortuus est, & resurrexit; etiam credere debemus, quòd Deus eos, qui dormiunt, per Iesum adducet cum eo. At consequens ab Apostolo expressum,* sic & eos, qui obdormierunt per Iesum, ducet cum eo, *hujusmodi revera requirebat antecedens; quemadmodum Iesus mortuus est & resurrexit:* Non *autem istud quod hic ponitur:* Si credimus, quòd

3. Resurrectionis nostræ certitudo ex resurrectione Christi.

Iesus mortuus est & resurrexit. *Sed nimirum concisâ hac loquendi ratione voluit simul & antecedentis ipsius, in quo tota vis argumenti sita est, manifestam apud ipsos veritatem exprimere, & consequentiæ simul rationem ostendere. Ac illud quidem voce* credimus, *hoc verò vocula* οὕτω, sic, *quæ similitudinis ac paritatis inter nostram & Domini resurrectionem nota est, præstitit: ita ut in hac enunciatione Paulina tacitè includantur rationis subsidia, seu antecedentis & consequentiæ probatio. quasi dicat: Si enim verum est, quòd Christus, cùm esset mortuus, resurrexit: ut sane verum esse omnes, qui Christi nomen profitentur, vosq; unà nobiscum certissimis argumentis convicti creditis; etiam illud verum est, quod Christiani, etiamsi moriantur, resurgant: Siquidem par est hujus & illius ratio, itaq; sunt hæc inter se connexa, ut illud verum esse non possit, nisi etiam hoc sit. In antecedente autem istius propositionis hoc amplius est observandum, in vocibus* mortuus est & resurrexit, *esse* ἓν διὰ δυοῖν, *pro,* cùm esset mortuus resurrexit: *quæ loquendi ratio frequens est sacris scriptoribus.* Neque enim *Apostolus duo voluit resurrectionis nostræ argumenta adferre,* mortem *Christi, & ipsius resurrectionem: sed resurrectionem tantùm, morte tanquam necessario antecedente illustratam. In consequente verò causa resurrectionis efficiens, quàm non expresserat in antecedente, nominatur; nempe Deus. Vocibus verò* qui obdormierunt per Iesum, *descriptio Christiano-*

rum

rum continetur, & voce Iesu, *Metonymicè doctrina seu religio ab ipso tradita intelligitur. quasi dicat: qui obdormierunt in religione Christiana; ut idem sit* per Iesum, *&* in Iesu, *seu* cum Iesu, *ejusvé religione. Nam* per *pro* cum *usurpari, frequens est. Vide Rom: 2. 27: 4, 11: 14. 20: 2. Cor: 3, 11. Quemadmodum autem Christi nomen pro ejus religione non rarò sumitur, ita & nomen Iesu nonnunquam. Vide Ephes: 4. 21.* ducet cum eo. *i. e. quemadmodum illum reduxit, puta ex mortuis, ita reducet & ipsos. Hæc enim est vis hujus loquendi rationis,* cum eo, *ut ostenditur alibi. Vide inter alia Rom: 8. 32. Videtur autem vox simplex ἄξει posita pro ἀνάξει, qua voce in eadem materia utitur alibi scriptura. ut Hebr: 13. 20. Rom: 10. 3. Nisi quis malit positum pro προσάξει, aut συνάξει, qua ratione sensus esset: Deum eos, qui in Christo obdormierunt, simul cum Christo ipso ad se adducturum, vel congregaturum. sed prior sententia verisimilior est.*

Vide lib. 1. de Uno Deo Patre Sect. 3. c. 8. pag. 441. 442.

v. 15. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini. *i. e. Hoc enim vobis assevero & confirmo, non meis, quæ forte in dubium vocare quispiam auderet, sed ipsius Domini Iesu verbis, tanquam si ex ore ipsius Christi id audiretis, ego enim id ab ipso audivi. Vocula* in *redundat: Descendit ad uberiorem totius hujus mysterii explicationem, & primò quidem dictis suis authoritatem verbis jam explicatis conciliat. Deinde iterum tacitæ illorum cogitationi occurrens, quia nihilominus putare possent infelicio-*

res esse mortuos, quàm futuri sint quos vivos inveniet adventus Domini; ne id quidem dici posse ostendit, quia vivi minimè in præmio accipiendo priores iis, qui obdormierunt, futuri sunt. Quia, *vel potiùs,* quòd nos viventes relicti in adventum Domini. *i. e. quòd illi quicunq; vixerint usq; ad adventum Domini, sive ego, sive vos, sive quicunq; tandem futuri sunt, quibus viventibus adveniet Dominus Iesus. Neq; enim in prima persona ideò hæc effert, quòd persuasus omnino sit, aut se, aut illos Thessalonicenses, ad adventum usq; Christi victuros: sed cùm utriq; tum temporis adhuc viverent, se quoq; illi hominum generi accenset, quos in adventu suo deprehendet Christus: seu ut clariùs rem exprimamus, vocibus illis,* nos viventes, *nō speciem aut individua hæc, hoc est se ipsum, & Thessalonicenses, aliosq; Christianos eo ipso, quo hæc scribebat, tempore virētes intelligit, sed genus, seu homines ejusdem generis, hoc est, Christianos viventes, è quorum numero ipse unà cùm Theßalonicensibus tum temporis erat. Solet enim scriptura sacra, non semel vocibus* nos, vos, *ac similibus, non quidem illa ipsa individua quæ loquuntur, aut ad quæ sermo fit, denotare, sed idem individuorum genus, seu ejusdem generis singularia. Vide inter alia multa. Iud: 2. 1: 6. 8, 9: 1. Sam: 17. 8. & Act: 7. v. 53. Vide quoq; Socinū contra Palæologum part. 1. cap: 4. pag: 76. & sequen: edit: secundæ.* relicti in adventum Domini *i. e. superstites usq; ad adventum Domini. Nam* εἰς *positum est pro* μέχρι. Non præveniemus

niemus eos, qui obdormierunt. *i.e. non priùs accipiemus, seu non accipient ii, qui tum vixerint, præmium, quàm mortui: imò ut in eo Christiani vivi mortuis quodammodo superiores erunt, quòd mortem non gustabunt, ita mortui priores quodammodo in acceptione præmii futuri sunt. Dico quodam modo: quia tamen non prorsus & omnino posteriores illis vivi futuri sunt, ut ex sequentibus apparebit, ubi de modo & ordine ad felicitatem pios, tum vivos, tum mortuos perducendi pleniùs agetur.*

v. 16 Quoniam ipse Dominus. *Confirmat quod antecedente versiculo asseruerat, & simul totam resurrectionis, atq; adeò præmii fidelibus dandi rationem aperit. Primò enim ipsum præmii datorem exprimit. Deinde quæ præparatio, quiq; accessus ad tantum opus sit futurus exprimens, majestatem hujus brabeutæ depingit. Tertiò demum ordinem & modum, quo in præmio unicuiq; assignando sit usurus explicat.* ipse Dominus, *nempe Iesus Christus. Hic enim est judex vivorum & mortuorum à Deo constitutus. Vocula* Ipse *non est otiosa, sed hanc vim habet, ut significet, non per alios hæc perfecturum esse Christum, sed ipsummet è cœlo, ubi tanquam in regia nunc habitat, descensurum ad opus tantum, quo nullum cogitari potest illustrius, perficiendum: ut ita omnibus pateat, per ipsum tantam nobis à Deo felicitatem dari, utq; illius majestas etiam illis pateat, qui ipsum antea contempserant, aut etiam, ut scriptura loquitur, confixerant; atq; ita cernant, jure se impi-*

etatis suæ pœnas nunc dare, & ab illo, quem scelera-tè vel in ipsiusmet corpore, vel in membris mystici corporis confixerant, se nunc confici & mactari. Descendet de cœlo. *Hæc præparatio & accessus est ad tantum opus. Descensus de cœlo, in quo nunc degit ad dexteram patris considens, in mediam hanc aëris regionem, ut ex v. 17. apparet: in quo cùm di-cuntur fideles in occursum Domini in aëra raptum iri, non obscurè asseritur Dominum in ipsam usq; ter-ram non descensurum, sed in aere cùm suo cœlesti co-mitatu substiturum: Descendet autem illo ultimo die, quem pater constituit, ut justè judicet orbem terrarum, per virum quem definiit, fide palam fa-cta omnibus, illo à mortuis excitato, quemadmodum asseritur. Act: 17. v. 31.* In hortationis clamore, in voce Archangeli, & in tuba Dei. In *pro* cum, *ut alibi sæpe, id est, cùm læta & ingenti cœle-stis exercitus sui acclamatione, & veluti triumphan-tium oratione, cui præibit Archangelus, unus vide-licet è præcipuis militiæ cœlestis ductoribus, voce sua, quæ erit instar sonoræ cujusdam, & inter homines inusitatæ, ac Deo ipso dignæ tubæ. Pertinet id ad majestatem adventus Domini, seu mavis ipsius Do-mini advenientis demonstrandum, de qua plura le-gimus alibi, & inprimis Matth: 24. v. 31. vox* κελεύσματος *ovantibus propria, vel etiam nautis, qui sub-lato clamore sese incitant, ut uno eodemq; impetu remis incumbentes navem impellant, præsertim ubi portum ingrediuntur, aut illo egrediuntur. Ita tum*
videlicet

videlicet cœlestis ille exercitus, sedibus suis, à Duce suo, summum gloriæ suæ fastigium imposituro, & majestatem suam ac potestatem universis terrarum populis ostensuro, excitus, mutua semet acclamatione, velut ad properandum, & jussa ejus exequendum cohortabitur, vel potius certissima jam spe triumphum mox sequuturum præsumens ovabit. Porrò tubæ nomine non videtur quid diversum ab illa Archangeli voce intelligendum; quam etsi hîc distinctè à tuba commemoret, in priori tamen ad Corint: cap: 15, ubi etiam totam hujus mysterii rationem plenissimè persequitur, solius tubæ meminit: quam vocat Dei tubam, *ad distinctionem humanarum tubarum, quia non vulgaris illa tuba erit, sed divina, non quali duces aut reges terreni utuntur, sed quæ nemini nisi Deo, aut proximum à Deo locum tenenti, & ejus personam sustinenti, convenit.* Tubam *h.e. Tubæ sonum vocat illam Archangeli vocem, quia tubæ sono erit similis, sonora, clara, penetrans, & digna tanto duce ac rege. Est ergo in tubæ nomine metaphora cùm metonymia conjuncta. Accomodabit Christus adventus sui tam illustris rationem humano quodammodo ingenio ac consuetudini. Solent enim duces, cùm exercitibus præsertim, ac copiis advenientes, itemq; Reges cùm magno comitatu locum aliquem ingredientes, tubarum sono adventum suum significare, & populum velut ad spectaculum evocare, aut convocare. sic Deus olim vel potius Angelus, Dei nomine legem laturus, cum sono tubæ in mon-*

tem

tem Sinaî descendit: quia ut summus rerum Monarcha, & ut Rex populi Israelitici, majestate venerandus advenit, & ea ratione populum velut ad spectaculũ convocavit, & ad legem audiendam excitavit, qua de re vide Exod: 19. 16 & Hebr: 12. 19. Et mortui in Christo. *i. e. qui mortui sunt religionem Christianam constanter profitentes, & ei ad extremum usq; spiritum adhærentes,* resurgent primum. *i. e. prius illi à mortuis excitabuntur, quàm præmium reddatur illis, quos vivos adventus Domini reperiet: resurgent autem incorruptibiles, ut testatur idem Apostolus, 1. Cor: 15. v. 52. Explicat id, vel potiùs probat, quod asseruerat, viventes minimè in accipiendo præmio præventuros eos, qui obdormiverunt; cùm contra potius futurum sit, ut pii qui obdormiverant, prius resurgant, quàm immutentur vivi. Quare mortuos eatenus feliciores viventibus futuros innuit, nedum ut quicquam illos infelices esse autumare debeat, & propter eos nimium, ut Thessalonicenses fecisse apparet, affligi.*

v. 17. Deinde nos viventes relicti. *i. e. tum demum postquam illi fuerint resuscitati, nos etiam, seu ii, quos vivos adventus Domini invenerit,* simul cùm illis rapiemur. *Tres veluti gradus in præmio fidelibus reddendo constituit: in quorum primo mortui vivos antevertent: in duobus reliquis cùm illis plane conjungentur. Primus gradus erit mortuorum quidem resuscitatio, viventium autem immutatio. Sed viventium mutatio conjungetur cùm altero felicitatis*

licitatis gradu, nempe cùm raptu ipsorum in aerem. Dum enim una cum piis resuscitatis abripientur in nubibus, immutabuntur, & corpore glorioso induentur, ac immortales evadent. Ait igitur: Simul cùm illis, *jam nimirum resuscitatis,* rapiemur in nubibus, *quæ tanquam vehiculum quoddam erunt, quo subvehamur in altum, quæ subvexerunt etiam Dominum, imò in quibus ipse Dominus quoq; veniet. Rapiemur autem* in occursum Domini in aera, *ut Domino occurramus, qui tum in aere subsistet, nos velut expectans, ut teterrimo hostium nostrorum jugo exempti ad illum veniamus. Tertius atq; ultimus gradus felicitatis nostræ exprimitur illis verbis,* Et sic semper cum Domino erimus. *Deducemur enim inde in cœlestia, in quibus nunc habitat, palatia, ubi vita nunquam finienda, omnibusque delitiis & voluptatibus plena fruemur. Neq; enim aer sedes nostra est, sed cœlum illud unde Christum servatorem nostrum expectamus, ubi nostra est Respublica. Phil: 3. 20. Vide etiam Ioh: 12. 26: 14. 2, 3: 17. 24. Summam autem hac tota in re videmus Dei æquitatem; Nam quia pii vita functi infeliciores videntur esse vivis; mors enim sine dolore non advenit, & non immeritò terrorem omnibus incutit: (unde cupiebat Paulus* non exui, *hoc nimirum mortali corpore, sed* superindui, *corpore nimirum immortali, ut absorberetur mortale ab illa vita 2. Cor: 5. 4.) ideò prærogativa illis aliqua respectu viventium concedetur in adeunda felicitate futura. Siquidem prius resurgent*

gent incorruptibiles, quàm vivi incorruptibilitatem induant, et hoc pacto illis compensabitur infelicitas illa, ac dolor, quem in subeunda morte sustinuerunt. Hac porrò ratione vivis jam æquati, in cæteris felicitatis gradibus illos non antevertent, sed pari, ut ita dicam, passu cùm illis ad supremum felicitatis fastigium progredientur. Simul illi ad Christum in aërem rapientur, simul illum aspicient, simul ab illo in cœlestes beatasq; sedes deducentur, & ad Dei conspectum admittentur, unâ cùm illis æternùm victuri.

v. 18. Itaq; consolamini alii alios in verbis istis. *i. e. Istâ ergo doctrinâ, quam jam vobis proposui, nimium vobis mærorem excutite, quem capitis ex mortibus aliorum fidelium, præsertim amicorum, & sangvine vobis, aliavé necessitudine junctorum, & metum quoq; ac sollicitudinem, si quæ vos coquit, dum horretis ne ante adventum Domini mors aliquem vestrum præveniat.*

In Caput V.

Partes capitis tres.

Capitis hujus partes sunt tres. Initio de incertitudine temporis adventus Domini dißerit. Deinde ad adhortationes ad pietatis officia redit. Tandem post votum et admonitiones speciales, Epistolam familiari sibi salutatione concludit.

Nexus cum superiorib.

v. 1. De temporibus autem *Quia de resurrectione fidelium dißerens, dixerat ipsum Dominum Iesum è cœlis venturum, ut & mortuos resuscitatos, & vivos ad se translatos, ad suprema gaudia perducat:*

cat: de adventus autem illius tempore nihil prorsus definierat; ne & hîc suspensi essent, aut erronea aliqua cogitatione illaquearentur, de eo etiam aliquid adjiciendum putavit. Itaq; & affinitate materiæ huc Apostolus fuit invitatus, & ea ratione de qua superiùs diximus, quòd hoc pacto commodiorem aptioremq; habiturus esset transitum, seu mavis reditum ad cætera pietatis officia explicanda, ac nominatim ad vigilantiam Theßalonicensibus commendandam. Vt enim spes adventus Domini Iesu est fortissimum ad persuadendam pietatem argumentum: ita illius incertitudo, ad excutiendum torporem, & procrastinationem; ingenerandam autem vigilantiam & indefessum pietatis studium. Ita igitur hujus doctrinæ tractationem moderatur, ut sensim ab uno ad aliud transiliens, fundamentum priùs sequentium adhortationum structuræ ponat, deinde iis, quæ constituerat, alia superædificet. quasi dicat: Modum quidem & ordinem, quo ad felicitatem supremam tum mortui, tum vivi sint perducendi, aperui vobis, & in adventu demum Domini totum id futurum indicavi. Verùm de illius ipsius tempore, ejusq; articulo, puta anno, mense, die, nihil addo, neque enim opus est, ut ea de re quicquam ad vos scribatur.

Pars capitis prima ad ℣ 6. incertum tempus Christi ad judicium adventus docens.

v. 2. Ipsi enim accuratè scitis. *i. e. Ipsi enim probè cognitum & exploratum habetis, statimq; ab initio id à me didicistis. Superiorem aßertionem confirmat ex adjuncto, incertitudine videlicet adventus Domini; quam describit à simili.* quia *seu* quòd

Quia dies ille Domini improvisus ingruet.

quòd, dies Domini, *dies videlicet judicii ille ultimus, & decretorius, quo Christus veniet jura fatorum daturus.* sicut fur in nocte, ita veniet: *i. e. ita improvisus & inexpectatus, præterq; omnium spem & cogitationem ingruet, atque fur noctu venire solet: quamq; incerta est hora & momentum furis noctu venientis; (aucupari autem solet id temp⁹ fur, quo minimè omnium expectetur aut sentiatur) tàm est incerta hora & momentum adventus Domini Iesu. Vox enim* in nocte, *non determinatio est temporis adventus Christi, seu non jungi debet cum* die Domini, *quasi innueret, noctu venturum Dominum, ut quidam ariolantur; sed cum proximè præcedenti voce* furis: *ut sensus sit; sicut fur noctu ita venire solet, (nocturnum enim tempus furtis est accommodatissimum, & à furibus potissimum captari solet) ne hora & momentum adventus ejus præsciatur: ita & adventus Domini improvisè homines opprimet. Id quod ex verbis ipsius Domini hac eadem similitudine utentis manifestissimè conspicitur. Matth: 24. 43. Luc: 12. 39. Quanquam & ex Apostoli verbis, eorumq; positu, res satis hoc loco patet. Nam si voces* in nocte, *deberent jungi cum* die Domini, *non cum nomine* furis; *non debuißet subjici particula* sic *ante verbum* veniet: *sed simpliciter dicendum fuißet: dies Domini ut fur noctu veniet. Sed de hoc plus satis. Eadem similitudine utitur & Petrus 2* Ephes: *3. v. 10. & Apoc: 3. 3. & 16. 15. quibus duobus locis Christus seipsum furi advenienti*

Ut fur noctu solet.

Voces in nocte *quomodo accipiendæ.*

habita

habitâ nimirum ratione incerti temporis, comparat. Ex locis autem illis omnibus causa satis intelligitur, ob quam Deus incertos nos esse voluerit de tempore adventus illius definito; nempe ut semper parati essemus et intenti, nunquam securi, ac proinde semper nosmet in officio contineremus, nec quicquam de pietatis studio unquam remitteremus.

Cur tempus adventus Domini ignorare nos voluerit Deus

v.3. Cùm enim dixerint. *Assertionem suam demonstrat, hoc est, ostendit ita adventurũ illum diem atq; fur noctu venit. Vt enim ille tum maximè advenire solet, cùm homines maximè securos & somno solutos esse putat: ita cùm* dixerint, *puta impii, vel homines generatim omnes, quia generatim omnes impii sunt futuri:* Pax securitas, *i. e. cùm minimè sperabunt, imò cùm maximè securi erunt, & vel omnino nõ futurũ (quales homines extituros indicat Petrus) vel adhuc longè abesse adventũ Domini, atq; ideò nil mali sibi imminere putabunt;* tunc repentinus eis superveniet interitus *i. e. tũ illos opprimet adventus Domini, qui illis perniciem & interitũ adferet. Effectum, nempe pœnam atque interitum, pro causa, nempe adventu Domini ponit, seu mavis unà cum effectu causam intelligi vult. Satis enim ex re subjecta apparet, de illo interitu hîc sermonem esse, quem Domini adventus impiis adferet. Sub tempus autem ultimi judicii, maximè securos, & nimium sibi blandientes futuros homines impios, docet ipse Dominus Matth: 24. 37. Etsi autem simpliciter dictum fuerit diem Domini instar furis adventurum.*

Cùm minimè sperabitur.

Repentè impios opprimet.

qui tum erunt maximè securi.

rum; significat tamen Apostolus, id respectu impiorum revera intelligendum esse, seu illorum tantùm respectu rem illam vim esse habituram. Nam licèt adeò incertum sit adventus Christi tempus, adeoq; improvisò sit adfuturus Christus, ut fur noctu: ob perpetuam tamen piorum vigilantiam fiet, ut illis non videatur fuisse improvisus, nec opprimat inexpectato. Quemadmodum enim fur nunquam circumspecto patrifamilias improvisus advenit, ut ipsum incautum opprimat, nec operæ pretium adventu suo facit, nisi ubi ædes negligentis & securi patrisfamilias invasit, ita & hîc eveniet. ficut dolor in utero habentis. *Alia similitudine idem illustrat; & in hac quidem similitudine duo sunt, quæ in priori desunt. Alterum est, quod prægnanti certus instet partus, licèt tempus sit incertum: Furis autem adventus prorsus incertus est, & potest etiam nunquam advenire. Alterum est, quòd certi iiq; graves prægnantem dolores maneant; quemadmodũ certus imminet impiis in adventu Christi cruciatus atq; interitus.* et nõ effugient *scil. interitum. Additum id ad certitudinem pœnæ, quæ maneat impios, indicandam, simulq; inter hujus seculi pœnas, quas multi sæpe impii effugiunt, & illius discrimen insinuandum.*

Atq; prægnantem, dum partus tempus non dum adesse putat, dolores invadunt.

Nec effugient interitum, ut solent aliquãdo temporales pœnas

v. 4. Vos autem fratres. *Occurrit tacitæ piorum cogitationi. Poterant enim Thessalonicenses denunciatione tam insperati adventus, certissimum hominibus incautis exitium allaturi, perterrefieri,* atque

Thessalonic. tamen et piis omnibus minimè id metuendum.

atque ita sibi etiam metuere. Liberat igitur ipsos hoc metu Apostolus, in eadem metaphora persistendo. quasi dicat: Et hoc quidem impiis metuendum est: vobis verò minimè, si modò statui ac conditioni vestræ convenienter vos geratis. Non estis in tenebris. *i. e. non enim versamini in caligine ignorantiæ voluntatis divinæ, quæ homines securos & oscitantes reddit:* ut dies vos tanquam fur comprehendat. *i. e. ut in hac ignorantiæ tanquam nocte, dies ille ultimus, adventus videlicet Domini, tanquam fur inopinatò vos opprimat. Vbi dies & lux est, ibi nox & tenebræ non sunt. Apud vos dies est, quia estis illustrati luce veritatis Evangelicæ. Quare nox apud vos esse non potest. Quodsi nox esse non potest, non est quod vobis metuatis, ne vos Christus inopinantes tanquam fur noctu adveniens opprimat. Removit initiò securitatem, nunc removet etiam nimium metum.*

Quia non sunt in tenebris ignorantiæ, quæ securos facit.

v. 5. Omnes vos filii lucis estis, & filii diei. *Idem hic est* lux & dies. *Lux enim tanta diem efficit, seu constituit. Sensus est: omnes enim vos participes estis lucis & diei. Nam filium esse rei alicujus, phrasi Hebraica, est participem esse alicujus rei ad eamvè pertinere. Sic filium esse regni, filium thalami, est ad regnum aut thalamum pertinere, & ejus aliqua ratione participem esse. Filium esse incredulitatis seu inobedientiæ, est esse inobedientem, adeoq; inobedientiæ participem. Participes autem lucis dicit, quia cognitione veritatis divinæ erant imbuti,*

Sed sunt filii lucis.

Filium esse rei alicujus quid sit?

Matth. 8. 12. 9. 15.

Ephes. 2. 2.

Thessalonicenses cur filii lucis.

quæ illa lux est, ut apparet ex loco Eph: 5. ver. 8. 9. *Ostendit his verbis Theßalonicenses* non esse in tenebris, *à contrario, quod simul est adjunctum Thessalonicensium, nempe cognitione voluntatis divinæ.* Non sumus noctis neque tenebrarum, *scilicet filii. Illustrat id quod dixerat, iterum à contrario. Loco ejus autem quod antea in secunda persona dixerat,* omnes vos filii lucis estis: *nunc in prima persona loquitur;* non sumus noctis. *&c. ut & se, & cæteros omnes eandem Christi religionem profitentes comprehendat, & eandem omnium hac in parte rationem eße ostendat; fortè etiam propterea, quia subjuncturus est dehortationem à securitate, & adhortationem ad vigilantiam ac sobrietatem. Mollior autem est adhortatio in prima persona concepta, cùm is qui hortatur se quoque ipsum includere videtur.*

Tertiam perſonam mutat in primam [margin: *Tertiam perſ. nam ſur in primam mutet.*]

v. 6. Nempe igitur. *Superiori argumento superstruit jam adhortationes suas: Argumentum est ex loco dißentaneorum, si prædicatum respicias; si autem subjectum, ex loco adjunctorum. Inprimis autem, in eadem metaphora persistens, dehortatur eos ab oscitantia & securitate.* Non dormiamus sicut & reliqui. *i. e. ne simus securi & oscitantes, ne in negotio religionis, pietatis, ac salutis dormitemus, sicut faciunt illi, qui voluntatis divinæ sunt expertes, & in Cimmeriis ignorantiæ tenebris versantur. Translatio est à corpore ad animum; vel ex vulgato adagio, quo qui securus est, in utramq; aurem dormire*

[margin: Pars capitis altera ad V. 23. quâ adhortatur eos primò in genere ad vigilantiam]

dormire dicitur. Particula καὶ *comparationi servi-* καὶ *abundat.*
ens quodammodo redundat, ut & cap:4. v.5. 13. Sed
vigilemus, *simus circumspecti, officio nostro unicè intenti, etiam atq; etiam providentes, ne dies Domini nos incautos opprimat, quantoq; certius, quã aliquis paterfamilias furem, venturũ scimus diem Domini, horam autem adventus ipsius omnino ignoramus, tantò magis omnem veternum mentis excutiamus, ne dormientibus obrepat.* & sobrii simus. *i.e. ab immoderato potus usu abstineamus. Altera virtus jam specialior, quæ instrumẽtum est, imò mater quædam prioris; Ut enim in corpore ebrietas immoderati somni, sobrietas vigilantiæ causa est, & ad illam tum acquirendam, tum conservandam certissimum medium; ita & in animo. Confer cùm hoc loco illud Christi, Luc: 21. 34. & 1. Petr: 4. 7.*

Subjungens specialem virtutem sobrietatem.

v.7. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui inebriantur, noctu inebriantur. *i.e. Nam qui somno indulgere, & ebrietati vacare solent, noctu id facere consueverunt. Est major propositio rationis Apostolicæ, cujus assumptio & præcessit v.5, & sequitur mox in parte v. 8, Conclusio v. 4. præcessit. Ratio huic mundi senio, sicut & illa D. Petri Act: 2. v. 15. (ad ruborem depravati seculi nostri) non foret accomodata: Sed quicquid hodiè fiat, illud certum est tam fœdam esse ebrietatem, ut meritò lucem fugere debeat, ac proinde nullum ibi habere locum ubi perpetuò dies, perpetuo lux est. Nihil autem hujus argumenti firmitati obstat, quod Apostolus* luci ac

Ratio utriusque adhortationis.

Hoc mundi senio minùs plausibilis.

Firma tamen.

diei *impropriè sic dictæ, hoc est cognitioni veritatis, opponat noctem propriè sic dictam. Cùm enim ait,* Nam qui dormiunt, noctu dormiunt *&c. noctis nomen propriè sumit. Robori, inquam, argumenti id nihil detrahit, orationi autem elegantiæ plurimum addit.* Nam *tacita hîc latet comparatio.* Nam *si luci aut diei propriè dictæ non convenit somnus propriè dictus, nec ebrietas; multò minùs convenit somnolentia in re pietatis ac salutis, luci seu diei impropriè dictæ, hoc est, ei tempori quo veritatis luce sumus collustrati: similiter nec ebrietas huic tempori convenit.*

v. 8. Nos autem diei existentes filii, sobrii simus. *Vox νήφωμεν generalis est, & tam vigilantiæ, quàm sobrietati significandæ servit. Repetit fundamentum totius hujus suæ ratiocinationis, ut tantò feliciùs reliqua, quæ intendit, superstruat, annectens finem hujus ipsius vigilantiæ & sobrietatis, quo continetur adhortatio brevis & nervosa ad omnia Christianorum officia. Transit autem sensim ad aliam metaphoram, vigilantiam istam, de qua hucusq; dixerat, ad certam speciem restringendo, nempè eam quæ militum est, rationemq; qua eam obire debeant explicat,* induti thoracem fidei. *i. e. Vigilate autem ita armati & muniti, atq; solent ii, qui hostes sibi imminere sciunt, cùm sciatis vitam vestram esse militiam, & inprimis induite thoracem. i. e. pectus vestrum munite, ne facilè ad ictus hostium pateat.* Thoracem fidei & charitatis. *i. e. thoracem, qui est*

Vigilantia Christianorum qualis.

Obeunda in armis.

Debent enim pectus munire thorace: cujus partes duæ.

est fides ac charitas, seu quod eodem redit, fide ac charitate constat. Genitivus est speciei, si fides ac charitas junctim sumatur: nam aliàs partes sunt illius thoracis. Sic Eph: 6. dicitur thorax justitiæ, scutum fidei, id est, thorax qui est justitia, scutum quod est fides. Prior ergo hujus thoracis pars est, Fides: *firmissimus doctrinæ Evangelicæ assensus; ne videlicet quicquam animo dubitationis & hæsitationis de illa foveatis: sed de illius veritate & certitudine persuasi, ab illa nullis hujus mundi minis, nullis calamitatibus, vos abduci & absterreri patiamini. Ad Ephesios scuto fidem comparat; sed ibi paulò fusiùs atq; accuratiùs* πανοπλίαν, *Christianam persequitur: quanquam scuti eædem quodammodo quæ thoracis partes sunt, ut videlicet ictum à pectore repellat. Posterior thoracis hujus pars est* charitas, *videlicet erga proximum. Quam ita quidem latè hîc sumit, ut omnia præter fidem & spem officia nostra, per Synechdochen speciei in se complectatur, quo pacto sumitur & alibi 1.* Cor: *13. ult:* Gal: *5. 6. 1.* Ioh: *3. v. 22.* & galeam spem salutis: *Postquam munivit pectus, munire etiam jubet caput, jubetq; ei aptare galeam, quæ est* spes salutis; *non quidem illa, quæ præmium potius est pietatis, ex recta conscientia manans; sed quæ oritur ex assensu doctrinæ Evangelicæ præstito, quæq; inter fidem & charitatem, hîc ab Apostolo nominatam, intercurrit, ita ut illius sit consequens, hujus verò caussa procreans, ac conservans, quo pacto sumitur. 1.* Cor: *13. v. ult.* Col: *1. 5. quan-*

Prior thoracis Christiani pars: Fides.

Posterior pars, Charitas.

Caput autē muniendum galeâ, quæ est *Spes salutis.*

Ea duplex.

qualis hîc intelligenda.

quam ibi metonymice pro re sperata sumitur; & supra cap. 1. 3. Consistit autem in eo, ut quis immortalem sibi vitam, si Deo constanter paruerit, datum iri firmiter persuadeat, summoq; ad eam desiderio feratur. Quanquam pro ipso desiderio salutis, quam tibi datum iri certo confidas, si Deo ad extremum usq; parueris, sumi potest.

Cur ea capiti imponenda.

v. 9. Quoniam. *His verbis ita ultimum adhortationis membrum, de capienda videlicet galea spei salutis, comprobare videtur, ut toti simul adhortationi robur addat; hoc est ad vigilantiam illam nos excitet, de qua hucusq; fuerat loquutus, quæ excubias spirituales, nobis fide, charitate, ac spe salutis armatis agendas, complectitur, Quanquam nihil prohibet, Apostolum simul etiam ad superiora oculum intendisse, quibus nimium piis metum eximere voluit, inde ortum, quòd improviso adventu suo Christus & incautos oppressurus, & exitium sit allaturus iis, quos securos deprehenderit: Inde enim sibi quoq; ac suæ saluti metuere poterant. Hunc igitur metum hic ita temperat Apostolus, ut ostendat alium longè illorum ac hominum impiorum statum ac conditionem esse, adeò ut, modò sibi ipsis deesse nolint, interitum possint effugere. Et hæc causa est, cur spem, licet media inter fidem & charitatem intercurrat, ultimo loco posuit; ut sit illa hoc loco velut quoddam superiorum cum inferioribus vinculum. Ratio autem sumta est à fine, quem Deus sibi habuit propositum, sive in suo de Christianis vocandis consilio, sive in ipso facto &*

Quia Christianos vocando Deus non pœnæ destinavit.

cto & vocatione. Verba enim ista, non posuit nos Deus in iram, *tàm ita poßunt accipi, non id fuit consilium Dei, non id Deus intendit & sibi proposuit de Christianis, ut eos puniret ac perderet: quàm (& quidem melius) ita; non ideò nos vocavit, atq; in hoc statu, ut nempe ejus doctrinæ aßentiremur, velut posuit ac collocavit, ut nos perderet, & exitii pœnam, quam commeriti eramus, nobis irrogaret.* Ira *pro pœna seu supplicio, & quidem ultimo atq; æterno, causa nempe pro effectu ponitur.* Sed in acquisitionem salutis. *i. e. sed ut acquireremus salutem, nempe illam æternam, quam D. Petrus animarum vocat. Sensus est, quasi dicat: Ideo verò salutis spem, tanquam galeam capiti vestro imponere, & in adventum Domini, quo ea vobis afferetur, intenti vigilare debetis, thorace fidei ac charitatis induti, nec fracti metu, nec securitatis somno velut sopiti; quia non id in consilio suo, quod olim de Christianis fecit, constituit, neq; id porrò cùm nos per Evangelii doctrinam ad se vocaret, & in eo quo nunc sumus statu collocaret, spectavit Deus, ut nos in ira sua perderet, & in exitium præcipitaret: sed potiùs ut salutem ex ejus misericordia consequeremur. Quod ipsum ut metum, ita securitatem etiam & torporem ac veternum spiritualem excutere unicuique debet; cùm sciamus, in nostra jam eße manu, ut exitium effugiamus, eam eße conditionem nostram, ut salutem consequi poßimus, modo advigilare velimus. Iure autem Apostolus aßeruit, Deum non posuiße nos in iram, seu ut nos*

Sed salutis

1. Pet: 1. 9.

ut nos perderet, sed in acquisitionem salutis: quia ipsa vocationis nostræ ratio, seu promissa Evangelica, illustribus documentis confirmata, id clarissimè comprobant, uti ex sequentibus aliqua ratione intelligetur. Per Dominum Iesum Christum. *i. e. & ea via, quam Dominus Iesus Christus præscripsit ac ostendit, & vi promissionum, quas ille primus nobis à Deo attulit, & sanxit, & denique ejus misericordia, potentia, ope interveniente. Mediam salutis nostræ causam subjicit, ut aditum sibi sternat ad comprobationem ejus, quod de consilio & intentione Dei, ratione habita status nostri, vel, si mavis, de statu, in quo nos per Christum collocavit, asseruerat.*

Idq; per Dominū Iesum.

Quod & mors ipsius demōstrat,

v. 10. Qui mortuus est pro nobis. *i. e. qui nostrâ causâ mortem oppetiit, ut videlicet nos mortis servitute ereptos, in veram vitæ libertatem assereret. Descriptio est Domini Iesu ab effectu, quo comprobatur, tale esse Dei de nobis consilium, talem conditionem nostram, qualem versu superiori dixerat. Mors enim Christi pro nobis suscepta, medium est nostræ ab interitu liberationi, ac salutis acquisitioni, destinatum, & ejusdem certissimum pignus. Vt ergo præcedenti capite ex Christi resurrectione spei nostræ firmamentum petiit; ita nunc ex morte. Porrò cùm sacræ litteræ dicunt, Christum esse pro nobis, seu nostræ salutis caussâ mortuum, id duas præcipuè partes habet. Prior est, quatenus morte sua nobis plenum jus ad remissionem peccatorum acquisivit, dum promissa Novi Fœderis de remissione peccatorum ac vita*

quam pro nobis suscepit.

quomodo id intelligendum.

vita sempiterna sanxit. Posterior, quatenus per sangvinis fusionem in cœlum ingreßus potestatem ac munus nos à pœnis peccatorum liberandi, & exitio ereptos salute æterna donandi est adeptus. ut sive vigilemus sive dormiamus. *Finem mortis Christi uberiùs expreßurus, statum nostrum per distributionem ita describit, ut significet neutrum saluti nostræ, modò spirituales illas vigilias seu excubias, de quibus antea dixerat, agamus, obfuturum. Qua in re objectionem tacitam diluit, ut paulò post intelligetur, ubi verba ipsa explicuerimus. Poßunt autem ea tam propriè accipi de somno & vigilia, quàm impropriè de vita & morte: ut sensus sit; Ideò Christus nostrâ causâ mortem subiit, ut sive adventus illius nos vivos, sive mortuos, vel sive vigilantes, sive dormientes invenerit,* simul cùm illo vivamus. *i. e. non secus atque ille vivit, vitam nempe beatam ac sempiternam, nos etiam vivamus, ut cap: 4. v. 14. ostendimus.* Non *est autem absurdum utrumque sensum conjungi; cùm videatur Apostolus alludere volens ad somnum illum & vigiliam, de qua superiùs loquutus est, consultò ejusmodi vocibus usus eße, quæ ad omnem vitæ nostræ statum referri & accommodari poßent: ut ostenderet, in quocunque tandem statu nos adventus Christi reperturus eßet, sive viventes, sive mortuos, sive vigilantes, sive dormientes, nihil nobis metuendum eße, si modò illum, de quo nos superiùs monuit, somnum excußerimus, vigiliam verò intenderimus. Occurrere enim videtur tacitæ cuidam*

Finis propter quem pro nobis Christus mortuus.

Ut simul cùm illo vivamus.

quomodo id intelligendum.

Sensus duo recepti.

cuidam objectioni, metuiq́, piorum. Potuißet enim quispiam cogitare: si, ut interitum effugiamus, vigilare nos oportet, quid nobis fiet, si dormientibus nobis advenerit Christus, aut etiam iam mortis sopore oppressis? Neque enim naturæ nostræ fert imbecillitas, ut corpore perpetuò vigilemus, & aliquando non obdormiscamus. Huic objectioni hoc loco occurrit Apostolus, dum in utroque statu salutem nos consequi poße docet, & hoc pacto significat, cùm vigilare nos antea jussit, & somnum excutere, si interitum in adventu Domini effugere velimus; non de ejusmodi vigilantia loquutum, quæ somnum naturæ nostræ refocillandæ neceßarium excludat, nec somnum illum naturalem, aut soporem mortis nobis noxium fore, sed somnum securitatis ac negligentiæ in re pietatis, somnum peccatorum. Hunc si excußerimus, nil nobis obfuturum, vel illum corporis somnum, vel soporem mortis, etiamsi nos hoc illové somno oppreßos Christus deprehenderet.

Tertius repudiatus.

Affertur & tertia hujus loci explicatio, quâ priora verba, nimirum vigilandi & dormiendi, de somno & vigilia propriè dicta accipiuntur, vivere *autem* cum Christo, *non de vita immortali, sed de vitæ pietate; quasi dicat: ut, sive dormiamus, sive vigilemus, ita vitam nostram componamus & traducamus, atque Christus olim vixit & nunc vivit, id est, ut eum imitemur, ipsiq́, similes integritate ac sanctitate vitæ simus. Id quod respectu vigiliæ planum est. Respectu verò somni explicari solet ita, ut nimirum religiosi ad somnum etiam*

accedamus, non tantùm precibus nos Deo commendantes. sed jam jam in somnum ituri religionis pleni simus; ut hanc velut scintillam ignis spiritualis somni favilla ad tempus sepeliat (quemadmodum circumspectis patribusfamilias cubitum se conferentibus moris est) statim ubi evigilaverit, leni flatu excitandam. Verùm hæc interpretatio coactior videtur, & concionanti potiùs, quàm Apostolicæ intentioni apta. Satis enim apparet Apostolum in his verbis spem salutis nostræ, de qua hucusque disseruerat, confirmare voluisse. Ista verò interpretatio ad securitatem tantùm excutiendam pertinet, quasi significet Apostolus, tantum à nobis pietatis studium requiri, ut ne somnus quidem noster ea prorsus vacare debeat. Id quod metum potiùs, quàm spem excitat.

Concionatori potiùs convenit, quàm intentioni Apostoli.

v. 11. Ideò hortamini alii alios *Ex superioribus novam adhortationem educit, quasi dicat: Cùm igitur tam læta sit conditio vestra, qui Christo nomen dedistis, nolite vobismet ipsis deesse: sed subinde & vobis ipsis, & aliis omnem veternum animo excutientes, mutuò vos ad iter pietatis strenuè & inoffenso pede decurrendum adhortemini, vel* consolamini alii alios, *ne videlicet metu frangantur. Nam & ita vox* παρακαλεῖτε *verti potest, ut sit velut repetitio ejus quod sub finem cap: 4. dixerat; quandoquidem spem salutis nostræ uberiùs nunc confirmavit, morte quoq; Christi velut in subsidium vocata: cùm capite præcedente resurrectionem revera tantùm ursisset, mortem autem non nisi resurrectionis gratia*

Altera generalis hortatio.

Ut se mutuò sive admoneant,

sive consolentur.

et instruant. *gratiâ commemorasset:* & ædificate unus unum *i. e. instruite; quà mentem interiori rerum divinarum notitia imbuendo, quà voluntatem ad pietatem studiosè capessendam flectendo & impellendo; & quidem subinde aliquid huic structuræ adjiciendo, donec fastigium operi imponatur; ut ratio metaphoræ istius postulat.* Sicut & facitis. *i. e. quod etiam facitis.* Cujus rei laudem eis tribuit. *Adhortationi laudem subjungit, ut calcar currentibus addat, & simul suspicioni eorũ occurrat, ne forte existiment hanc adhortationem eße tacitam officii intermißi ac negligentiæ exprobrationem.* quare?

v. 12. Rogamus autem vos fratres. *Nova adhortatio, & ex specialibus hoc capite propositis secunda, ad honorem & curam pastorum: quam blandè proponit, obsecrans potiùs quàm admonens, ut ipsa hac ejus lenitate, tantò citiùs animis eorum illaberetur: præsertim quia apud eos, qui huic rei nondum aßueverant, videri poterat officium hoc servitutem aliquam resipere. Quia verò velut novam adhortationis telam orditur, ideò illos compellat* fratres. ut noritis, *i. e. utconsideretis, & ante oculos habeatis laborem ipsorum, & quid ipsi agant diligenter expendatis. Nisi cùm quibusdam malis verbum* nosse *per metonymiam accipere, pro colere ac debitâ reverentiâ prosequi,* qui laborant in vobis. *i. e. inter vos. Laborant autem, vos docendo ac monendo, ut paulò post ait. Presbyteros intelligit ac pastores, quorum officium describit,* & præsunt vobis in Domino *i. e. qui vobis in iis, quæ ad Dominum*

Adhortatio specialis altera ad curam Pastorum.

quos tripliciter describit.

1. 2.

num pertinent, quæ ad religionis negotium spectant, præsunt, Ecclesiæq́; gubernacula tenent. Cujus autem generis sint labores istorum, explicat. Et admonent vos, *i.e. vestri vos officii subinde admonent, à vitiis avocant, ad virtutes cohortantur. Quanquam hoc nomine comprehendenda est etiam aliorum Christianæ religionis capitum, seu sententiarum, quibus pietas Christiana superstruitur, explicatio: omnia enim hæc ad νουθεσίαν seu admonitionem tandem spectant.* 3.

v. 13. Et ducatis illos super ex abundanti in charitate. *Hic est effectus ac finis ejus, quod antea dixerat, ut* noritis eos. *Duplici autem modo id potest explicari: vel, & æstimetis statuatisq́; eos præ cæteris & supra omnes charitate vestra esse dignissimos, atq; omne genus honoris & obsequii ipsis deferatis, rebusq́; ac necessitatibus eorum præ cæteris prospiciatis; ut charitas sit id, quo illos admodum dignos judicare seu æstimare debeant. Vel, ut eos præ cæteris æstimetis, & honore summo prosequamini, ex charitate, seu charitate erga eos impulsi atq; inflammati, ut charitas sit causa efficiens honoris illis exhibendi.* propter opus illorum. *i.e. propter illorum munus & functionem, causam subijcit admonitionis, seu mavis rei ipsius quam senioribus præstare jubet.* Opus *pro functione* Ioh: 17. 4. 1. Cor: 16: 10. 1. Tim: 3. 1. Pacem habere in vobis ipsis. *i. e. Inter vos autem mutuò pacem & concordiam colite. Tertium of[...]m speciale.*

qualis & quanta sit

quare?

Opus pro functione.

Adhortatio specialis tertia ad cōcordiam.

Quarta adhortatio specialis quadripartita.

v. 14. Rogamus autem vos fratres. *Quarta adhortatio specialis, quadruplex officium continens, ad aliorum utilitatem atq; ædificationem spectans, ex charitate erga illos manans. Officia enim illa diversa & varia esse debent, pro diversitate & varietate subjectorum, ut videlicet uniuscujusq; saluti, prout cuiq; opus est, consulatur. Et primùm quidem*

1. monere inordinatos

inordinati qui.

inquit, Monete inordinatos. *i. e. eos qui à via pietatis aberrant, nec eam, quam debebant, officiorum orbitam premunt, salutaribus monitis vestris in viam reducite, & ut pietatis tramiti insistere velint admonete, cùm delictorum gravitate ac turpitudine, et pœnarum? quæ ipsos maneant, acerbitate, tùm præmii, si rectè se gesserint, præstantiâ ob oculos positâ.*

2. Consolari pusillos.

qui tales?

Deinde consolamini pusillanimes. *i. e. Cum iis qui vel ob ante actæ vitæ peccata ac scelera, vel etiam ob præsentes infirmitates & lapsus, animum erigere non possunt, aut spem sibi gratiæ divinæ ac salutis sempiternæ, indignitatem suam expendentes, & cum futuræ felicitatis magnitudine contendentes, facere non audent; (Quod cùm aliis non rarò contingit, tum sæpiùs iis, qui morti sunt vicini, eamq; propè ante oculos versari cernunt) vel ob afflictionum, quibus propter nomen Domini premuntur, acerbitatem animo sunt dejecto & pusillo: cum iis, inquam, ita agite, ut consolationibus vestris animos eorum erigatis; misericordiam videlicet & fidelitatem Domini illis ob oculos ponendo, propter quam ille peccata quidem, qualiacunq; tandem fecerint, sit ipsis remissu-*

quando maximè.

quomodo?

missurus, si pro virili ea vitaverint, & si quid imposterum etiam restiterit temporis, id secundum mandata Domini transigentes, integritate sua expiaverint; in afflictionibus verò, si modo sese ipsi penitus commiserint, minimè eos sit deserturus, & vel finem afflictionibus allaturus, vel levamen adhibiturus, vel vires ad eas fortiter perferendas subministraturus. Tertiò Sustinete infirmos. i. e. Eos verò, qui ob exilem rerum divinarum notitiam, in rebus fundamenta salutis non subvertentibus errant, neq; exactam religionis habent notitiam, tolerate: non statim videlicet illos reijciendo, aut usurpatione libertatis Christianæ à vobis abalienando, & propter exactiorem, qua estis præditi, rerum cœlestium notitiam contemnendo; sed potiùs de jure vestro in illorum gratiam remittendo, & iis vos accommodando, atq; ita eos sensim ad cognitionem rerum exactiorem perducendo. Debemus enim, qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, ac non placere nobis ipsis, ut ait Apostolus Rom: 15. 1. Vide & cap: 14. 21. & 1. Cor: 8, 9. Posses infirmorum nomine etiam illos intelligere, qui in pietatis stadio decurrere conati, sæpiùs tamen ex imbecillitate aliqua labuntur. Sed credibilius est, illos hìc intelligi, quos locis dictis, vel infirmos simpliciter, vel infirmos fide appellat. Qui vero pietatis habita ratione infirmi sunt, ii sequenti præcepto comprehendi possunt. Deniq; Longanimes estote ad vel erga omnes. Præceptum hoc licèt ad privatam lenitatem ac mansuetudinem, qua

3. Sustinere infirmos. ii qui. quomodo tolerandi.

Alia infirmorum significatio. sed non loci hujus.

4. Longanimitas erga omnes.

nimirum uti debemus erga eos qui nos privatim læserunt, referri possit; credibile tamen est, illud vel magis, vel certè nō minus, ad publicam, ut ita dicam, lenitatem ac mansuetudinem pertinere, qua uti debent fideles erga eos, qui licèt in ipsos privatim non deliquerint, in Dei tamen honorem Ecclesiæq; integritatem aut famam peccant: itemq; in eos, qui errores forte suos pertinacius defendunt. Itaq; per vocem omnes *Christiani homines potissimum videntur intelligendi.* Nam *de privata mansuetudine erga eos, qui nos ipsos læserunt, sequens præceptum loquitur.* Nisi *dicere velis, sequens præceptum huic declarando atq; amplificando subnecti.*

Quid ea?

v. 15. Videte, ne quis. *Adhortatio ad mansuetudinis & lenitatis studium, ac curam, ratione effectuum ejus virtutis habitâ. Ita verò hæc verba concepta sunt, ut tam eam curam quæ alios, quàm eam quæ nos ipsos etiam respiciat, in se complectantur.* Videte *i. e. etiam atq; etiam curate (verbum id ad necessitatem, vel simul etiam difficultatem quandam rei, quam præcipit indicandam, additum) ne quis inter vos reperiatur, qui malum pro malo reddat. Monet videlicet, ut quisque ab hoc vitio sibi caveat, & ne alii fortè ei indulgeant, provideat.* malum pro malo reddat. *i. e. injuriam ulciscatur, pro dolore dolorem, pro damno damnum reponens. de vindicta loquitur, privatos alloquens, non tantùm eâ, quam ipsi privatim repetant, de iis à quibus sunt læsi, sed etiam ea, quam per magistratum repetere queant.*

Quinta adhortatio ad officia, cùm sumus ab aliquo læsi: quàm diligenter ea observanda

Vindicta hîc fugienda.

quomodo.

Non

Non tamen ut tollat pœnam, quæ à magistratu ipso boni ordinis causâ irrogetur, læso licèt minimè instigante, neque etiam ut privatos arceat à legitima suorum per magistratū repetitione. Aliud enim est. restitutionem damni requirere; aliud pœnam: præsertim si ita compensationem damni modereris, ut, quantum in te est, caveas, ne is, qui te læsit, pœnam incurrat. Addit verò alicui, *id est, cuicunque, sive frater sit, sive extraneus: ut affectui libenter hîc effugia quærenti frenos imponat, ne quis ad certum tantùm genus hominum id præceptum adstringat, aliterq; ibi cum extraneis, & aliter cum fratribus (quod etiam hodie nonnulli vellent) hac ipsa in re agendum esse existimet: id quod ex opposita antithesi clariùs elucescit.* Sed bonum semper sectamini. *i. e. Sed quoties vobis ab aliquo illata fuerit injuria, pro eo, quod alii vindictam quærunt, vos (ut alibi ait,) bonitate vestra malitiam illorum vincite.* Bonum *accipitur hîc respectivè, ut loquuntur, pro utili, quod scilicet alteri bonum sit, seu, ut nonnulli vertunt interpretes, pro ipsa beneficentia.* et in vos mutuò. *seu in vos, aut erga vos mutuò, qui estis vinculo Christianitatis copulati.* Et in omnes, *cujuscunque tandem sint status, conditionis, ac religionis, quasi dicat: etiam in extraneos, & à Christiana religione alienos, ubi vos læserint, beneficentiam exerceatis. Vult ergo Apostolus mansvetudinem ita à nobis exerceri, ut etiam beneficentiam exerceamus, & tam longè abesse à vindictæ cupiditate, ut ejus contrarium etiam faciamus.*

quàm latè id extēdendum.

Pro ea, beneficentia sectanda.

Rom. 12. ult.

erga omnes

6 Adhortatio ad tria officia, cultum divinũ respicientia.

v. 16. Semper *Sequuntur tres numero adhortationes ejusdem generis, ad ea videlicet officia ducentes, quæ pietatem in strictiori significatione, hoc est, religionem cultumq́, divinum respiciunt: quanquam eorum primum ad ipsos quoque fideles spectat.*

1. Gaudium spirituale.

Id verò est, semper gaudete. *gaudio videlicet non carnali, seu ex carnali caußa proficiscente; sed spirituali:*

Unde id oritur.

quod videlicet inprimis ex spe immortalitatis, nobis per Christum à Deo factæ, proveniat. De hoc gaudio loquitur idem Apostolus. Rom:12. 12. Phil. 4. ver. 4. Vult autem isto gaudio Theßalonicenses gaudere,

Gaudendũ autẽ omni tempore.

semper. *i. e. omni tempore, tam rebus prosperè & ad voluntatem fluentibus, quod quidem sponte videtur provenire, in animo felicitatis salutisq́, suæ recto æstimatore; quàm in afflictionibus & calamitatibus, & præsertim si ejusmodi incidant tempora, quibus omnia adversus eos conspirare, & velut classicum canere videantur: ut videlicet in maximis etiam angustiis & angoribus constituti sese erigant, nec quantumlibet gravißimis & acerbißimis casibus ita à mœrore opprimi se patiantur, ut animum despondeant, & se tristitiæ penitus dedant, atq́, ita gaudium istud spirituale amittant; sed potius tanquam palma, tantò acriùs contra ea nitantur, & gaudii istius cœlestis vi omnia, quæ ipsos premunt onera excutiant & disjiciant.*

Etsi possit hîc eclipsis intervenire, non tamen totalis.

In quo quidem casu, fatendum est, eclipsin velut quandam & deliqvium istius gaudii posse contingere, nõ quidem illam totalem, sed tamen talem, ob quam minus vires suas explicet,

explicet, & cœlesti subsidio ad eas refovendas & recreandas egeat. Ita quantum in Christianis tum supererit spei, misericordiæ, & benignitatis divinæ, beatæq; immortalitatis, quâ se tum sustentent, & recreent, tantum supererit istius gaudii.

v. 17. Indesinenter orate. *Alterum præceptum, de precum assiduitate.* indesinenter, *i.e. quàm creberrime, quam freqventissimè. Illa enim dicimur indesinenter agere, quæ quam creberrimè facimus, & quibus dediti intentiq; sumus, licet etiam aliquando in iis, natura rei ita ferente, interjungere cogamur. Quanquam & alia quadam ratione jubemur semper orare, & non segnescere, ne videlicet animum despondeamus, & ab oratione cessemus, si non statim, in re quam patefactæ a Deo voluntati consonam esse novimus, exaudiamur: sed potius tanto magis preces intendamus, acriusq; instemus, scientes, Dominum quandoque non quia preces nostras spernat, opem denegare, sed probandæ fidei nostræ tantùm differre. Et de hac in precibus assiduitate loquitur ipse Dominus Luc: 18. ver. 1.* 2. in precibus assiduitas. quomodo id intelligendum.

v. 18. In omni gratias agite. *Tertium præceptum.* in omni, *scilicet tempore. Ad tempus enim illum potius respicere, quàm ad objectum, cùm antecedentia præcepta indicant, tum verò quia in malis ac suppliciis non est propriè gratiarum actioni locus, nisi fortè per accidens, quatenus utilitatem aliquam nobis afferre possunt. Quanquam ad Ephes: utrumq; conjungit Apostolus cap. 5. ver. 20. sensu quem hîc* 3. Gratiarũ omni tempore actio. et de omnibus.

 innuimus.

Ratio omnium istorum trium.

innuimus, ibi verò luculentiùs explicuimus. Hæc enim est voluntas Dei. *i. e. id enim vult Deus, ut supra cap. 4. ver. 5.* in Christo Iesu. *i. e. in religione Christi Iesu, vel, per Iesum Christum tradita.* in vos. *i. e. respectu vestri, vel ad vos spectans: Breviter, hoc à vobis requirit Deus. Ratio cùm hujus ultimi, tùm priorum etiam duorum præceptorum.*

Adhortatio septima ad officia tria quoad dona in aliis conspecta.

1. Ne Spiritus extingvant.

quomodo id fiat.

v. 19. Spiritum ne extingvite. *Sequuntur tria alia præcepta, spectantia ad officia in rebus de donis spiritualibus, præsertim quæ in aliis appareant. Quorum primum est, ne* Spiritus *i. e. afflatus divinos, & dona ex divina efficacia proficiscentia* extingvant: *sive in se; tum oscitantia, tum vitæ impuritate; sive in aliis (nam huc potius respicere videtur) conatibus videlicet illorum obstando, illos spernendo. Fit enim sæpe, ut etiamsi quis maximo Dei dono sit præditus, si videat sua dicta nihili fieri, & se nihil promovere, adeoq; contra torrentem brachia dirigere, velut oppressus animum despondeat, et ab eo, quod cœperat, desistat: ex quo tandem & illud consequitur, ut ipsum etiam donum, ubi tanquam ignis velut quodam flatu non excitatur, paulatim desinat & extingvatur.*

2. Prophetias ne nihil faciant.

v. 20. Prophetias ne nihili facite. *Alterum hujus generis præceptum, priori velut subserviens, eiq; subjectum. In specie enim, & exemplo quodam declarat, quod generaliter dixerat, quasi dicat: Inprimis verò* Prophetias *i. e. si quis se Prophetam esse professus fuerit, qui Deo inspirante ac patefaciente, abstrusa*

strusa in religione Christiana mysteria pandere atque explicare possit: ne nihili facite. *i. e. ne contemnite, ne statim rejicite: ita enim spiritum extingvetis, atque ab optimo persæpe conatu eum, qui dono aliquo divino præditus est, absterrebitis; sicut ex contrario, ubi quis locum industriæ videt, non libenter celat ea, quibus ipsum Deus ornavit.*

v. 21. Omnia explorantes. *Tertium præceptum, quo occurrit tacitæ illorum cogitationi & objectioni. Poterant enim dicere: Vis igitur nos statim aßentiri, simulac quis spiritus afflatum & Prophetiæ donum præ se ferens nobis aliquid obtrudere cæperit? Minimè verò, inquit Apostolus.* Nec *ideò ab uno extremorum vos avoco, ut in alterum pertraham: sed mediam quandam viam vos insistere volo; ut non statim omnia rejicere, sic nec statim cæco quodam impetu approbare debetis. Sed quicquid vobis fuerit oblatum & propositum, explorate, & rationes ejus excutite. Explorate verò, ad Lydium veritatis illius, quam professi estis, quamq́ à nobis didicistis, lapidem: illudq́ tandem quod* bonum est, *i. e. rectum & veritati consonum,* tenete. *Ita scilicet & à periculosa credulitate vobis cavebitis, & spiritum non extingvetis. Præceptum hoc non Apostoli tantùm temporibus unicè neceßarium, quibus complures impostores, prophetiæ & spiritus donum jactabant, periculum verò erat, illa ut statim recipere, ita & statim rejicere, ob ingentium in Ecclesia donorum copiam; sed nostris etiam: partim quidem, ne protinus tan-*

3. Omnia explorent.

quomodo?

Bonum verò teneant.

Præcepti hujus necessitas.

quam fanaticum, aut hæreticum damnemus ac repudiemus, si quid à quopiam proferatur de rebus divinis, antea nobis inauditum; partim verò etiam, ne temerè credamus, sed examine diligenti instituto, rejiciamus falsa, vera ac salutaria retineamus.

Octava adhortatio generalis, ut ab omni specie mali abstineant.

v. 22. Ab omni. *Vltima adhortatio, quæ velut in summam omnia pietatis officia colligere videtur. quasi dicat: Breviter, ut uno verbo dicam,* Ab omni specie mali abstinete. *i. e. vel ab omni eo, quod licèt malum revera non sit, tale tamen esse videatur; nedum ab eo, quod revera malum est: (quod tamen si res per se honesta est, tum tantùm locum habet, ubi vel metus est scandali, vel spes majoris ædificationis) vel etiam:* Ab omni specie mali. *i. e. ab omni eo, quodcunque malum est, quamcunque formam aut speciem habeat, ab omni genere malitiæ; ut* species *idem sit Apostolo, quod forma: Quamcunque faciem & formam improbitas induerit, qualis qualis tandem fuerit, ab ea abstinete.*

Species mali h. l. quid?

Tertia capitis pars: Ejus membra tria.

1. Votum magnificum

v. 23. Ipse autem Deus. *Tertia capitis pars: Cujus sunt tria membra. Nam primò votum magnificum ponit. Deinde monita quædam specialiora interserit. Tandem usitatâ sibi formulâ, seu voto Epistolam concludit. Et quod ad votum quidem priùs attinet, non tantùm illud verbis amplissimis expressit, sed spem etiam iis non ambiguam, futurum certò quod vovebat, fecit; quasi dicat. Et hæc quidem ego vobis præcipio, vosq; proinde pro virili exsequi ea studere debetis, sed Deus ipse conatum utrinq; nostrum,*

Nexus cum superiorib.

opera

opera sua adjuvet, & ad eam vos sanctitatem, ad quam vos exstimulo, perducat. Vocat autem eum, Deum pacis, *hoc est, authorem pacis ac felicitatis omnis. Duplici enim ratione Deus appellatur,* Deus pacis: *vel quia concordiæ est author, eaq́ vehementer delectatur: vel quia est felicitatis omnis author. Vtrumq; enim vox* Pacis *significat. Priori modo sumitur 1. Cor: 14: 33. Posteriori modo sæpiùs in hujusmodi votis, ubi non nominatim pax, seu concordia optatur fidelibus, sed simpliciter id, quod ad felicitatem eorum pertineat, ut & hoc loco accidit. Descriptiones enim hujusmodi accommodatæ solent esse rei, quâ de sermo est. Summa autem voti, seu rei, quam illis optat, est,* sanctificet vos totos, *Græcè* ὁλοτελεῖς, *quasi dicat, omni ex parte, ac planè sanctos atq; inculpatos vos reddat, auxilium nempe vobis eam ad rem ferendo. Neq; enim ita sanctificat homines Deus, ut eorum ipsorum opera & conatus excludatur. Hoc autem votum postea declarat, maximè habita ratione illius perfectionis, quam significaverat voce* ὁλοτελεῖς. *Ea enim duplex est: partim quidem habitâ ratione partium subjecti, seu hominum sanctificandorum: partim habita ratione ipsius qualitatis, hoc est sanctitatis in subjectū illud introducendæ. Ait enim,* & integer vester spiritus, & anima, & corpus, inculpatè in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur. *Hominem in tres distribuit partes:* in spiritum, *hoc est intellectum ac mentem.*

Deum cur vocet Deum pacis.

Summa voti ut eos Deus sanctos reddat, *quomodo id Deus præstat.*

et totos quoad 1. Spiritum.

mentem, quâ Deum, cœlestia, honesta consideramus, ac cognoscimus: animam, *hoc est, voluntatem (sic sumitur cùm jubemur ex tota anima Deum diligere; quanquam hîc appetitum quem voluntas dirigit, cùm ea conjungere possumus, vel potiùs debemus,)* & corpus, *seu corporis membra, quibus sententiam mentis, ac voluntatis decreta exequimur. Vult autem ut* integer *spiritus, anima, corpus, inculpata serventur: ne qua pars istarum rerum sanctitate vacet. Sanctitas autem illa exprimitur, dum dicitur,* ut inculpatè servetur. *Ejus perfectio, ac plenitudo quædam, dum additur,* in adventu Domini nostri Iesu Christi. *Inculpata enim in adventu præsertim Iesu Christi esse ea non possunt, nisi sint sancta. Quod enim est sanctum, culpari non potest; quod sanctum non est, culpâ non vacat. Inculpatus autem est integer spiritus, cùm mens atque intellectus noster omni vacat errore, qui ipsum polluere, atque inquinare aliqua ratione posset. Talis autem error foret, qui pietatem aliqua ex parte tolleret, aut labefactaret: ut si quis quidpiam præceptis Christi adversum statueret, aut quod spem futuræ vitæ, qua omnis Christiani hominis pietas nititur, subverteret. Anima seu voluntas inculpata est, cùm nihil statuit, nihil desiderat, quàm quod divinis mandatis est consentaneum, & in pietatem ac salutem toto impetu fertur. Corpus deniq; inculpatum est, cùm nihil aliud facit, nec quicquam membrorum ministerio exequitur, nisi quod cum iisdem Dei ac Christi mandatis convenit.*

Margin notes: 2. animam. — 3. corpus. — 4. perfectè. — Spiritus noster quando inculpatus. — Anima quando inculpata. — Corpus quomodo.

nit. *Vult autem ea omnia servari* inculpatè in adventu Christi. *Ita enim cohærere videntur verba, ut significetur vera ac solida sanctitas: non ficta, & specie tantum pietatis hominum oculis imponens: non etiam mutila, quæ in adventu Christi inq; ipsius judicio consistere, & nos inculpatos præstare non possit; sed talis, quæ coram ipso Christo olim, cùm judicabit mundum, & unicuiq; pro operibus reddet mercedem, inculpatos nos præstet, hoc est in causa sit, ut ab omni supplicio immunes, in regnum cœleste admittamur.* Non *arbitramur ergo* ἐν *hic positum pro* εἰς, *& hoc rursus pro* μέχρι, *quasi dicat,* usque ad adventum Domini nostri Iesu Christi, *ut nonnulli censent, & sic verba hæc cùm sequenti verbo* servetur *conjungunt, quasi Apostolus durationem istius sanctitatis eo pacto exprimat. Quanquam nihilominus eam durationem his verbis involutam arbitramur.* Nam *dum ait* conservetur, *non tantùm partes illas hominis inculpatas sanctásvé semel effici, sed eam sanctitatem constanter à Deo foveri cupit, eamq; fixam ac stabilem esse optat: Deinde cùm vult, ut ea serventur* inculpatè in adventu Christi, *hoc est ita, ut in adventu Christi culpari nequeant; simul indicat ad adventum Christi usque, vel saltem usq; ad mortem, ea inculpatè servari debere. Si enim antè illud tempus inculpata esse desinant, in adventu Christi inculpata non erunt. Eo ipso autem dum adventus Christi fit mentio, insinuatur animis necessitas atq; utilitas ejus sanctitatis,* quam

Inculpate servari *corpus, animam, spiritum.* in adventu Christi *quid sit.*

quam Thessalonicensibus optat Apostolus. Quandoquidem notum erat omnibus Christianis, Christum in adventu suo orbem universum judicaturum, & cuiq; pro operibus justam mercedem redditurum. Quare & necesse est in adventu illo inculpatum reperiri, & fructum ea res habitura est incomparabilem.

v. 24. Voto expresso, spem quoq; facit Thessalonicensibus Apostolus, fore ut, quod ipsis optaverat, consequantur, dum subjicit. Fidelis qui vocat vos, qui etiam faciet. *Vbi & causam exponit, unde effectus voti sui manaturus sit, & unde tanti boni spem ac fiduciam capere illi meritò possint, deinde & ipsum effectum subjungit. Causa est,* Dei, *qui Thessalonicenses ad suum regnum ac gloriam vocaverat,* fides, *hoc est constantia in servandis promissis, omnibusq́ illis præstandis, quæ promissionibus ipsius, aut gratiæ hominibus oblatæ, sunt consentanea. Quare cùm & promissa Dei, & gratia Thessalonicensibus oblata postulet, ut quatenus vires ipsorum deficiant, ope illos sua atq; auxilio fulciat, ut sancti atq; inculpati in adventu Domini Iesu serventur: fides quoq; Dei postulat, ut id præstet. Quare nihil dubitandum est, Deum auxilium illis laturum, ad sanctitatem omni ex parte, constanterq́ colendam. Describit autem Deum, nomine non expresso, dum ait,* qui vocat, *aut per Enallagen temporum,* vocavit vos, *ut significet, quænam sit, aut unde pendeat illa obligatio Dei, ad auxilium illis, ut omni ex parte inculpati evadant, ferendum. Comprehenditur enim*

nim ea in vocatione à Deo profecta, aut ex ea pendet. Etenim vocat nos Deus, cùm nos ad cœleste regnum capessendum invitat, & apertè declarat, cupere se, ut regnum illud aliquando re ipsa obtineamus, ea nimirum via, quam nobis per Christum præscripsit. Id verò dum facit Deus, significat se nos vehementer diligere, omniaq; quæ ad salutem nostram sunt necessaria, in quibus vires nostræ deficiunt, facere paratum esse. Nam aliâs, quod verbis offerret, re ipsa negare videretur, si, cum viam ad cœlum præscripserit, quam nobis ipsis relicti, & ope ipsius destituti, emetiri non possimus, nos postmodum destitueret. Quare vel ipsa hæc ad cœleste regnum vocatio tacitam quandam complectitur Dei obligationem, seu tu mavis promissionem, quæ postulet, ut auxilium ferat ad sanctitatem constanter colendam: sed extant etiam aperta Dei promissa, vocationi huic annexa, quibus Deus spiritu se nos suo corroboraturum, & in pietatis cursu nos adiuturum pollicetur. Effectum subijcit, qui etiam faciet. *Particula* etiam *comparationi parium servit: & significat, quemadmodum verum est, Deum, qui nos vocavit, fidelem esse; ita & illud, facturum esse eum id, quod antea Thessalonicensibus precatus fuerit, hoc est, eos sanctificaturum totos.*

v. 25. Fratres orate pro nobis. *Sequuntur nunc alia quædam monita, quæ privata dicere possis: quorum primum est, ut pro se Deum orent, ut nimirum, quemadmodum in secunda ad eosdem Epistola cap:* II. Monita privata. Primum ut pro Apostolo orent.

cap: 3. scribit, sermo Domini currat, & glorificetur, quemadmodum etiam apud *ipsos, & ut* eruatur, *tum ipse, tùm alii laborum socii*, ab absurdis & malis hominibus, *ut, quemadmodum scribit ad Eph: cap: 6. 19.* ipsi detur sermo in apertione oris ipsius, in libertate, ut patefaciat mysterium Evangelii: *ut liberetur à periculis, ut ostium fidei aperiat Deus, & occasionem largiatur commodam Evangelium prædicandi, ut victoriam de ejus hostibus largiatur. Vide etiam Rom: 15, 30, & 2. Cor: 1. 10. 11. Phil: 1. 19.*

Alterum, ut omnes nomine ipsius salutent in osculo sancto.

v. 26. Salutate fratres omnes in osculo sancto. *hoc est meis verbis, osculo addito, non profano, sed sancto, ac Christiano, seu ex charitate Christiana profecto, salutate omnes fratres. Præceptum hoc est secundum, ad eos pertinens, qui Epistolam primi essent accepturi, ac lecturi, nempe, ut consentaneum est, seniores; quemadmodum & sequens præceptum. Id autem est:*

Tertium, ut legatur Epistola omnibus.

v. 27 Adjuro vos, [per] Dominum, ut legatur Epistola omnibus sanctis fratribus. *Graviter illos obtestatur, Domino Iesu Christo veluti teste advocato, & quodammodo etiam vindice, si secus faxint, ut qui primi Epistolam hanc acceperint, legerintvé, eam ne supprimant, aut sibi solis rerum in ea scriptarum notitiam reservent; cæteris vel nihil de iis significantes, vel quantum sibi videatur; sed ut universo fidelium cœtui eam prælegant, aut prælegi curent; quandoquidem in illis ea continentur, quæ omnibus*

mnibus scitu erant necessaria, ita ut salutis omnium interesset ea cognoscere. Sanctos *vocat fratres, quòd essent cognitione veritatis à profano hominum vulgo segregati, ac Deo consecrati. Similis loquendi modus est Hebræ. 3. 1.* Cur eos vocet sanctos.

v. 28. Gratia Domini nostri Iesu Christi. *De hoc voto, quo Epistola clauditur, dictum est alibi.* III. Epilogus.

GRATIA TIBI DOMINE IESU.

In Posteriorem D. Pauli Ad Thessalonicenses Epistolam.

Argumentum.

Scopus Epistolæ.

Præcipuus hujus Epistolæ scopus est, Confirmare Theßalonicensium fidem, & eos tum ad progreßum in cæteris virtutibus Christianis, tum verò inprimis ad constantiam in patientia ac tolerantia afflictionum ob Christi nomen perferendarum, excitare. Hoc autem ut consequatur, eorum fidem, charitatem, sed patientiam maximè, atque omnium fusissimè commendat: deque his virtutibus ipsis gratulatur, sui erga illos studii atque affectus argumenta ubique interspergens, ut orationem hoc pacto velut animet, & ad eorum pectora tum consolanda, tum ad constantiam permovenda, efficaciorem reddat. Deinde, quia nonnulli inter eos reperiebantur, qui jamjam adventum Domini, de quo superiori Epistolâ dißeruerat, instare dicerent, hunc etiam errorem animis eorum eximit, cum alia quædam, tum Antichristi adventum diem illum anteceßurum, prædicens. Tandem ad præcepta, & cohortationes ad varia pietatis officia, more suo descendit. Tres igitur sunt hujus Epistolæ partes: quarum singulæ,

Partes Epistolæ.

singu-

singulis capitibus continentur. Præter hæc (ut in aliis etiam Epistolis vidimus) ponitur Exordium, & Epilogus.

In Caput I.

Salutatis in exordio, more suo, Thessalonicensibus, virtutes nonnullas ipsorum commendat: omnium autem fusissimè patientiam, ut ad eam illos tantò magis exstimulet: tandemq́; voto suum erga eos studium exprimit. Ita tria sunt capitis membra.

Prima Epistolæ pars hoc capite continetur.

Capitis membra tria.

v. 1. & 2. Paulus. *&c. Prima capitis pars, seu exordium Epistolæ, versiculis duobus comprehensum; de quo quid ad priorem Epistolam dixerimus, vide. Iisdem enim planè verbis conceptum est.*

1 Exordium.

v. 3. Gratias agere debemus. *Incipit ipsa Epistola, & alia capitis pars: in qua gratulatur Thessalonicensibus, de quibusdam eorum virtutibus, commendans inprimis eos à fide & charitate, fundamentis & fontibus omnium pietatis officiorum: quarum magnitudinem & perfectionem à duplici in se ex illis orto effectu arguit. Prior est gratiarum actio, ut assidua, ita ipsorum merito, vel potiùs divinæ erga eos benignitati, unde pietas eorum profluxit, debita. Ait enim:* Gratias agere debemus Deo, semper pro vobis, fratres, *quasi dicat: gratias, prout quidem debemus, agimus pro vobis semper. Vel & debemus agere gratias, & porrò reipsa agimus. Non magis enim his verbis voluit expressum, quid officii sui hac in parte esset, quàm quid re ipsa faceret; cuius facti quia ratio ipsi constabat, meritoq́; id ab eo fie-*

2. Commendaturus Thess: gratias pro iis se Deo agere asserit.

bat, ideo, exprimere id volens, concisa hac loquendi ratione usus est. Quanquam id ipsum denuo mox his verbis expressit, ita ut dignum est, *i.e. sicut sanè decet ac convenit a nobis fieri, seu, æqvum est ut fiat. Itaq; alterutrum harum vocum, nempe aut hæ posteriores, aut illa ὀφείλομεν, redundat.* quoniam superaugescit fides vestra, *i. e. Quoniam maiora subinde incrementa sumit, seu vehementer crescit, sive assensus vester Evangelicæ doctrinæ adhibitus, sive fiducia in Deum ac Christum ex aßensu illo manans: ita, ut tum in eorum, quæ semel recipistis veritate magis ac magis corroboremini, tum in fiducia erga Deum quotidie crescatis: spei videlicet vestræ anchoram in omnipotentiæ, misericordiæ, & providentiæ eius oceanum profundissimè per Christum demittentes: Vna gratiarum actionis Paulinæ, causa, virtusq; Thessalonicensium prior à Deo profecta, ex qua illos commendat. Altera causa, & posterior virtus;* Et abundat charitas. *i. e. & charitas vestra erga proximum, non est tenuis, non manca, sed absoluta, & bonorum fructuum copiâ exuberans.* uniuscuiusq; *i. e. in unoquoq; vestrûm. Vt illud ad intensionem, ita hoc ad extensionem, ut ita dicam, charitatis, utrumq; autem ad insignem Thessalonicensium commendationem, & divinæ erga eos beneficentiæ laudem spectat: quòd & tam eximia eßet illorum charitas, & tanta virtutis laus non eßet quibusdam tantùm inter eos peculiaris, sed communis omnibus. Ideoq; his verbis non contentus, insuper addit vo-*

Idq; tum propter fidem ipsorũ.

Tum propter charitatem.

dit vocem omnium, *dum ait*, uniuscujusque omnium vestrûm: *quæ licèt videatur redundare; non est tamen prorsus otiosa. Apertiùs enim ostendit, quàm latè hæc virtus ejusq; incrementa in Ecclesia Thessalonicensium pateant. Significat quippe, non alicui tantùm inter ipsos ordini hominumvé generi eam esse propriam: sed toti Ecclesiæ esse communem; non in senioribus tantùm, verbi gratiâ; sed & in auditorum vulgo conspici.* in invicem. *i. e. erga vos mutuò. De charitate loquitur, quâ Christiani Christianos, & quidem ob id ipsum, quòd Christiani essent, prosequerentur. Porrò generalibus fidei & charitatis vocibus videtur per quandam synecdochen complecti voluisse omnia pietatis officia.*

v.4. Vt nos ipsi in vobis gloriemur. *i. e. quæ quidem laus vestra tam illustris & eximia est, ut nos etiam ipsi gloriemur de vobis.* In *hoc loco denotat objectum, ut & Rom: 5. 3, 11. quemadmodum est ab aliis notatum.* in Ecclesiis Dei. *i, e. coram cœtibus omnium fidelium. Ecclesias enim Christianas intelligit, quibus solis sub Novo Fœdere is titulus convenit. Alter effectus, manans ex virtutibus* Thessalonicensium, *& cum illorum magnitudinem, tum ipsorum* Thessalonicensium *commendationem augens.* Nec *enim vulgare quid & protritum, sed eximium & excellens sit, oportet, omniumq; adeò vulgarium laudum titulos supergressum, de quo tantus Apostolus cum sociis tantopore glorietur.* pro patientia vestra & fide vestra. *i. e. de patientia & fide vestra:*

Quæ tantæ in Thessal. fuerunt, ut de illis gloriaretur Apostolus in Ecclesia.

stra: ὑπὲρ *pro* περὶ, *ut 2. Cor: 1. 7. & 8. & alibi in eadem Epistola sæpiùs. Explicat quid sit illud, de quo dixerat se gloriari in illis, seu mavis quatenus, cujusvé rei respectu de iis glorietur, quæq; sit illius gloriationis materia atq; argumentum. Fides nempe & patientia illorum. Fidei vocem in alterutra significationum paulò antè explicatarum sumit, patientiam tanquam ipsius custodem cum illa collocat, & in locum charitatis superiùs nominatæ substituit, tum quòd illa maximè illustre esset illorum fidei documentum, magisq; cæteris, præsertim longè dissitis, quàm ipsa charitas, conspicua: tum quia de illa pluribus dicturus, & ad constantiam in ipsa Thessalonicenses inprimis animaturus esset.* in omnibus persecutionibus & tribulatiouibus quas sustinetis, *nempe propter doctrinæ Evangelicæ professionem. Ad eas enim tantùm (ut & sequentia indicant) afflictiones propriè respicit.*

Quin & de patientia illorum.

in omnibus persecutionibus.

v. 5. Indicium certum. *Hic jam longiùs excurrit in patientiæ ipsorum, ad cujus constantiam eos præcipuè excitare atque animare constituit, laudem & commendationem. Hæc enim virtus fidei ac porrò etiam salutis custos est, eâq; Thessalonicenses maximopere indigebant, cùm veritatis Evangelicæ caussâ, ab adversariis gravissimè premerentur. Commendat autem eam ab effectis revera duobus, quamvis si verborum structuram spectes, unus tantùm esse videatur, quia prior, qui hujus seculi est, respicit posteriorem, ut in quo tota vis sita est, futuro demum*

Patientiæ locus.

seculo

seculo implendum. Porrò in verbis est Solœcophanes: per appositionem enim Dativo θλίψεσιν afflictionibus *jungitur* ἔνδειγμα indicium *seu demonstratio; sed Hebræorum more potest subaudiri relativum* quæ *vel* quod, *& ellipsi aliis quoque lingvis usitatâ verbum* sunt *vel* est. *Unde nonnulli interpretes sic orationem supplent:* quæ res manifestum est indicium, *i. e. luculentum documentum.* justi judicii Dei. *i. e. illius quod olim justè decreturus est de vobis Deus.* Ut digni habeamini vos regno Dei. *Explicat quale de ipsis futurum sit Dei judicium, cujus indicium sint afflictiones, quas patiantur. Quasi dicat: talis nimirum judicii Dei, ut digni ab ipso censeamini, seu pro dignis reputemini, qui regno & gloriâ ipsius potiamini. Non enim de ejusmodi dignitate loquitur, quam Deus in nobis sit effecturus eatenus, ut virtutem in nobis producat hoc præmio dignam: sed, ut pro summa sua erga nos benignitate, ac secundùm promissa sua liberalissima, virtutem ac patientiam nostram tanto præmio dignetur. Hanc ejusdem vocis* καταξιωθῆναι *significationem habes Luc: 21. 36. Excludit hæc vox meritum propriè dictum. Censeri igitur & reputari dignum regno illo cœlesti, est præcipuus patientiæ fructus. Cui accedit alter, illius veluti prodromus, habere certum quoddam atque indubitatum tantæ felicitatis tantæq; mercedis argumentum. id quod unumquemque animare debet, ut omnia acerba propter nomen divinum perferat & obduret, memor quòd hic dolor*

Quæ documentum sint certum

Quòd sint digni regno Dei reputandi.

ſit ſibi profuturus olim. Vocula εἰς, non tam finem hoc loco ſignificat, quàm effectum potiùs illius judicii divini, quod juſtum appellavit. Pro quo & patimini. *i.e. propter quod, videlicet regnum Dei, ſeu cujus conſequẽdi gratiâ etiã ſuſtinetis has afflictiones. Vel cauſam inſinuat, cur illi digni reputandi ſint regno Dei, quia illius gratiâ patienter tolerent calamitates varias ac graves: vel ſignificat, ipſorum conſilio ac deſiderio eventum non defore: conſequuturos eos quod quærant, & cujus cauſâ tam acerba patiantur. Pati eos, ut regno Dei potiantur: proinde etiam certò fore, ut potiantur: Vocis ὑπὲρ finem denotantis clariſſimum exemplum.*

Vox ὑπὲρ finem denotat.

ver. 6. Siquidem juſtum eſt apud Deum, *i.e. Dei judicio ac ſententiâ. Effectum ſuperiùs expreſſum confirmat, ab adjuncta juſtitia ſeu æquitate, & quidem ejusmodi, ob quam fieri nequeat, quin bonum illud, cujus ſpem fecerat Theſſalonicenſibus, iis re ipſâ obveniat.* Iuſtum *enim hoc loco dicitur id, quod ut fiat æquum eſt, ſeu quod æquitas ac rectitudo poſtulat, ſive ob ipſius rei naturam, ſive ob decretum aut effatum Dei irrevocabile. Simul autem iſtud effectum illuſtrat à contrario.* Non *ſolùm enim quid piis & afflictis, ſed etiam quid impiis, & pios Chriſti ſervos affligentibus eventurum ſit docet.* retribuere tribulantibus vos tribulationem. *i.e. ut iis qui affligunt vos & perſequuntur, propterea quòd Chriſto adhæreatis, reddat, quam ſua iſta crudelitate mererentur, pœnam & afflictionem. Intelligen-*

Quia juſtum eſt apud Deum, ut qui pios affligant, ipſi ab eo affligantur.

telligendum nimirum nisi resipiscant, & ab hac crudelitate desistentes, ipsi potiùs ob Christi nomen omnia perpeti sint parati. Nam hujusmodi conditionem esse subaudiendam, & tam benignè interpretandam esse hujus decreti divini severitatem, tum alia multa Novi inprimis Fœderis dicta ac promissa, tum exemplum Pauli ipsius evidentissimè docet: de quo vide 1. Tim: 1. Ab uno contrariorum incipit hoc loco Apostolus, eo nimirum judicii divini effectu, qui impios manet: & desinit in altero, eo videlicet, qui piis destinatus est, propter quos hic universus sermo susceptus est. Nisi resipiscant.

v. 7. Et vobis afflictis relaxationem. *i. e. Vobis autem, qui ab illis affligimini, liberationem ab omnibus calamitatibus, & requiem illius æterni & nunquam cessaturi gaudii, mercedis veluti loco reddere, æquum est.* καὶ *positum pro* ἀλλὰ, *vel* δὲ. *Effectus posterior ex patientia in persecutione profluens, & causa constantiæ, animiq; in afflictionibus invicti. Dicit autem justum esse apud Deum, ut Thessalonicensibus cœlestis regni causâ tanta patientibus, hæc requies detur; non quòd patientia ipsorum tantam felicitatem propriè loquendo mereatur: (quæ enim finiti est ad infinitum proportio?) sed quòd Deus ad hoc præmium piis persolvendum promissione ac fœdere sese obstrinxerit. Hunc verò judicii divini effectum illustrat primùm à simili, seu mavis à pari, cùm ait* nobiscum. *i. e. mecum & cum aliis mihi similibus, qui itidem Christi causâ affligimur: qua in*

Qui verò affligantur, requiem æternæ vitæ accipiant.

Nō quidem quasi id propriè patientia mereatur, sed quia Deus id promisit.

re latet argumentum, quo comprobatur effectus ille lætus, ad Theßalonicenses olim ex ipsorum patientia rediturus. Nam *quemadmodum Paulo afflictiones Christi causâ patienti Deus daturus est præmium hujus tolerantiæ ac constantiæ, relaxationem nimirum & requiem ab omnibus molestiis; ita & Theßalonicensibus. Deinde eundem effectum illustrat ab adjuncta temporis circumstantia, cùm ait:* in revelatione *i. e. illustri ac conspicuo adventu* Iesu Christi. *Quam rem amplificaturus revelationem seu adventum hunc uberiùs describit, & ejus majestatem eleganter depingit, ut ita Theßalonicenses, non modò quando præmium hoc accepturi sint, & contrà impii ipsos affligentes pœnas sint daturi, intelligant, sed etiam per quem, & quo pacto. Adventum ergo illum Christi describit primùm à loco, unde sit venturus, nimirum,* è cœlo, *ubi ad hunc usq; diem ad Dei dexteram sedens, omnibusq; rebus imperans, ac salutis nostræ curam gerens, habitat ac residet, descensurus inde in hunc aërem, ad judicium vivorum & mortuorum, uti 1. Theß: 4. vidimus. Pertinet hoc ipsum ad majestatem judicis illius demonstrandam, quòd è cœlis sit proditurus, utpote non terrenus, sed divinus judex, qui ipsius Dei personam in judicando sustineat. Quanquam simul etiam indicatur locus nostræ quietis ac felicitatis; ut intelligitur ex Phil: 3. 20, 21. Deinde adventum illum Christi describit atq; illustrat ab adjuncto itidem insigni,* cum angelis virtutis *seu* potentiæ suæ, *seu mavis* suis. *i. e-*

Vtrumque in adventu Christi futurum.

Qui descendet è cœlo.

Cum Angelis potentiæ.

i. e. cum angelis suis potentibus, robore ac viribus insigniter pollentibus. Unde fortes robore dicuntur Psalmo 103. Genitivus est adjuncti, & Hebraismus, dum genitivus pro adjectivo ponitur, & pronomen αὐτοῦ, *magis cum remotiori* angelis, *quàm cum proximo* potentiæ *cohæret: imò, si sensum spectes, non tum hoc, sed cum illo jungitur. De hoc Angelorum comitatu & ministerio vide etiam Matth: 24.*

Cur ita appellantur.

v. 8. Tertiò illustrat adventum illum ab effectu duplici; qui quidem est effectus ipsius Christi adventus, in eoq; judicii ab eo tùm exercendi ratio, ac porrò ipsum quoq; Dei judicium, cujus v. 5. & 6. facta est mentio, consistit. Prior effectus est pœna impiorum, in igni flammæ dantis vindictam. *i. e. qui vindictam sumet, seu puniet, igni flammante. Non enim hæc verba* in igni flammæ, *ut quidam putant, ad priora referenda, revelationem videl. de cœlo, quasi majestatis exaggerandæ causa addantur, dicaturq; Christum de cœlo cum ignis flamma venturum (quanquam id eo sensu ferri possit, si intelligatur eum ita venturum, ut ignis flammam quodammodo secum adferat, seu impiis adveniens immittat) sed ad posteriora, ut modum pœnæ impiis irrogandæ exprimant, de quo legimus Math: 13, 42. Vox* in *posita est pro* per, *seu mavis ex Hebraismo posita, in Græco redundat. Modum enim seu medium pœnæ infligendæ denotat. Porro* dare vindictam *Græcismus est, aut potiùs Hebraismus, pro quo Latinis dicitur sumere vindictam. Vindicta verò hîc nihil aliud*

Tum vindictam sumat de malis.

In igni flammante.

est

est quàm pœna, iis qui non noverunt Deum. De-
Qui & quales ii. *scribit homines puniendos ab adjuncto, seu mavis effectu. Ignorantia enim hæc ita illis inest, ut eorum culpâ insit. Meritum pœnæ hac descriptione exprimit, & tacitè vult ostendere, eos jurè hoc supplicium luituros; quasi dicat: qui cùm possent Deum ita cognoscere, ut illius voluntati & arbitrio sese penitus dederent, habentes occasionem, & audientes prædicationem Evangelii; ad cognitionem tamen Dei animum non adjecerunt, neq; porrò illi sese penitus addicere & mancipare voluerunt. Non enim ita generaliter hæc vox poni videtur, ut ad illos etiam extendi debeat, qui ut nullâ penitus Dei notitiâ præditi sunt, ita nullam ad eum cognoscendum occasionem habuerunt. Quod etiam sequentia verba demonstrare videntur, quæ explicationis ergo subjicit Apostolus:* & non obedientibus Evangelio Domini nostri Iesu Christi. *quasi dicat: hoc est, iis, seu, qui sunt illi, qui oblatum sibi Evangelium recipere noluerunt, aut licèt fortè receperint, ab eo tamen vel penitus per apostasiam resilierunt, vel saltem vita & moribus suis dissentiunt, ita ut licèt ipsi non erubescant Evangelium, illud tamen ipsos erubescat. Verùm hîc ii potissimùm videntur intelligi, qui Evangelium recipere noluerunt, sed id contumaciter repudiarunt.*

v. 9. Qui pœnas luent exitium æternum.
Magnitudo illorum pœnæ. *i. e. Qui exitii æterni pœnâ mulctabuntur. Magnitudinem pœnæ exprimit, cujus versiculo superiori*
Vocibus à facie Do- *modum attigerat.* à facie Domini. *i. e. à Domino,*

cujus

cujus decreto, sententiâ, ac jussu, illis ista pœna irrogabitur. Hypallage est Hebræa. Causam enim illam efficientem, quæ pœnam illam ad effectum deductura sit, emphaticè & cum majestatis Christi regalis insinuatione exprimit; quòd videl. à facie, seu ab ore ipsius, tãquam regis ac judicis cœlestis, decretum istius pœnæ proditurum, & gloriosis viribus ipsius executioni mandandum sit. à facie enim Domini ideo id futurum dici videtur, quia sententia ore judicis prolata velut à facie ejus prodire videtur. Sic Psalmo 17, 2. ait David: à facie tua jus meum prodeat. *hoc est: tu ore veluti tuo pronuncia sententiam de me justam, jus atq; innocentiam meam tuo decreto asse re. Quanquam aliàs à facie alicujus, phrasi Hebraica, idem est quod ab aliquo, ut indicant inter alia loca ista Deut: 20, 19. Psalmo 17. 2. 1. Paral: 29. 12. Esaiæ 57. 16. Dan: 2. 18. & 7. 26. Itaq;* à facie Domini, *simpliciter accipi potest, quasi dicat* à Domino. *Quidam modum pœnæ impiis infligendæ his verbis exprimi putant: quasi dicat,* expulsi à facie Domini, *seu ita abjecti, ut illis faciem Domini intueri, aut coram ipso versari non liceat, sed ab eo procul disjuncti pœnas luant.*

mini *quid significetur?*

A facie alicujus fieri quid sit.

v. 10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis. *i. e. Illo, inquam, tempore, quo veniet ut quàm gloriosus sit, appareat, vel laudem ac gloriam insignem referat, ex eo, quod sanctis suis, hoc est, fidelibus suis præstiturus est; cùm præmium illorum virtutibus, & inprimis patientiæ, ex promisso debitum conferet. Idem*

Punientur autem die ultimo.

dem tempus judicii Domini illustrat ab effectu, superiori contrario, atq; ita ad fideles, propter quos in hunc sermonem descenderat, paulatim redit, quò tantò meliùs sequentia cum antecedentibus connectere possit. Glorificandus autem dicitur in die judicii in sanctis *Dominus, quia tùm maximè illius splendor ac maiestas, tùm vera ac solida gloria apparebit, & laus ei maxima ab omnibus tribuetur, cùm suos omnes in vitam revocabit, eosq; immortales & verè gloriosos ac beatos efficiet, quin omnes etiam, qui à condito orbe in Deo fidem suam collocaverant, in possessionem æternæ illius hæreditatis introducet.* Et admirabilis fieri in omnibus credentibus. *i. e. ut eum in suis fidelibus potentiæ & imperii sui effectum exserat, quæ summam ipsi admirationem apud omnes conciliet. Maximam enim omnium admirationem excitabit beatissimus ille status ac gloria, ad quam omnes, qui in illum crediderint, tùm temporis perducet. Auget id, quod superiùs dixerat, amplitudinem gloriæ Domini, quæ tùm sese exeret, exaggerando.* (Quia creditum est testimonium nostrum, super vos *vel* apud vos) *Verba hæc in parenthesi ponenda, hiatusq; velut quidā (quia concisè prolata sunt, nec prima facie, quid illis velit, apparet) explendus. quasi dicat: Et inter illos etiam in vobis, quia & vos in credentium numero estis, ut qui credideritis* testimonio nostro. *i. e. illi sermoni seu doctrinæ de qua testimonium perhibuimus inter vos. Sub genere enim, hoc est*

Quando glorificabitur Domin⁹ in sanctis suis.

omnibus

omnibus credentibus *quorum fecerat mentionem, etiã speciem insertam, hoc est, Thessalonicenses, ad quos & de quibus hic præcipuè sermo est, quorumque causa hæc omnia dicuntur, tacitè vult comprehendi*, in die illo, *i. e. extremi judicii. Verba hæc addenda post parenthesin, & jungenda verbo* admirabilis fieri, *quasi dicat: nempe in die illo. Dies ponitur pro tempore.*

v. 11. In quod *seu cujus rei gratiâ* etiam oramus semper pro vobis. *i. e. quod quidem, ut vobis eveniat, oramus creberrimè: Vltima hæc est capitis pars, in qua postquam eos ad constantiam in patientia satis animavit, votum etiam suum subjungit, quo id illis re ipsa obvenire cupit, quo eos in officio, & præcipuè perseverantia in afflictionibus continere voluit. Quod quidem Apostoli votum, & benevolentiæ singularis contestatio, ad eos consolandos animandosq; vim haud exiguam habere poterat: quasi dicat: Cujus quidem tam illustris & augusti boni, ut vos etiam compotes fiatis, & in numero istorum, in quibus glorificabitur & admirabilis apparebit Dominus, censeamini, adeò vobis voveo & opto, ut vos ad id quod vestrarum est partium ducens, cœleste insuper vobis auxilium implorem, interpellemq; pro vobis identidem*, ut vos dignetur vocatione Deus noster. *Vel, ut id in vobis præstet & efficiat, ut dignè vos geratis vocatione vestra, hoc est, ita vivatis, quemadmodum convenit vocationi vestræ, seu ut eos decet, qui ad tantam felicitatem sunt vocati; Vel*

Tertia capitis pars Votum.

Ut Deus eos dignetur vocatione.

(quod

(quod magis probamus) ut vos dignos censeat eo, ad quod vos vocavit, nempe resurrectionis & immortalitatis bono, voce vocationis pro ejus objecto, hoc est, re, ad quam vocati essent, per metonymiam adjuncti, ut ab aliis est annotatum, usurpata. Vt tacitè simul duo velut argumenta includat, quibus ipsos voti istius haud ægrè compotes fieri posse verisimile reddit. Quorum unum est in vocationis nomine, quia videlicet Deus id ipsis bonum sponte obtulerit, & promiserit. Alterum in voce Deus noster, quia videl: is, qui eos vocavit, & à quo illis ista voveat, Deus noster i. e. benefactor noster est is, qui se nobis tam propitium, tam faventem, nostriq; tantopere amantem exhibuit. Esse enim Deum alicujus, est esse ipsius benefactorem, ipsumq; singulari amore ac benevolentia complecti. Et impleat omnem bonam voluntatem seu beneplacitum bonitatis, i.e. ad finem in vobis perducat illam insignem beneficentiam suam, ex libero eius beneplacito manantem: vel beneplacitum suum ex mera benignitate profectum. Explicat idem quod paulò aliis antè verbis dixerat. Vox ἀγαθωσύνης nomini εὐδοκίας seu beneplaciti subiecta, ut iam innuimus, potest dupliciter accipi: vel pro genitivo causæ efficientis, ut scilicet benignitatem divinam, unde beneplacitum illud, seu decretum divinum liberrimum, amoris ac benevolentiæ in homines plenum, quo salutem illis æternam destinavit, profectum fuit: vel pro genitivo effecti; quo pacto significabit effectum beneficentiæ, seu benignita-

Et ad finem perducat suam beneficentiam ex beneplacito libero profectam.

tem in ipso effectu consistentem; quæ quidem ab εὐδοκίᾳ seu beneplacito ipsius liberrimoq; decreto pendet. Vsurpatur vox ἀγαθωσύνης pro beneficentia ab Apostolo, Gal: 5: 22. Eph: 5. 9. Et opus fidei, *scilicet impleat, hoc est, opus totum fidei in Christum, ac religionis, in vobis cæptum, ad exitum perducat. Fides enim hoc loco per synecdochen metonymicam totum religionis ac pietatis Christi, ut loqui solemus, negotium complecti videtur: ut iterum sit genitivus speciei: quasi dicat; opus seu negocium id, quod est fides. Quanquam interim non pugnamus, quo minùs strictiùs ac magis propriè sumatur pro sola fide; quasi dicat: atq; adeò in ipsa ista fide, quæ tot tantisq; ærumnis & afflictionibus vobis constat, quæq; medium est ad illam felicitatem ducens, confirmet, ac corroboret: ne sub onere ipsarum afflictionum fatiscentes, animo concidatis; sed viribus illius animati, inconcusso animi robore, afflictiones istas perferatis, fidemq; Domino ad extremum integram & illibatam in patientia servetis. Non multò aliter* Opus fidei *sumptum fuit cap: 1. prioris* Epistolæ, *v. 2. pro fide magno certamine parta susceptavé. Non solùm ipsis vovet à Deo finem ipsum, hoc est, beatitatem sempiternam, sed etiam medium quod ad illam ducit. Præstat autem id Deus cùm non solùm mentes nostras sermonis Evangelii luce magis magisq; indies collustrat, promissorumq; suorum amplitudinem mentibus nostris ostendit, & tum hac ipsa ratione, tum aliis beneficiis nos sibi devincit, & media varia*

Et opus fidei impleat.

Quomodo hæc Deus præstat.

augendæ fidei nostræ servientia subministrat, sed etiam spiritus sui gratiâ nos confirmat, & isto auxilio cœlesti nos cùm contra carnis & mundi, tum ipsius deniq; Satanæ impetus munit & suffulcit. in potentia *i. e. cum potentia, seu potenter, aut per potentiam. Iungenda est hæc particula cum verbo* impleat: *quasi dicat. Deus istud efficiat potentiâ viribusq; suis.*

Finis Voti.

v. 12. Vt glorificetur. *Causam finalem voti seu rei, quam illis optabat, subjicit, quæ ipsum ad preces hujusmodi pro illis fundendas, idq; quod jam diximus, illis vovendum impellat. Ea verò duplex est. Prior, quæ respicit caput nostrum gloriosum, nempe Christum: Posterior, quæ nos ipsos. Et illa quidem hujus seculi magis propria est, hæc verò potiùs futuri.*

1. Glorificatio Domini Iesu.

Est verò illa in his verbis, ut glorificetur nomen Domini nostri Iesu Christi in vobis. *i. e. ut per vos vestramq; in fide, pietate, ac patientia constantiam, nomen Domini fiat illustre, ipseq; dignis majestate sua laudibus & honoribus concelebretur ab omnibus, qui masculum hunc & malis infractum spiritum, adeoq; integram vitam vestram ad veræ honestatis amußim exactā propiùs inspexerint; animadvertentes inde veritatem ac vim Christianæ religionis, quæ hujus tantæ constantiæ ac pietatis sit causa.* In vobis. *Idem valet quod per vos, aut propter vos, quod eodem recidit: propter ea, quæ in vobis cernuntur, ut paulò superiùs versu 10. Et Gal: 1. 24. Hæc est*

2. Glorificatio piorum.

et vos in illo. *i. e. & vos vicißim per illum glorificemini*

ficemini, cùm ex hujus vitæ mortisq́; ergastulo liberatos in libertatem cœlestis regni sui transferet, & corporis hujus exuviis detractis glorioso corpori suo consimiles reddet. secundùm gratiam Dei nostri. *i. e. id quod eventurum est non ex nostro merito, sed ex gratia ac benignitate Dei, qui tantum nobis bonum, ex mero gratuitoq́; favore obtulit ac promisit. Refertur hoc ad proximè præcedentia, hoc est, ad glorificationem Christi in nobis, quam in immortalitate ac felicitate cœlesti nobis danda consistere diximus. Ideo autem hoc adjecisse videtur, quia proximè antè, nomen Domini Iesu, in illis seu per illos glorificandum esse dixerat, & huic glorificationi, quæ ab illis proficisci debeat, glorificationem ipsorum à Christo profecturam subjecerat, tanquam illius præmium ac mercedem. Verendũ enim erat, ne fortè gloriam, quæ à se in Dominum Iesum proficiscatur, hanc glorificationem seu salutem propriè mereri existimarent. Quare hæc verba addit, ut ostendat glorificationem illam nostram ex pura gratia et misericordia in nos Dei profecturam; de quo docuimus alibi. Adjungit autem gratiæ Dei gratiam etiam Domini Iesu, cùm ait,* et Domini Iesu Christi. *Expectamus enim, ut Iudas ait, misericordiam Domini nostri Iesu Christi ad vitam æternam. Cùm enim ille Dominus sit immortalitatis constitutus, & in ipsius manibus salus omnium hominum sit posita, ut vivificet quem vult, ab ipsius quoq́; gratia felicitas nostra sempiterna pendet.*

Ex gratuito Dei favore profecta.

In Cap: II.

Secunda Epistolę pars.

Capitis partes duæ.

HOc capite secunda huius Epistolæ pars continetur. In qua primò errorem de tempore adventus Domini inter illos spargi cœptum refutat; non priùs illum adfuturum indicans, quàm Apostasia in Ecclesiam fuerit invecta, & Antichristus tyrannidem in ipsa occupaverit. Cuius hîc et ingenium seu mores ac facta, et finem seu eventum describit. Deinde, tum consolatione adversus malum istud, seu nimium mali illius ingruentis metum ipsos præmuniens: tum ad constantiam admonens, in voto desinit.

Prima pars cap: errorem de tempore advẽtus D. confutans.

v. 1. Rogamus autem vos fratres. *Prima capitis huius pars extenditur ad ver. 13. Cujus sunt duo membra. Nam priùs errorem inter illos de jam jam instantis adventus Domini tempore disseminari cœptum confutat. Deinde, quòd sit illum præcessura generalis quædam defectio, indicat; atque inde occasione sumpta, de Antichristo, illius defectionis capite ac principe, disserit. Refutat autem errorem illum, sublatis fundamentis, quibus niti videbatur, seu rationibus, quæ prætexebantur, convulsis.* Rogamus autem vos. *Quia magni momenti res erat, & erroris istius admissio ruinam fidei ipsorum minabatur, ideò & compellat ipsos, & admonitionis genere blandissimo, atque ad persvadendum (consideratis utrorumque personis) potentissimo, ipsos aggreditur. Sanè enim si hunc errorem imbibissent, & pro Apostolica*

Qui adeò noxius ut ruinam fidei Thess: minaretur.

Ideoq; illum evulsu.

stolica doctrina recepißent, et verè postea rem aliter habere animadvertißent; facilè de veritate totius religionis Christianæ dubitare, ac tandem ut falsam penitus abjicere, atque ad Ethnicismum relabi potuißent. Per adventum Domini nostri Iesu Christi. *vel potiùs, de adventu Domini nostri Iesu Christi, seu quod attinet ad adventum.* ὑπὲρ *pro* περὶ, *ut suprà cap. 1. ver. 4. quem locum vide.* et nostræ congregationis ad ipsum. *vel potiùs, & de nostra congregatione, seu quod ad nostram congregationem attinet, de qua egit superiùs, Epistola priori cap. 4. 13. Subjunxit autem hujus mentionem adventui Christi, consolationis ergò; ut ostenderet adventum illum Christi longè exoptatißimum & desideratißimum eße, ut Thessalonicensibus, ita omnibus Christianis; quandoquidem tum temporis omnes omnium temporum ac locorum homines pii sint ad Christum aggregandi, ut ab eo ad cœlestia gaudia deducantur.*

rus blandè & potenter ipsos aggreditur.

Adventus Christi piis desideratißimus.

v. 2. Vt non citò moveamini à mente, *seu* sensu. *i. e. ne tam citò, cùm videlicet à nostris adhuc sermonibus caletis, aliud vobis persvaderi patiamini, vosq́; abduci ab eo, quod semel a nobis edocti, sentire ac statuere cæpistis, quod semel animo fuistis amplexi. Voces autem illæ* ut non citò, *non eò spectant, quasi significare velit Apostolus, licere illis aliquando a sententia ex ipsius ore ac doctrinâ hausta discedere, modò id non fiat citò: sed pertinet ad rei indignitatem exaggerandam, & ad ostendendam levita-*

Ratio monitionis Apostolicæ ab absurdo.

tem, quæ in huiusmodi sententiæ mutatione cernatur. q. d. ne dimoveri vos patiamini à sententia, præsertim (ut à vobis fieri aliqua ratione video, vel ne fiat vereor) tam citò. A vera sententia abduci, semper turpe est; sed citò abduci, turpissimum. similem locum habes, Gal. 1. 6. Apparet autem hinc, non multò post abitum Apostoli a Thessalonicensibus, irrepsisse impostores, qui contrarium doctrinæ Apostolicæ de tempore adventus Domini urgerent, illudq; persvadere niterentur. Neq; terreamini. *Terror hic ac mentis perturbatio, vel inde oriri poterat, quòd contraria eis, quæ semel audierant ac crediderant, sub speciosis titulis obtrudi viderent, atq; ita de certitudine ac veritate doctrinæ quam imbiberant, dubitare quodammodo cogerentur; vel inde, quòd licèt adventus Domini summam cōsolationem fidelibus adferat, fieri tamen vix posset, quin ipsius propinquitas terrorem incutiat, iis præsertim qui nondum sunt satis ad eum parati, nec usquequaq; sibi bene conscii: quia ut piis felicitatem summam, ita impiis extremum supplicium atq; infelicitatem adferet: ut taceam, res admodum terribiles, quemadmodū Christus prædixit, eum proximè antegressuras.* neque per spiritum *i. e. neq; si quis à spiritu sancto id sibi revelatum inspiratumq; dicat.* neque per sermonem *i. e. neq; si nos id dixisse docuisseq; quispiam asserat, & velut ex ore nostro exceptum confirmet.* neque per Epistolam. *i. e. neq; si vel Epistolam tanquam à nobis ad vos, aut etiam aliorum scriptam ostentet,* *& hac*

Adventus Christi cur & quibus terribilis.

Modi, quibus impostores viventibus Apostolis sua somnia hominibus obtrudebant, tres.

& hac ratione id vobis persvadere conetur. Tollit omnia istius erroris præsidia ac firmamenta, quibus illum impostores quidam adstruere nitebantur, ne vana earum rerum specie moverentur Thessalonicenses, seq́; à vera sententia abduci paterentur. Apparet impostores illos divinam authoritatem suis sermonibus prætexuisse, atque nonnullos quidem Spiritus Sancti afflatum & revelationem jactâsse, alios & impudentissimè Apostolorum ea de re sermones aut Epistolas à se confictas ostentâsse. Viderint hîc quàm lubrico nitantur fundamento, qui traditionibus per manus acceptis tantum in religionis negotio tribuunt, ut eas cum illis, quæ ab Apostolis scripto consignata esse, nec ipsi diffitentur, non solùm componere, sed etiam aliqua ratione illis anteponere audeant, & sacram scripturam ad illarum normam intelligendam esse contendant. Ecce vixdum digresso à Thessalonicensibus Apostolo, vivente adhuc certè, ex quo fraudem citò detectum iri facilè subodorari poterant, ausi tamen sunt quidam Spiritum Sanctum, alii verò sermones traditionesq́; Apostolicas, nonnulli etiam Epistolas ipsius ad homines illaqueandos, fingere & venditare: Et nunc post tot non annorum tantùm, sed etiam seculorum decursum, tanti scilicet fiet à cordato, traditionum nullo scripto fide digno comprehensarum authoritas, ut contra illam ne hiscere quidem audeat? Quid enim, si aut multis post Apostolorum abitum seculis pleræque illarum pullulârint? aut ipsorum Apostolorum

Traditionum, quas vocant, & verbi non scripti fundamentum quàm lubricum.

ætate, ab hoc hominum genere, quod hîc notat Apostolus, in Ecclesiam intrusæ, & postmodum in illa confirmatæ fuerint? Certè cùm hîc videamus fuisse, qui ipsorum Apostolorum tempore talia auderent, quis eum jurè accusare poterit, qui vereatur ne id in aliis quoque factum fuerit. In aliis sanè jam tùm quoque factum fuisse, id satis ostendit, quod Apostolus paulò pòst dicet, jam tùm, cùm hæc scriberet, mysterium iniquitatis operatum fuisse; id est, jam tùm Antichristum in Ecclesiæ visceribus conceptum fuisse. Quanquam præterea omnem illud dubitationem eximit, quòd videamus traditiones illas contrarias esse iis, quæ verè Apostolica esse inter omnes convenit, hoc est, iis, quæ litteris ab Apostolis prodita omnes agnoscunt. Sed de his alibi. quasi instet dies Christi, *i. e. quasi præ foribus sit adventus Domini, & jamjam adfuturus, maximeq́; vicinus.* Diem *pro tempore posuit, ut 1. Thess: 5. 2. monuimus. Hic est ille pestilens error, quem Thessalonicensium animis eximit, sublatis illius tibicinibus, quibus ipsum sui patroni fulcire tentabant.*

Error autē fuit iste, quòd putarent præ foribus esse adventum Domini.

v. 3. Ne quis vos seducat ullo modo. *i. e. Cavete ne quis ullo prorsus, quicunque tandem sit, modo vobis imponat, & mox venturum Dominum persvadeat. Alterum hîc incipit primæ partis membrum. Eandem enim propositionem repetit iterum, ut tantò altiùs eam eorum animis infigat: Simulq́; remotiorem esse, quàm illi ariolabantur, adventum Domini, probat ex eo, quod ipsum necessariò esset antecessurum.*

teceßurum. Id verò est Apostasia: cujus caput ac Patronus & promotor est Antichristus ille magnus: Quoniam nisi venerit. *Oratio Elliptica; quæ dupliciter impleri potest. vel ita:* quoniam non instabit, *scilicet adventus Domini,* nisi venerit discessio primùm, *ut periodum videlicet inchoet; vel ut superiùs inchoatam continuet, ita,* ne quis vos seducat ullo modo, *quòd venturus nempe sit dies Domini,* nisi venerit discessio primùm: *Sensus eòdem redit. Vult videlicet ostendere, non priùs Christum ad judicium illud extremum adventurum, quàm facta fuerit Apostasia, hancq́ illum omnino præceßuram. Apostasiæ autem seu discessionis voce intelligitur generalis quædam orbis, qui Christum pro rege & Domino suo agnoscebat, ab ipso defectio, sive crassior illa, quâ iugo Christi penitus excußo eius religio apertè deseritur, & alia in ipsius locum substituitur, qualem videas in Machometanis; sive aliquantò subtilior, quâ prioris Domini, Christi videlicet nomine retento, hostis ipsius imperium revera agnoscitur, & sub religionis Christianæ titulo ac specie alia ipsi adversa colitur. Consistit autē in eorum dogmatum aßertione, quæ fundamentum nostræ salutis subvertant, eaq́ tum cultus divini, tum vitæ ratione, quæ legibus à Christo traditis repugnat: Non respexiße autem Apostolum ad illam crassiorem, & id svadere videtur, quòd caput illius describens, in templo ipsum Dei seßurum dicat: hoc verò nonnisi impropriè de Machomete dici potest,*

Apostolus verò ostendit Apostasiam præcessuram.

Apostasiæ nomine quid intelligatur?

Non respexit Apostolus ad Machometem primariò.

cùm is non animo tantùm, sed castris etiam ipsis ab Ecclesia dissideat, ab eaq́; penitus secesserit. Vt taceam, ea, quæ de adventu Antichristi hîc ab Apostolo dicuntur, ad hunc vix accommodari posse, qui armis potiùs & tyrannide deliria sua promovit, quàm signis & prodigiis, quæ tanta à Pseudochristis et Pseudoprophetis, (istius puta satellitibus, vel potius ipso) editum iri ipse Dominus asseveravit, ut in errorem inducerentur, si fieri posset, & electi. quale certè nihil à Machomete editum legimus, etsi nonnulla, sed ridicula & leviuscula, attentârit. Non debet tamen *& Machometes hinc penitus excludi, utpote, qui id quod Antichristi spiritus in Ecclesia aliquantò occultiùs majoriq́; arte cepit, apertiùs postea in certis Christiani orbis partibus perfecit. Corruptâ enim jam Christi doctrinâ ab Antichristi partim prodromis, (quos jam sua ætate fuisse queritur Divus Ioannes) partim asseclis & sincero Dei cultu ex Ecclesia sublato, legibusq́; Christi proculcatis, Machometi velut janua ad Ecclesias Orientis aperta fuit, & robur ipsius imposturis ad leves alioquin Orientalium animos à Christo penitus abducendos additum, adeò ut omnes ipsius successus isti jure adscribi non tantùm possint, sed etiam debeant.* Et revelatus fuerit. *i.e. & apertè extiterit, ac se mundo conspiciendum exhibuerit. Revelari enim in sacris litteris id dicitur, quod licèt antea quidem aliqua ratione fuerit, sed tectum & quasi in suis causis latens, in apertum prodit, & se omnibus conspiciendum præbet. Et certè*

Licèt nec ille penitus hinc sit excludendus.

Apostasiæ caput Antichristus.

Revelari in S. L. quid dicatur?

jam tùm jactis istius defectionis seminibus, & furtim in Ecclesiam irrepentibus erroris nefarii sentibus, fuisse intra suas causas magnum illum Antichristum dici potest: cùm jam ipsius spiritum in mundo extare, & præcursores esse, conquer atur Apostolus. 1. Ioh: 2.18. 4. 3. 2. Ioh. 7.

Porrò in describendo istius defectionis capite, ita procedit Apostolus, ut primò generaliter, qualenam illud futurum esset, & quis finis illum maneat, indicet. Secundò, specialiùs illum, ab adjunctis seu moribus depingit. Tùm, tempus illius tyrannidis insinuat. Quartò, exitium illius describit. Quintò, artes quibus imperium suum stabiliturus & propagaturus esset, aperit. Deniq́, causam quæ orbem in illius tyrannidem deductura esset, indicat. Generalis tum morum tum eventus illius delineatio est; illorum quidem in his verbis, Homo peccati. *i. e. peccati mancipium: omnium peccatorum genere pollutus & contaminatus. Hujus verò istis,* ille filius perditionis. *i. e. qui est exitio destinatus, quem eventus tristissimi exitii manet qua ratione & Iudas* filius perditionis *dicitur Ioh: 17.12. Quem Antichristi eventum prædicit & Daniel cap: 7. 26. sub typo ejus Epiphane. Voce verò eadem, in describendo, falsorum doctorum qui in Ecclesia essent orituri, supplicio, utitur Petrus 2. Epist: 2. 3; quos ad hanc damnationem descriptos esse ait Iudas. v. 4. Cæterùm caput istius Apostasiæ, & principem, seu Antichristum, tanquam unam aliquam personam describit: non quòd omnino velit Antichristum unum aliquem singularemq́ hominem futu-*

Antichristus homo peccati.

filius perditionis.

Voce *Antichristi* non significatur una persona.

futurum, ut nonnulli ariolantur, & ex ista loquendi ratione, ac inprimis articuli sæpiùs repetiti vi, concludi debere putant: sed quia uno decedente, alter in alterius locum succeßurus, & unum omnium regimen, idemq́, regiminis scopus futurus eßet, & unius instar omnes censeri non immeritò poßent. Qua ratione videmus à Daniele Propheta quatuor regna seu monarchias vocari quatuor reges cap: 7. v. 17. confer v. 23, 24: & Græcorum imperium, vel potiùs eorum imperatores, tanquam unum quendam considerari: licet multi eßent, aliiq́, aliis continua serie succederent: Dan. 8. 21. ubi ait hircum caprarum eße regem Græcorum, & postea tamen de cornu, quod erat inter oculos illius, ait illum esse Regem primum: apertè vocem regis *aliter & aliter usurpans, & posteriùs quidem certam personam, nempe Alexandrum, priùs verò Monarchiam Græcorum, seu mavis ordinem regum, qui monarchiam illam tenuerunt, intelligens. Eundem vocis usum, deprehendere licet & Apoc: 17. 10. & seqq. Quin & ille locus Mosis Deut. 18. 15.* Prophetam è medio tui, è medio fratrum tuorum, ut ego sum, suscitabit tibi Iehova Deus tuus, *etsi sensu mystico de certa persona, Christo videlicet, intelligendus est, sensu tamen litterali ad quemlibet Prophetam legitimum referri, & de illo, ut antecedentium & consequentium circumstantiæ indicant, accipi potest & debet. Idem deprehendes etiam in voce* Pontificis, *Hebr. 9. 7. 25: 13. 11. in voce* Mendacis, & Antichristi, & seductoris *1. Ioh.*

Cur tanquã una persona in S. L. introducatur.

Exempla similis loquutionis.

Ioh. 2. 22: 2. Ioh. 7. Quibus in locis, nominibus illis est in Græco præfixus articulus: ut facilè cuivis pateat, falsum esse quod vulgò asseritur, articulum illum individui certi notam esse. vide etiam Matth. 12, 35: 19. 19.

v. 4. Qui adversatur. *nempe Christo, qui Ecclesiæ caput & Dominus est; unde & Antichristus dicitur. Hîc jam ulteriùs ipsum ab adjunctis, moribus videlicet, describit, & quasi vivis depingit coloribus. Quorum primum est, quòd sit Christo velut è diametro oppositus, eiq; contrarius. Dupliciter autem aliquis oppositus & contrarius esse alicui potest. Vel apertè, id est, tam ore quàm corde factisq; ipsis: vel occultiùs; ut licèt ore ipsi blandiatur, animo tamen ac factis ab illo sit aversus. Quod autem occultiùs quis facit, adeò non excusat, ut aggravet potiùs augeatq; hostilitatis crimen; cùm tanto nocentior tantoq; abominabilior hostis sit, quantò ob hypocrisin & fictæ benevolentiæ simulationem tectior est, & quantò faciliùs minùs cautis amicitiæ specie imponere potest. Quicquid igitur aliquis lingvâ Christum pro Domino suo agnoscat, ipsiusq; in terris negotium se promovere simulet; si modò ostendi potest, illum plurima, quæ ad majestatem Christi convellendam spectant, facere, dum videlicet dominium sibi atq; imperium in Christi subditos eorumq; conscientias arrogat, & decreta ipsius rescindendo, imperium ipsius quantum in se est convellit atq; abrogat, & sua in illorum locum substituendo, ad eam reverentiam atq; honorem,*

Specialior Antichristi ab ejus moribus descriptio.

1. Christo contrarius.

Hostis tantò gravior, quanto tectior.

rem, quem Christo debent omnes, sibi præstandum adigit; hostis utique est & adversarius Christi, & quidem tantò gravior, quantò magis odii erga ipsum sui virus fictæ reverentiæ velo celare nititur. Et effertur supra omnem, qui dicitur Deus *i. e. & sese effert supra omnem cuicunq; is titulus competit ut Deus vocetur. Vetus interpres legit* supra omne quod, *sensu eodem. Alterum hoc est ex Antichristi adjunctis, immanis ipsius superbia; quam Apostolus tantam futuram ait, ut se se supra omnes omnino homines, & Reges, & Monarchas, angelos, ipsumq; adeò Dei filium, ejusq; Patrem elaturus esset. Ii enim sunt qui isto titulo gaudent. Quod velut meliùs explicatur, addit,* aut numen, *Græcè σέβασμα. i. e. cuicunq; cultus aliquis, etiam religiosus, & humano major competit. Concretum de homine, sed qui inter Ethnicos numinis haberet opinionem, nimirum de Cæsare seu Imperatore Romanorum, usurpat Lucas Act: 28. v. 26. Ac supra omnes homines titulo isto à Deo ipso condecoratos extollit seipsum, qui se nulli omnino homini subesse, à nemine iudicari posse, adeoq; supra jus omne se esse credit. Deum ipsum ejusq; filium, ac consequenter administratorios illos spiritus quod attinet, id ex collatione prophetiæ Danielis de Antiocho Epiphane, ad quem locum videtur hîc Apostolus respexisse, conjici haud difficulter potest. Nam de Antiocho Antichristi typo dicitur Daniel: 8. v. 11, 25.* eum *etiam usq;* ad Principem fortitudinis, *hoc est, ad ipsum Deum altissimum* pervenis.

Antichrist' effertur supra omne quod dicitur Deus.

Antiochus Epiphanes *typus Antichristi.*

venisse, *seu* contra eum surrexisse, & ab eo tulisse juge sacrificium, & dejecisse locum sanctificationis ejus: *quo ipso sanè supra eũ se, quantum in se fuit, extulit, & veluti victor spolia ei in terris detraxit. Vnde dicitur cap. 11. 36. eo nimirum loco, ad quem satis apertè hic alludit Apostolus*, faciet secundùm voluntatem suam & elevabitur, & magnificabitur adversus omnem Deum, & adversus Deum Deorum loquetur magnifica. *Quocirca si aliquem, cui reliquæ hic ab Apostolo enumeratæ Antichristi notæ conveniant, doceri possit, juge sacrificium, hoc est, verum ac sincerum Dei cultum sustulisse, idolatriâ in ejus locum substitutâ, veram ejus Ecclesiam, locum sanctificationis divinæ evertisse, leges divinas suis stabilitis abrogasse: quis non videt, de eo jurè dici posse, quod se etiam supra Deum altissimum in terris, quantum in se fuit, extulerit.* Ita ut ipse in templo Dei, *i. e. in Ecclesia. Hæc enim est templum Dei, ut patet ex 1. Cor: 3. 16, & 6. 19. Vt supervacua sit illa subtilitas in voce ναὸς argutantium, & de templo aliquo materiali vocem istam accipientium. Licèt autem* Ecclesia *illa, in qua Antichristus præsidet,* Ecclesia *verè adeoq; templum Dei non sit, ideo nihilominus templum Dei dicitur, vel quòd antea templum Dei revera fuerit, (retinent enim res sæpe nomina, eo, ob quod illa fuerant sortita, mutato, ut Matth: 21. 31. & 26. 6. in voce* leprosi. *& Ioh: 9. 17.) vel quòd adhuc nomen Ecclesiæ & sic templi Dei sibi usurpet.* εἰς *positum est pro* ἐν

Antichristi sedes templum Dei *quomodo.*

ut Mar-

ut Marc: 2. 1. Act: 23, 11. nisi ita verba malis vertere, ut se in templum Dei collocet. Tanquam Deus sedeat. *i. e. id sibi jus & eam potestatem usurpando: quæ solius Dei est. Locum, in quo Antichristus sedem suam fixurus esset, indicat, ut simul summum ipsius superbiæ culmen exprimat: quam etiam uberiùs explicat, cùm addit:* ostendens seipsum quòd sit Deus, *sive titulos Deo proprios sibi usurpando, sive, rem illis expressam ad se trahendo: exempli gratiâ, si quis regis regum in suos subditos jus adeò sibi vendicet, ut etiamsi infinitas animas secum in infernum traheret, nemo ei debeat dicere, quid facis? aut in se summum utriusq; potestatis, tam secularis videlicet quàm spiritualis, apicem esse credat, aut se posse mutare quadrata rotundis, per administros suos orbi persuadere velit.*

Ostendet se ipsum esse Deum.

v. 5. Non meministis. *Institutæ de Antichristo narrationi interserit hujus versiculi verba, ut fidem dictis suis conciliet, simulq; eos perstringat tacitè, qui eorum non satis memores se fuisse ostenderent, dum aures præbuerint iis, qui diem Domini jamjam instare docebant. quasi dicat: Hæc verò omnia non nunc demum vobis dico: ne quis aut errori suo ignorantiam prætexat, aut in dubium ista, quasi nunc demum ad sententiam de vicino adventus Christi tempore evertendam conficta, vocare audeat. Ipsi enim meminisse potestis, me, cùm adhuc vobiscum versarer, & Christianæ religionis capita ac mysteria vobis traderem atq; explicarem, ista etiam inter alia vobis indicasse.*

v. 6.

v. 6. Et nunc obstaculum, *vel potiùs id, quod obstat (seu retinet, cohibet, (In Græco enim est participium τὸ κατέχον)* scitis: *i. e. quin & illud estis à me edocti, quid sit in causa, quominus ille statim veniat, quidq; ipsius adventum remoretur. In vocibus est trajectio quædam. Non enim vocula* nunc *verbum* scitis *respicit; quasi nunc demum id illos rescisse dicat Apostolus, sed potiùs vocem* obstaculum, *seu id* quod obstat: *ut illos id etiam scire aßerat, quod obstet ac impediat, quominus hoc ipso tempore quo hæc scribat, aut quandiu illi vivant, Antichristus compareat.* Obstans *igitur* nunc, *est quod nunc obstat. Occurrit autem hîc tacitæ objectioni aut cogitationi Theßalonicensium. Poterant enim dicere: Cur ergo non apparet Antichristus ille? Respondet Apostolus, eße adhuc aliquid, quod obstet quominus in apertum prodire possit, quod ipsi non ignorent; nondum adesse tempus quo ille emergere debeat; tùm id fore, ubi obstaculum ipsis notum, fuerit sublatum. Eo ipso autem simul tacitè cogitandum relinquit Apostolus Thessalonicensibus, quid de tempore adventus ipsius Christi sentire debeant. Si enim nondum advenerat tempus adventus Antichristi, & impedimentum adhuc ei obstabat, quod non admodum citò videbatur amovendum, facilè inde poterant colligere, non adeò vicinum eße adventum ipsius Christi, qui Antichristi demum adventum, atq; Apostasiam per illum orbi invehendam, debeat subsequi, eamq; tollere.* ut reveletur. *i. e. manifestè exi-*

Adeoq; scire quid ipsius adventum remoretur.

Cujus tempus definitum.

ſtat atq; appareat ſuo ipſius tempore. *i. e. tempore ad id deſtinato; non quòd Deus illius adventum per ſe ac ſimpliciter procuraverit, ideoq; tempus ipſius adventus præciſè definierit; ſed quia cauſis ipſius jam in genere humano exiſtentibus, ipſoq; in ipſius Eccleſiæ viſceribus concepto, & velut latente, ita rem moderatus ſit, ut tùm demum ipſum prodire & caput ſuum efferre voluerit, cùm omnia ipſius adventui propter hominum improbitatem parata ac matura eßent, & orbis jam ſatis habuißet temporis atq; occaſionis, ut veritatem Evangelicam incorruptam ſuſciperet, ac porrò, cùm eam impiè ſpreviſſet, dignus eßet qui in mendacia atq; errores ab Antichriſto induceretur.*

Et vivente jam Apoſtolo ipſius virus occultè ſe Eccleſiæ viſceribus inſinuabat.

v. 7. Nam myſterium iniquitatis jam operatur. *In Græco eſt trajectio quædam. vox enim iniquitatis à nomine* myſterii, *cum quo jungitur ſenſu, dirempta eſt. id eſt: Impius Antichriſti dominatus, ſeu Apoſtaſia per eum penitus introducenda ac firmanda, jam per viſcera Eccleſiæ latenter ſerpit, virusq; illius occultè ſe ipſi inſinuat: jam ejus ſemina iacta ſunt, ſeq; exſerere paulatim incipiunt. Pergens in temporis, quo patefieri debebat Antichriſtus, inſinuatione, illuſtrat & confirmat præcedentia, occurrens cogitationi ex ſuperioris verſiculi aßertione ſuborienti. Quia enim dixerat eße aliquid, quod Antichriſtum cohibeat, ut ſuo tempore reveletur, poterat aliquis cogitare: num ergo Antichriſtus jam extat?* Neq; *enim id dicitur cohiberi, quod nullo pacto eſt,*

cto est, sed quod aliqua saltem ratione extat, & progredi ulteriùs nititur. Cui rei & revelandi verbum favet, quo Apostolus de Antichristo est usus. Quare Apostolus respondet, ita omnino se rem habere: Antichristianæ impietatis semina iam extare, & fundamenta secuturæ Apostasiæ Satanam in Ecclesia occultè moliri. Eo ipso autem monet tacitè Thessalonicenses, ne sint securi, neve existiment, quia nunc ob certum impedimentum emergere non possit, sua tempora ab illius impietatis contagione prorsus fore immunia, et sibi nihil ab eo esse metuendum periculi; sed sibi caveant, scientes jam malum illud in Ecclesiæ visceribus occultè serpere, & Antichristum, ejusvé impietatem jam veluti conceptam intus latere, tùm in lucem prodituram, ubi obstaculum fuerit amotum. Agebat enim jam tùm Satanas suum in Ecclesia negotium, mysteriumq; iniquitatis. i. e. iniquitas mystica seu occulta, & vulgo ignota, nec cuiquam nisi patefaciente Dei spiritu cognita, tùm etiam operabatur. i. e. sese exerebat, sed clam. unde mysterium dicitur. Quod verò de obstaculo dixerat superiùs, id repetit, & rem ipsam indicat, sed ita tectè, ut insinuet potiùs tacitè, & in memoriã revocet, quod coràm apertiùs ipsis dixerat, & versiculo superiori illos scire asseruerat. Ait enim Solùm obstans seu tenens nunc, donec è medio fiat. Tenentis, seu eius qui obstat, vel retineat aut cohibeat nomine, idem intelligit, quod superiùs obstaculi, seu ejus quod obstet nomine expresserat. quasi dicat: Et

Apertè rem gessurus impedimento sublato.

tamdiu quidem nefarius ille latebit, neque caput suum efferet, donec fiat è medio. *i. e. tollatur & aboleatur.* qui nunc tenet. *i. e. qui nunc ei obstat quominus emergere possit. Verùm quisnam ille sit, non exprimit; sed illis, tanquam iam antea ea de re edoctis, memoriâ repetendum relinquit. Quisnam verò ille* κατέχων *fuerit, qui conatus Antichristi moraretur, de eo duplex est inter eruditos sententia. Putant enim quidam, illius nomine Apostolos ipsos intelligi, qui quamdiu superessent, non poterat negotium Satanæ ita succedere, ut palàm & apertè doctrinam Christi doctrinæ contrariam in Ecclesiam inveheret; sed si quid ejusmodi fuerit, id tamen clam, & sub ipsorum prætextu ab hominibus nequam intruderetur. Et verum id quidem est, si rem ipsam respicias, ipsos etiam Apostolos maximè Satanæ conatibus impedimento fuiße, neque tam audacter impostores illos sese ipsis opponere ausos fuiße. Quanquam nonnullos etiam apertè illis sese opposuiße, ex ipsorum Apostolorum scriptis constat, & quidem eos, qui Antichristi prodromi censeri debebant, quiq; Antichristiano spiritu afflati, viam ei præparabant, ut ex Iohanne intelligitur. Sed tamen plurimos authoritas Apostolorum cohibuit, qui illis vitâ defunctis caput sustulerunt, ut testatur* Egesippus *vir Apostolicis temporibus proximus: & Apostolus ipse senioribus Ecclesiæ Ephesinæ prædixit: ut Actor. 20. legimus. Verumenimvero non videtur eò Apostolus hoc loco respexiße. Quorsum enim ita obscurè loqueretur*

Per quod & Apostoli ipsi intelligi possunt.

1. Ioh: 2. 18. 22.
2. Ioh: 7.

Euseb. hist. Eccl. lib. 3. cap. 26.

Non tamen id respexit Apostolus.

tur, si se & suos in Apostolatu socios intelligeret? cur non rem tantam apertè, & sine circuitione aut verborum involucris explicaret? Aßentimur igitur aliorum sententiæ, qui κατέχοντος *nomen denotare putant, Imperatorem Romanum Ethnicum; seu potiùs Imperatores Ethnicos; qui quamdiu habenas imperii moderarentur, tamdiu in cavernis suis serpens iste delitescere cogebatur, nec emergere ad tantum potentiæ fastigium poterat. Quin & illud dici potest, quamdiu Roma Imperatorum sedes fuit, tamdiu ad summum imperii culmen ascendere Antichristum, licèt in Ecclesia jam exclusum atque in lucem editum, non potuiße; ita, ut si verba hæc Apostoli accipere velis de ultima dominatus Antichristiani perfectione, iure dicere possis, imperium hîc vetus intelligi, ab Ethnicis imperatoribus constitutum, ipsosq; adeò imperatores, qui in veterum illorum potentiam succeßerunt.*

Qui *obstantis* nomine videtur Imperatores Ethnicos intellexisse.

ver. 8. Et tunc revelabitur. *i. e. et tunc palàm existet, tunc emerget, & se conspiciendum omnibus præbebit.* Impius ille. *In Græco est* ἄνομος *propriè* exlex; *quia videlicet nullis legibus subeße, nullius imperio coërceri velit, sed omnia divina humanaq; iura proculcet, suoq; unius arbitrio subjiciat. Tempus illius conspicuæ in Ecclesia existentiæ & imperii exprimitur. de quo quid sentiamus, versiculo superiori diximus. Ortu illius descripto, & tempore ejus rei indicato, etiam exitum seu interitum exprimit: quod quartum eße diximus eorum, quæ in hac*

Antichristus exlex, *cur.*

Antichristi interitus.

Antichristi descriptione ab Apostolo explicantur. In descriptione autem hujus interitus ita progreditur, ut & authorem illius exprimat, qui est Dominus Iesus, & modum quo sit ab eo perimendus, nempe jussu ac robore ipsius, & deniq; tempus, quo id futurum sit, aperiat.

A quo. *Quem* Dominus *nempe Iesus (quod etiam vulgata addit, sed in Græcis codicibus non est vox Iesu)* perdet, *seu abolebit.* spiritu oris sui, *i. e. potenti jussu ac decreto suo. Est enim hic antropopathia seu metaphora ab hominibus potentibus desumpta, aliquid fieri jubentibus, quod effectui à ministris statim detur, ita ut ipsa propemodum voce ac spiritu seu halitu, (qua voce hic Piscator in Germ. utitur) rem conficere videatur. Sic sumitur spiritus oris Domini Psal: 33. ver. 9. quasi dicat: simulac halitum oris emisit, constitit omnis ornatus cœlorum, omnes stellæ instar exercitus exstiterunt. vide Vatabl. Esaiæ cap. 11. ver, 4. (ad quem locum hic, ut omnes doctiores interpretes animadverterunt, respicit Apostolus) de Christo justè iudicaturo dicitur:* Percutiet terram virgâ oris sui. *hoc est, justo suo decreto ac sententiâ, quam ore proferet, tanquam virgâ percutiet, & pœnam irrogabit orbi impio, &* spiritu labiorum suorum interficiet impium, *hoc est, simulac halitum oris emittet, sententiam pronuncians, & pœnam decernens, eum perdet. Et hic est ille gladius anceps, qui progreditur ex ore ejus, qui percutit gentes Apoc' 1. 16. 2. 16. 19. 15.*

Quomodo.

Spiritus oris Christi quid?

Quando. Et illustri adventu suo abolebit. *i. e. Radicitus exstirpabit, cùm*

cùm venerit ad reddendum unicuique secundùm opera sua. Quem adventum illustrem *vocat, quia tùm maxima ipsius majestas & potentia conspicietur, omniumq; sese oculis inferet. Veniet quippe cum omnibus angelis potentiæ suæ, in nubibus, multis illustribus sui adventus signis præmissis. Patet hinc non debere ejusmodi ruinam Antichristi ante Christi adventum sperari, ut ille penitus tollatur, nullosq; sui sectatores habeat, cùm illustri demum adventu Christi dicat abolendum. Sed nimirum, ut aliquandiu iam conceptus latuit, & occultè tantùm negotium suum promovit, & jam in lucem editus, non protinus ad summum potentiæ apicem pervenit, nec statim tantam, quantam postea, in conscientias hominum tyrannidem exercuit: ita ad eas iterum incitas redigetur, ut istâ, quâ nunc terribilis & intolerandus est, authoritate & potentiâ exutus, etsi aliquos sui cultores retineat, à plerisque tamen pro impostore agnoscatur, (hecticâ laboranti similis, qui vivat quidem, & aliquando etiam vires & sanitatem se recuperare, morbo autem relevari putet, interim tamen sensim conficiatur & absumatur,) donec decretorius ille adventus Domini dies venerit, quo penitus emoriatur, & supplicio ignis sempiterni conficiatur.*

Antichristus ad Christi advẽtum duraturus *quomodo.*

v. 9. Cujus est adventus. *Quintum in hac Antichristi descriptione. Indicat enim hîc Apostolus quibus artibus tantam corruptionem in Ecclesiam Christi invecturus, eamq; sibi potentiam sit stabilitu-*

rus. Poterant enim Theßalonicenses tantam Antichristi impietatem, sceleris\q; importunitatem ac magnitudinem ex Apostolo audientes cogitare, qui fieri possit, ut tam sceleratus homo in Ecclesiam Christi tanta veritatis luce collustratam irrepat, & fidelium animis obrepat, seq; ita illis venditet, ut ab eo non protinus abhorreant atq; resiliant, & tanquam monstrum quoddam horrendum fugiant. Quare ut dubitationem atq; admirationem iis demat, ostendit quibus artibus sibi tantam authoritatem sit in ecclesia etiam ipsa, apud homines Christo initiatos, conciliaturus, & ad tantum potentiæ fastigium ascensurus. Et primò quidem indicat unde vires sit habiturus, quibus subnixus rem tantam aggreßurus sit, cùm ait adventum ipsius fore secundùm operationem Satanæ. *quasi dicat: nec verò mirari quisquam debet, illum rem tantam perfecturum. Adventus enim ipsius causa erit operatio Satanæ, vel, erit conjunctus cum operatione Satanæ; ipse Satanas unà cùm ipso operi manum admovebit, ejusq; viribus & auxilio fretus Antichristus emerget, caputq; efferet.* Notandum *est hoc loco, relativum* Cujus *non referri ad subjectum proximum, quod est* Dominus *seu Christus, sed ad remotius, quod est* Antichristus. *Idem fit inter alia loca etiam 2. Joh: 7, qui locus cùm de Antichristis agat, huic est propè geminus. Deinde in specie explicat Apostolus rationes & media, quibus res suas promoturus sit Antichristus, seu quænam & qualis illa Satanæ operatio futura sit. In fronte*

Vires Antichristi unde.

Artes quib⁹ Antichrist⁹ res suas promoturus est.

fronte autem collocat verba In omni virtute *i. e. cum omni virtute seu potentia.* In *ponitur pro* cum, *quanquam alii pro* per *positum malunt. Indicat Apostolus, potentiâ ipsum ac viribus Satanæ hac in re usurum, & viribus quidem longè maximis. Vnde non simpliciter dicit adventum ipsius futurum in potentia, sed cum ejusmodi additione* in omni, *ut significet, vires Satanam suas omnes explicaturum, & Antichristo imperiturum; quicquid potentiæ habeat eo conversurum, ut Antichristum ejusq; conatus adjuvet, & imperium ejus promoveat. Vox enim* omnis *accomodatè ad materiam subjectam est accipienda, & restringenda ad eas vires, quæ à Satana suppeditari homini possint. Quo autem pacto hac tantâ potentiâ, quâ eum Satanas sit instructurus, usurus sit Antichristus ad homines seducendos ac sibi subjiciendos, statim subjicit Apostolus, dum ait:* & signis & prodigiis mendacii. *i. e. mendacibus,* 1 Miracula. *fallacibus, seu falsis. Non tam enim novum revera medium, & à priori diversum in his verbis exprimit Apostolus, quàm prius ex suo effectu proprio declarat. Vnde doctissimi quidam interpretes notarunt, hic esse* ἓν διὰ δύο in potentia & signis, *pro cum potentia signorum ac prodigiorum scilt: edendorum. Miracula nimirum editurus erat Antichristus diabolicâ potentiâ adjutus, ad homines in fraudem pertrahendos, atq; ad authoritatem sibi conciliandam, ac potentiam suam adstruendam. Nihil enim ad persuadendum aliquid, præsertim in rebus ad religi-*

onem cultumq́; divinum pertinentibus, efficacius est miraculis. Æmulaturus nimirum erat Antichristus subdolè Christum, & quo mediorum genere hic in veritate Evangelii hominibus commendanda est usus, eodem ille ad homines in fraudem inducendos, fidemq́; sibi ipsi conciliandam usurus erat. Christus prodigiis & miraculis potissimùm orbem terrarum ad credendum Evangelio adduxit: Iste etiam, ne fraus sua deprehenderetur, cum his accessit, atq́; si Dei ac Christi ipsius causam promoveret. Vt autem discrimen inter Antichristi, & Dei Christiq́; miracula indicaret, addidit vocem mendacii, *non tam quia multa falsò jactaturus esset, quæ non essent omnino patrata, (etsi nec id excludi debet, certumq́; est, multa ab ipso confingi facta, quæ nunquam sunt facta) quàm quia non essent vera, seu divinitus profecta (pro qualibus venditarentur) miracula: sed Diaboli efficaciâ ac fraude perfecta; quare falsa mendaciiq́; signa ac prodigia jure dicuntur. Huc referri possunt & apparitiones quædam ac visiones, spectra, aliaq́; ad sensus externos internosq́; fallendos terrendosq́; pertinentia; quin & alia paulò majora, ut sanationes quorundam morborum, aliaq́; his similia. Etsi enim multa Satanas præter naturæ cursum patrare potest, non tamen talia ac tanta, quanta olim per Christum & Apostolos, aliosq́; veros Dei prophetas fuerunt edita. Quocirca, cùm Romanenses Ecclesiæ suæ authoritatem miraculis & prodigiis, quæ hîc, vel illic à suis mystis fieri jactant, propugnare solent.*

Quæ à Christi miraculis diversa, quòd mendacia.

Cur *mendacia* vocat Apostolus.

Quid de miraculis quæ hodie jactari solent, sentiendum.

lent; adeò non est confugiendum eò, quo pleriq; confugere solent, ut illa omnia penitus conficta esse dicamus, (etsi id quoq; majori ex parte verum est) ut potiùs inde argumentum ad eos convincendos capiamus; cùm veritas quidem Evangelica nullis hodie miraculis indigeat, Antichristi autem fraus indigeat; unde eum plurima editurum signa ac miracula hîc prædictum videmus. Nec illa ipsorum miracula sunt tanta, ut divinorum nomen revera mereri possint; utpote in quibus fiant quidem aliqua præter naturæ cursum, (etsi id quoq; præsertim hodie admodum rarò) non tamen tanta, quæ non nisi ab ipso Deo fieri possint, & quæ omni suspicione collusionis cum Satana vacua.

v.10. F in omni deceptione injustitiæ. *Pendent hæc unà cum superioribus ex illis versiculi præcedentis verbis:* cujus adventus erit *&c.* in omni deceptione: *hoc est, cũ omnis generis fraudibus, fallaciis, ac decipiendi artibus conjunctus. Dicitur autem hæc deceptio seu fraus* injustitiæ, *quia ad injustitiam seu impietatem deducat, ut sit genitivus objecti, seu mavis scopi & finis, vel (nam eodem res recidet) effecti. Pertinet enim fraus Antichristi ad homines ad apostasian seu defectionem à Deo ac Christo ejusq; vero cultu, ac vitæ pietate ab eo præscripta, solicitandos ac pertrahendos. Apostasia verò hujusmodi summa est impietas. Quare etiam fraudes, quibus ad eam impellantur homines, admodum impias seu cum summa impietate conjunctas esse necesse est.*

11. Fraudes & deceptiones generis omnis.

Eæq; cum summa impietate conjunctæ.

ceße est. Vnde poßis deceptionem injustitiæ, per Hebraismum usitatum, accipere pro deceptione ac fraude injusta, vel ut nonnulli, pro mendaci, ac fallaci, seu impia. His verbis complectitur Apostolus cætera media, quibus Antichristus præter miracula ad potentiam ac dominatum suum, impiaq́ sua dogmata stabilienda, sit usurus; quòd nimirum strophis ac fallaciis, iisq́ variis & mirabilibus, imò omnibus quæcunq́ tandem excogitari poßunt, homines sit circumventurus capturusq́. Quod sitne aliquando in Ecclesia Christi factum, aut potiùs in quanam sit factitatum, utinam majorem nunc inquirendi necessitatem haberemus! nunc vel cæcus ista omnia digito monstrare potest. in iis qui pereunt. *Addit ista verba ut occurrat tacitæ objectioni, simulq́ limites aliquos Antichristi successibus ponat, & apud quosnam suis istis artibus & technis aliquid profecturus sit, indicet; ne quis fortè cogitaret, in fidelibus etiam Christi servis, fraudibus istis & signis ac potentiâ suâ aliquid profecturum, eosq́ sibi mancipaturum; putetq́ fieri non poße, quin ii quoq́, quantamcunq́ adhibeant diligentiam, capiantur irretianturq́: quasi dicat: Id autem, quod dico, ad eos tantùm extendi debet,* qui pereunt. *i. e. qui digni sunt ut pereant; in his plurimum proficiet Antichristus, non in hominibus piis. Cujus ipsius rei mox causam subnectit.* eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, *quasi dicat: Ideò autem peribunt, aut digni sunt, qui pereant, quòd cùm illis Deus veritatem Ev-*

Apud quos ista valitura.

Nempe eos qui digni sunt ut pereant.

Quare digni.

tem Evangelicam patefaceret, & ejus amorem illis inserere vellet, variis eam modis confirmando ac commendando, noluerint ita eam amare, ut eam amplecterentur, cùm tamen ea ratione salutem sempiternam essent consequuturi. Summa hæc fuit eorum hominum impietas, quòd cùm illis veritas divina nullo errore admixto patefieret, divinis insuper miraculis confirmaretur, eam tamen contempserint ac repudiârint, imò ejus professores exquisitissimis suppliciis affecerint, cùm eam amplexi felicitatem sempiternam possent consequi. Possis hæc cum superioribus ita etiam connectere, ut non pendeant à proximo tantùm participio τοῖς ἀπολλυμένοις, *ut nimirum causa reddatur, cur illi sint perituri, sed à sententia tota præcedente, nimirum quòd Antichristus sit venturus cum omni deceptione injustitiæ in iis, qui pereunt: quia nimirum illi veritatem repudiârunt, ideo & digni sunt & opportuni, ut Antichristi fraudibus circumveniantur. Quodsi admittas, particula* et, *in verbis proximè sequentibus poterit sumi pro* nam. *quasi dicat: Nam propter hanc causam, hoc est, impium Evangelii contemptum, mittet illis Deus efficaciam erroris. Sed priori connectendi ratione admissa, vim connectendi consvetam retinebit. quasi dicat: Et sanè ob hanc ipsam causam mittet illis Deus efficaciam erroris.*

ver. 11. Et propter hoc mittet illis Deus. *Ex occasione ejus, quod in fine versiculi superioris dixerat, descendit Apostolus ad rei longè maximæ explicatio-*

Cur Deus tantos successus in sua Ecclesia Antichristo permissur9.

plicationem, ansamq́; aperit, cur nefario isti tantos successus, & tyrannidem Deus esset in eos permissurus, quorum saluti tanto studio antea invigilâsset. Nam si attendas ea, quæ Deus eo fine fecit, ut homines veræ felicitatis compotes faceret, posset quis mirari, cur tantopere Satanam in eos grassari, remq́; eo deducere, ut Ecclesia Christi tyrannide Antichristi opprimatur, permissurus esset. Huic igitur cogitationi occurrens Apostolus, ostendit Deum malitiâ & ingratitudine hominum illius seculi irritatum, non tantùm id permissurum esse; sed certo quodam modo etiam ita fieri velle, utq́; fiat, curaturum esse; non quidem quasi eo homines esset impulsurus ipse, ut Antichristi jugum reciperent; sed quia Satanam, quominus vires suas omnes in illis experiretur, non esset prohibiturus, passurusq́; eum pro suo libitu cum hominibus agere: qui cùm, sole veritatis Evangelicæ clarissimè ubique terrarum lucente, rerum terrenarum amore, atque afflictionum, quæ veritatis professores comitari solent, metu præpediti, manus Christo dare noluissent; ad eam tamen postmodum jam pace florentem, & imperatoribus ac viris magnis conspicuam, non tam veritatis amore compulsi, quàm hac illius felicitate tracti, sese contulerunt. Vnde cùm in religione non id quærerent, quod ipsis erat quærendum, amplecti quidem illam eos voluit Deus, sed tùm demum, quando jam esset depravata, & receptaculum hostis ipsius facta: ac proinde non ut servarentur, sed ut nihilominus perirent, etiamsi

Chri-

Christiani utcunque evasissent. Noluit nimirum Deus eos, qui veritatem nudam, inopem, afflictam, cum jactura rerum omnium amplecti recusaverant, imò alios eo nomine afflixerant, eandem pace florentem, opibus circumfluentem, ac probè veluti dotatam, sine ullo periculo, sine pulvere ac sudore reperire, & tam facili ratione salutis viam ingressos, ad salutem æternam pervenire. Quare Christianam religionem tenebris involvi permisit, antequam tam facilis, tam latus ad eam aperiretur omnibus aditus; ut qui abjecto paganismo interitum effugisse sibi jam viderentur, in eum hîc nihilominus incurrerent. Et hæc est illa operatio *seu* efficacia impostura *i. e. efficatia seducendi vim habens; vel, ut nonnulli volunt, per hypallagen* Hebraicam, *deceptio efficax, quam Deum ipsis immissurum ait, id est, minimè impediturum, dum Satanas ipsam explicaret.*

v. 12. Ut judicentur, *i. e. damnentur puniantur que* omnes. *Finis tam horrendi divini judicii, quòd amplecti quidem illos voluerit religionem Christi, sed jam ab Antichristo pollutam & contaminatam. Hic autem est, ut id cedat in pœnam ac supplicium illorum ingratitudinis & malitiæ, per quam à salutari & nondum corrupta doctrina oculos animosque suos averterant.* qui non crediderunt veritati, sed beneplacitum habuerunt in injustitia. *Impia illorum hominum contumacia, quâ pœnam hujusmodi sint commeriti, exprimitur. Summa videlicet fuit ista perversitas, quòd veritati Evangelicæ præ-* Finis tam horrendi judicii divini.

tulerunt mendacium, & errores suos impios quibus aßueverant. Mendacium enim injustitiam vocat, *quia cum impietate sit conjunctum, aut genus quoddam injustitiæ seu improbitatis. Nisi fortè simpliciùs ipsam vitæ impietatem velis hic intelligere, quæ veritati Evangelicæ ideo potest opponi, quòd hæc omnis generis virtutem, ac pietatem præcipit, inculcat, urget. Similem oppositionem habes Rom: 2. 8.*

Altera pars capitis, quâ primò eos consolatur ne ob dicta concidant animo.

v. 13. Nos autem debemus. *Altera pars Capitis, in qua occasione sumpta ex eo, quod ultimo loco de tam horrendo Dei judicio dixerat, primò consolatur Theßalonicenses, & de eorum felicitate ipsis gratulatur: deinde monet ac hortatur; tandem votum etiam suum adjungit. Poterant videl. Theßalonicenses talia de tanta in homines ira Dei audientes sibi etiam ipsis metuere, & cogitare an non ipsi etiam in numero pereuntium eßent futuri. ideo ipsos erigit & solatur, ostendens minimè id ipsis verendum aut pertimescendum eße: cùm ipsorum ad Christum conversio, seu receptio doctrinæ Evangelicæ tam funesta & horribilia tempora anteceßerit. Nisi quis ista cum antecedentibus simpliciter connectere velit in hunc modum, quasi dicat: Quod cùm ita sit, tantaq; in religione nox, aut potiùs tanta ira Dei immineat mortalibus; tanto ardentiores nobis agendæ sunt gratiæ pro vobis, adeoq; vos tanto feliciores vos censere debetis, quòd longè ante illa tempora simulac aures vestras attigit veritas, illam obviis ulnis receperitis. Vt autem beneficium istud quod*

illis

illi obtigerat à Deo, exaggeret, illosq; tantò meliùs erigat atq; consoletur, non simpliciter rem ipsam describit, sed quodam circuitu utitur. primò cùm ait, se pro illis gratias agere debere Deo, & quidem semper. Bonum enim, & quidem non vulgare ac tralaticium sit oportet, de quo tam ardenter gratias agat agereq; debeat vir tantus. Deinde, cùm ipsos vocat à Domino dilectos. Nō est enim quòd secum malè aut agi aut actum iri putent, quos Dominus ipse diligit. Tùm rem ipsam aperit, & causam ob quam gratias agere Deo perpetuò debeat, atq; adeò materiam gratiarum actionis, exprimit, eâdemq; operâ docet & cur dilectos à Domino dixerit, & cur ipsi contristari animoq; concidere non debeant, audientes de tyrannide Antichristi, & judicio divino in homines contumaces ac veritatis Evangelicæ contemptores. Quòd elegerit vos, puta ex numero reliquorum hominum, gentilitiis superstitionibus & idolalatriæ deditorum. ab initio, puta prædicati inter gentes Evangelii, & ante illa tempora misera & acerba, quibus Antichristus dominari debet. in salutem, hoc ipso fine, ut vobis salutem animarum olim largiretur. in sanctificatione Spiritus, & fide veritatis, i. e. per sanctificationem spiritus, & fidem Evangelicæ veritati adhibitam, seu, dum vos spiritu suo sanctificavit, & ex reliquorum numero ad sibi serviendum segregavit, postquam veritati fidem adhibuistis, eiq; aßensi estis. Genitivus veritatis nomini fidei subjunctus objectum significat. Quod si Hebraica consue-

Ut pote dilecti à Deo.

Et electi ante illa tempora luctuosa.

ca consuetudine pro adjectivo positum velis, quasi dicat & fide vera; non pugnabimus; licèt illud verius putemus. Verbis in salutem, *explicat finem electionis, qui opponitur fini v. 11. nominato,* ut judicentur; *ut ostendat longè aliam esse conditionem horum temporum quibus illi crediderant, & illorum de quibus prophetaret; seu mavis, longè aliam ipsorum esse conditionem, & eorum, quos esset Antichristus fraudibus suis circumventurus, & in suas partes pertracturus. ipsos enim esse ad salutem à Deo electos, hos damnationi ac interitui destinatos. Verbis verò* in sanctificatione & fide, *explicat formam istius electionis, & media ad illum finem, salutem nimirum æternam ducentia: quorum unum est ex parte Dei, sanctificatio spiritûs, oppositum verbis* mittet illis operationem erroris. *Alterum ex parte nostri, nempe fides veritati adhibita, oppositum verbis* ad credendum mendacio & beneplacitum habentes in injustitia.

In salutem.

Per quæ media id Deus perfecerit.

ver. 14. In quod vocavit vos. *i. e. Atque id quidem ut perficeret et ad exitum perduceret, hoc est, ut vos ad fidem Evangelio adhibendam pertraheret, ac pertractos spiritu suo sanctificaret, atque hoc pacto ad salutem æternam eligeret, vobis Evangelium per nos annunciari curavit, & ad tantum bonum capessendum, vos invitavit. vel; nec alio, quàm quem jam dixi, fine, vos ad se invitavit, per Evangelium nostrum, seu per prædicationem doctrinæ Christi, meâ operâ perfectam. Ampliùs consolationi insistens,*

stens, qua ratione electio ista illis obvenerit, indicat, & ejus certitudinem animis illorum insinuat. in acquisitionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. *i. e. nempe ut acquiratis gloriam, quam Christus suis fidelibus Dei nomine promisit, quamq; ipsemet jam possidet, & aliquando suis re ipsa est daturus. Finem vocationis atque electionis Theßalonicensium, voce* salutis *versiculo superiori expreßum, repetit.*

v: 15. Nempe igitur fratres state. *i. e. constantes estote in eo, quod semel credidistis, nec patiamini vos ab eo unquam, nedum tam citò, ut facere ceperatis, dimoveri. Consolationi subjungit exhortationem, quam ex superioribus deducit. Tam autem promanare potest ex principali hujus capitis thesi, quasi dicat: cùm igitur videatis quo pacto vos in errorem inducere voluerint impostores isti, constanter illud quod semel recepistis, tenete; quàm ex consolatione proximè præcedente; quasi dicat: cùm igitur videatis, quàm augustus sit vocationis vestræ finis, perstate in ea quam semel Christo dedistis fide, nec eam ulla ratione subrui patiamini, ne tanto simul bono excidatis. Videtur tamen illud potiùs respexisse.* et tenete traditiones. *Insistit instituto, & illam constantiam aliqua ratione explicat. quasi dicat: Constantes autem in fide veritati adhibita eritis, si traditiones tenueritis. Traditiones vocat doctrinam suam, quam illis tradiderat, quamq; ex ipso hauserant. Quod quia duobus ab illo factum modis,*

Secundò monet ut sint constantes in fide.

Et traditiones ipsius teneant.

Quænam illæ.

ideo addit: five per fermonem. *i. e. (sive viva voce explicatas, cùm ipse vos coràm alloquutus sum:* sive per Epistolam nostram. *i.e. cùm ad vos scripsi. Hunc locum credant Pontificii traditionibus suis patrocinari, & insufficientiam Scripturarum arguere, quia Apostolus præter Epistolas suas teneri velit etiam ea, quæ per sermonem Theßalonicensibus tradiderat, non facturus proculdubio, si in Epistolis omnia creditu aut factu neceßaria continerentur. Sed non vident isti, minimè ad universam Scripturam torqueri poße, quod de solis Epistolis ad Theßalonicenses scriptis ab Apostolo dicitur.* Non enim sequitur, *quia nonnulla ad salutem creditu factuvé neceßaria in Epistolis ad Theßalonicenses scriptis non continentur, ideo ne in universo quidem sacrarum litterarum codice eße scripta.* Ne de eo nunc *quicquam dicam, quòd quas illi traditiones nobis obtrudunt, eæ verbo Dei scripto, quod irrefragabilis esse authoritatis unà nobiscum fatentur, repugnant. Sed de his dictum ab aliis fusiùs alibi.*

Deniq; subjicit Votum ut opem cœlitus accipiant ad ea præstanda, adquæ ipsos hactenus excitaverat.

v. 16. Ipse verò Dominus noster. *Restat votum, quo affectum erga eos suum ac benevolentiam singularem ostendit, dum videlicet ad ea de quibus eos monuit præstanda, divinitus illis opem ferri cupit. quasi dicat: verbis autem meis pondus adsit cœlitus, dictaq; mea sanciat Deus et Dominus Iesus, ut ea præstetis, ad quæ vos sum hortatus. Votum verò ita concipit, ut personas, a quibus ista, quæ versiculo sequenti expreßit, vovet, describat ab eiusmodi ad-*

junctis

junctis, quæ verisimile faciant, obventura Thessalocensibus omnia ea, quæ illis voveret. Personas nominat duas, Deum videlicet Patrem, & Dominum Iesum. Ab hoc autem incipit, tanquam nobis quodammodo conjunctiori, & eo, per quem fides & spes nostra tum à Deo proficiscitur, tum ad Deum vicissim porrigitur, & per quem à Deo omnia spiritualia bona in nos conferuntur. Hunc Dominum nostrum *vocat, non tantùm honoris ipsius causa, sed ut insinuet, cùm sit noster Dominus, nos autem ipsius servi & peculium, non utique suos deserturum, sed nobis in omnibus quæ ad obsequium ipsi præstandum pertinent, adfuturum.* noster. *i. e. qui idem meus, & vester, imò omnium Christianorum Dominus est.* et Deus. *est altera persona, fons & principium tum nostri quod Christo debemus obsequii, tum eorum omnium, quæ per Christum in nos proficiscuntur, donorum. Quem hîc svavissimè, & ad propositum suum accommodatissimè describit, cùm primò ait:* ac pater noster. *i. e. qui est Pater noster. Vocula enim* καὶ, *explicandi hîc vim habet, non autem diversa connectendi. Vt autem vocabulo* Dei *potentiam, ea quæ vovet præstandi, ita vocabulo* Patris *voluntatem notat; quasi dicat: is qui nos adeò tenero affectu dilexit, ut nos pro filiis suis receperit, patremq; se nostrum esse pronunciet. Cujus documenta statim addit ab effectis paterni ejus in nos affectus, quæ arguant illud etiam ipsis ab eo, quod optabat, collatum iri, cùm ait:* Qui dilexit nos & dedit consolatio-

nem æternam. *i. e. Qui nos ita dilexit, ut daret nobis id, quod nos in æternum solari, & beatos ac felices reddere potest.* spem nobis dedit bonam, *hoc est, promisit nobis vitã æternam, ejusq; spem certam & inconcußam animis nostris inseruit.* spem *autem illam* bonam *vocat, quia & summi sit boni expectatio, & certa atque indubitata. Duo enim illa ad spei bonitatem ac præstantiam pertinent, magnitudo boni futuri, et certitudo. Hoc autem totum ut ex dilectione paterna profectum eße tantò melius insinuet, addit:* in gratia *seu* per gratiam. *i. e. non ullo nostro merito aut dignitate impulsus, aut invitatus; sed ex sola gratia, misericordia, benignitate.*

Spes Christianorum bona cur?

v.17. Consoletur corda vestra. *adversus afflictiones videlicet & metum malorũ impendentium, ne afflictionibus propter nomen Christi preßi, fortè etiam ob metũ instantis Apostasiæ, animo concidatis; sed potiùs erecti, & alacres sitis; certi, omnia ista nihil vobis officium vestrũ facientibus nocitura.* Et stabiliat in omni sermone. *i. e. viresq; vobis addat, quò & dicatis & faciatis ea, quæ sunt bona, voluntati videlicet ejus consentanea. Hoc voto comprehenduntur omnia, quæ ad officium Christianorum pertinent, & etiam ea nominatim, ad quæ Theßalonicenses hortatus fuerat Apostolus. Nam dum eos cupit stabiliri.* in omni sermone bono *constantiam illis optat in doctrina salutari, quam ab ipso acceperant, ad quam fideliter tenendam illos antea excitavit.*

tavit. Sed quia constantia in doctrina pura, sine vitæ pietate eaq; plena simul ac constanti, nil prodest; ideo etiam optat ut stabiliantur in omni opere bono. *Nam vox* omni *non ad sermonem tantùm, sed etiam ad opus bonum referri debet.*

In Cap: III.

IN *tertia hujus Epistolæ parte, quam hoc capite contineri diximus, primò seipsum precibus Thessalonicensium commendat, atque inde sumpta occasione eos consolatur, & voto suam erga illos benevolentiam denuo testatur. Deinde hortatur ad certa pietatis officia. Tandem Epistolam votis & salutationibus sibi familiaribus ita concludit, ut notam ac signum apponat, ex quo genuinas ipsius Epistolas ab adulterinis ac supposititiis dignoscere queant.* Tertia Epistolæ pars. Capitis membra tria.

ver. 1. Quod reliquum. *Primum capitis hujus membrum, quo continetur admonitio ad preces pro se instituendas, per modum cujusdam obsecrationis proposita. Exprimit autem & id quod à Deo petere debeant, & causam cur id petere debeant. Connectitur caput hoc cum superiori his verbis:* quod reliquum. *quasi dicat: Et hæc quidem ego vobis à Deo Patre, & Domino Iesu, voveo & opto, quod etiam ipsum facturum certò mihi persvadeo, si modò vobis ipsi deeße nolueritis. Quare illud unicum restat, ut vestrorum officiorum sitis memores, ad idq; quod vobis à* Primum capitis memb. ad ℣ 6. Nexus cum superiori capite.

bis à Deo voveo, pro virili amplectendum, totis ipsi viribus connitamini. Inter quæ illud quoque est, ut mei in precibus sitis memores. vel brevius: Et hæc quidem quæ hucusque dicta sunt, potissimùm vobis scribenda putavimus; sed ut quæ adhuc supersunt attexam, illud vos primùm oro, ut mei in precibus sitis memores. orate fratres pro nobis. *i. e. fundite ad Deum preces pro me, meosq; illi labores in Evangelio hominibus annunciando commendate. Duo autem hîc exprimit, quorum illos in precibus pro se fundendis meminisse vult, quorum prius videtur esse finis posterioris; & hoc quidem primò personam Apostoli ejusq; sociorum concernit. illud primum gloriam Dei. Continetur autem verbis versiculi hujus.* ut sermo Domini currat. *i. e. ut Evangelium quod à nobis prædicatur, citò & sine ullis impedimentis inter homines propagetur, & omnes terrarum oras pervagetur, nec quicquam sit quod illius cursum sistere & sufflaminare possit.* et glorificetur. *i. e. laudetur, approbetur, ac prædicetur ab omnibus; omnes Evangelium cum quadam veneratione suscipiant, omnes admirentur, sit in omnium, ad quorum aures notitia eius pervenerit, oculis gloriosum: ita quidem, ut qui illud amplexi fuerint, pro summo id bono suo ducant, votivamq; sibi conditionem obtigisse videntes, Deum pro eius oblatione debitis laudibus venerentur; cæteri verò qui recipere noluerint, admirentur tamen, ac suspiciant, adeò ut volentes nolentes, illud honorifica mentione prosequi*

Rogat Thessal. ut orent pro ipso.

1. Ut sermo Domini currat.

cogantur

cogantur. sicut & apud vos. *i. e. et glorificetur ita, quemadmodum glorificatum est in urbe vestra. Exemplo ipsorummet Thessalonicensium rem illustrat Apostolus, ut tantò meliùs intelligant, quid illos hac in parte à Deo petere velit.*

v. 2. Et ut liberemur ab importunis & malis hominibus *i. e. Et ut liberemur à variis machinationibus hominum cum judicio perverso præditorum, tum moribus pravis contaminatorum, ne ab illis impediamur, ne cum illis nobis sit luctandum ac confictandum: quod non modò molestissimum est viris piis, sed & magnum ipsorum laudibus ac conatibus adfert impedimentum, & multorum hominum saluti obstat. Est alterum quod pro se orare vult Thessalonicenses; remotio unius ex præcipuis cursus Evangelii remoris ac impedimentis. Hominum importunorum seu ἀτόπων nomine intelliguntur ii quorum mens prava est, & judicium corruptũ, ac perversum; distortumq́; qui absurdè de rebus sentiunt, nec se in certum veritatis iter, ob contumaciam ac pervicaciam animi, flecti patiuntur. Hi multum negotii verbi divini doctoribus facessere, & veritatis cursui obsistere solent.* Mali *autem sunt homines vitâ improbi, & moribus corrupti; præsertim si animo quoq; malitiam ita imbiberint, ut virtutem in aliis oderint, ac doctrinam pietatis ferre non possint, ad injurias aliis inferendas, ad persequendum pios, & inprimis pietatis doctores, sint proni.* Non enim omnium est fides. *Posterius ex iis, quæ sibi à Deo*

2. Ut liberetur ab hominibus importunis.

Quinam illi.

Cur hoc sibi à Deo velit impetrari.

 impetrari

impetrari per eos cupit, objectione tacitâ occupatâ confirmat. Ratio autem hæc pro duplici antecedentium verborum acceptione dupliciter explicari potest. Vel enim importunorum & malorum hominum nomine eos intelligit, qui professione Christiani essent, & hac ratione gremio Ecclesiæ continerentur; quomodo sensus erit: Non omnes enim, qui fidem præ se ferunt, verè credunt; sed multi fidem tantùm simulant. Vel extraneos, & ab Evangelica doctrina prorsus alienos. unde sensus emerget talis: Non omnes enim idonei & apti sunt ad fidem, hoc est ad doctrinam Christi amplectendam. Qui sensus melior esse videtur, cùm nihil cogat verba absolutè prolata ad certum tantùm genus hominum restringere. Occurrit autem his verbis tacitæ Thessalonicensium cogitationi. Poterant quippe mirari, cur ab illis liberari tantopere cuperet, quos erudire & in viam reducere ipsius muneris esset. Id igitur se non posse præstare his verbis indicat: atq; simul causam, cur ab illis liberari cupiat, demonstrat. Non sunt autem omnes fidei capaces, non per se & naturâ suâ; cùm omnes Deus ad agnitionem veritatis pervenire, atq; ita salvari cupiat, omnesq;, qui modò non sunt mente capti, naturâ suâ & credenda intelligere, & præstanda facere, si modò velint, possint; sed ob susceptam & acquisitam sponte animi improbitatem; quâ in habitum versâ, id quod naturâ suâ erat possibile, redditur quodammodo impossibile. Breviter: facultatem ab illis removet proximam, ut vocant, non remotam: illa enim est voluntatis; hæc naturæ. v. 3.

Fidei nõ omnes capaces.

v. 3. Fidelis autem est Dominus. *Quia superioribus verbis Apostoli consternari, atq; ita secum cogitare poterant: si tantus Christi Apostolus, tantopere à perversis hominibus liberari cupit, nec fieri potest ut illi emendentur; quid nobis tandem fiet, quorum vires longè viribus Apostolicis sunt imbecilliores? Forte ejusdem farinæ homines, improbitatis ac perversitatis suæ cuniculis mœnia fidei nostræ subruent, atq; ita actum erit de salute nostra: Eximit hunc scrupulum Apostolus, & solatur ipsos protectionis & custodiæ Domini Iesu spe; quam superstruit constantiæ in promissis servandis Domini Iesu; quasi dicat: Cùm verò & me tantopere expetentem liberari à perversis hominibus, & caußam hujus meæ petitionis auditis, non debetis animo concidere, & de vestra salute desperare. Is enim, sub cujus vexillo meretis, cuiq; fidem dedistis, nempe Dominus Iesus,* fidelis est. *i. e. in eo quod promisit præstando verax ac constans. Promisit autem opem suam omnibus quicunq; sese ei dediderint; quo in numero & vos estis: ac porrò fide ipsius ita postulante, auxilium vobis feret, ut omnes tentationes sustinere ac vincere possitis, ne à fide vos depellant ac dejiciant.* qui confirmabit vos. *Effectus hic est fidelitatis Christi; quasi dicat: qui tantùm roboris, tantùm constantiæ vobis inspirabit, ut in veritate semel agnita & recepta immoti persistere possitis, nec ab ea vos abduci, nisi per ignaviam armis abjectis herbam hostibus ultro porrigere velitis, patietur.* & custodiet à malo. *i. e. & providebit ac*

Quod tamē non debet ad cōsternationem Christianum provocare.

Quia D. Iesus est fidelis.

Qui promisit custodiam a malo.

bit ac procurabit, ne quicquam vobis Satanas fraude sua affricet, itaq; vos circumveniat, ut veritatem Evangelicam vel penitus deseratis, vel errorem amplectamini saluti vestræ noxium. Mali *vox in masculino genere potiùs, pro Satana malorum principe ac capite, quàm in neutro genere, pro re mala, sumenda videtur; quemadmodum & in precatione Dominica: ut, quia malorum hominum superiori versu meminit Apostolus, ad vocem alludens, malitiæ ipsius & improbitatis fontem, qui extra hominem est, tangat. Quod nonnulli interpretes animadvertentes, ita reddunt verba* stabiliet vos: & tuebitur ab illo malo, *exprimentes vim articuli qui hoc loco est διακριτικός, & malum κατ' ἐξοχὴν sic dictum denotat.*

Ut nec hæc ingenerare debet torporem & negligentiam

v. 4. Confidimus autem in Domino super vos. *i.e. sumus autem persuasi de vobis, ope Domini, quem fidelem esse diximus, & auxilii ipsius spe freti. Ne superiorem consolationem ita interpretentur, ut sibi esse securis licere arbitrentur, Dominumq; ipsos sine ulla ipsorum opera & labore confirmaturum ac custoditurum putent, hæc addit verba, quibus torporem & securitatem excutiat, quemadmodum superioribus metum ac desperationem; minimeq; ipsos aut ob hominum perversitatem animo frangi, aut ob custodiæ divinæ spem in studio pietatis relangvescere debere doceat. Artificiosè autem id eis tribuit ad quod eos hortari volebat, & pro eo quòd monere debebat ut sibi ipsis etiam advigilarent, nec sine inter-*

sine interveniente etiam ipsorum studio illos confirmaturum Deum crederent, spem de illis quòd id facturi sint, se concepisse ait; quasi dicat: cùm verò Dominum vos custoditurum à Satana dico, non existimo vos mea verba ita interpretaturos, quasi Deus id non sentientibus & dormientibus vobis sit confecturus. Persuasus enim sum, imò credo firmissimè, vosmetipsos auxilio Domini invocato, ejusq; ope fretos, & facere quantum in vobis, & facturos porrò ea quæ vobis præscribimus; ut qui sciatis id esse officii vestri ad quod estis vocati.

v. 5. Dominus autem, *nempe Iesus Christus, quem voce ista absolutè posita ab Apostolo designari notum est, & in his ipsis epistolis aliquoties vidimus. Subjicit votum benevolentiæ in eos suæ (cujus expromendæ nullam occasionem prætermittit) plenissimum, ut stimulos ipsis acriores ad ea facienda subdat, ad quæ eos artificiosè versiculo superiori fuerat hortatus. q. d. quod quidem ut præstare etiam porrò possitis, officioq; vestro advigilantes omnem Sathanæ insultibus ad vos aditum intercludatis, atq; ita mea de vobis fiducia sit perpetua & stabilis, ea vobis ab eo qui* Dominus *nostrum omnium est, & quidem benignissimus eoq; ut nobis mancipiis ejus bene sit providet, opto & voveo, quorum ubi conpotes facti fueritis, meum etiam desiderium implebitis, & nihil quod ad illius mali fraudes præcavendas fuerit necessarium vobis de esse patiemini. Charitas nimirum Dei & expectatio Christi, quæ duo hîc ipsis vovet, sunt* Votum continens media studiũ pietatis in nobis excitantia.

vet, sunt media ad unumquemq; nostrum in officio continendum studiumq; veræ pietatis in nobis quâ excitandum, quâ augendum, & fovendum ut certissima ita potentissima. Quantò enim quisq; majore Dei Opt: Max: flagrabit amore, ipsumq; amandi causas quantò pervidebit acrius, tantò impensius eum sibi demereri studebit, & quantò majori adventus Christi desiderio tenebitur, tantò studiosiùs ut sibi veniat propitius elaborabit. Dirigat corda vestra. *i.e. omnia cogitata & consilia vestra eò convertat, ita illa temperet, eumq; vobis animum qui nunc in vobis est porrò conservet, imò cœlesti favore suo in dies magis ac magis firmet & augeat.* in charitatem Dei. *i.e. ut ardentissimo amore & charitate feramini in Deum, eumq; tam altè condatis pectore quàm altè descendere debet admiratio simul & consideratio ac memoria cùm aliorum ejus innumerorum in vos beneficiorum, tum hujus vel maximè cujus per nos estis facti participes; cùm nobis prædicantibus conversi estis ad ipsum ab idolis; per quod quidem ex statu deterrimo & miserrimo in felicissimum & lætissimum aßerti & translati estis.* Et expectationem Christi *Græcè ὑπομονὴν. Vetus interpres* Patientiã *Alii* patientẽ expectationem. *Vox enim ὑπομονὴ, ut annotant interpretes, significat perseverantiam in re quapiam non sine molestia sed rursum cum expectatione præmii, aut certè finiendi mali. i.e. ante oculos verò semper habentes venturum de cœlis Christum, ut judicet mundum in justitia &*

1. Amor Dei.

2. Expectatio adventus Christi.

stitia & reddat unicuiq; secundùm opera sua: eo vos in cruce confirmetis, ipsumq́; ut finem omnium afflictionum & miseriarum vobis allaturum & ab ira ventura vos liberaturum, patienter expectetis. Posuit autem expectationem Christi, *pro expe*ctationem sui *antecedens pro relativo per Hebraismum sacris scriptoribus usitatum, quem habuimus, & priori Epist. cap. 3. v. 13. Dirigit verò Dominus Iesus corda fidelium in charitatem Dei & expectationem sui non vim illis cui resisti nequeat inserendo aut oscitantibus & securis ista obtrudendo, sed sponte in ea incitatis imò currentibus, blandè & suaviter quà per verbum, quà per spiritum S. suum cùm causas & fructus eorum animis objiciendo, tum magnitudinem simul & suavitatem eorum penitiùs aperiendo; quibus veluti flabellis quibusdam affectus isti in iis excitati quotidie magis ac magis inardescant, & flamma ipsa ab iis ipsis quæ eam peperere alimentum semper capiente velut augeantur.*

v. 6. Præcipimus autem vobis fratres. *Sequitur altera hujus capitis pars, in qua præcepta quædam Thessalonicensibus tradit, atq; ea inprimis quæ ad ecclesiasticam quam vocant disciplinam sanciendam spectant. Primùm autem præceptum illud & proponit et confirmat, quod hujus loci est præcipuum, & cujus occasione cætera quoq; interseruntur, quo nimirum præcipit ut à familiari eorum qui inordinatè se gerunt, commercio ac familiaritate abstineatur. Deinde alia duo præcepta adjicit, quorum alterum*

2. Cap. pars præcepta in primis ad Ecclesiasticam disciplinam spectantia, continens.

1. Ut abstineatur commercio familiari inordinatè ambulantium.

alterum ad eos spectat qui ita ut dictum est ab aliis notari merentur; alterū ad eos qui illos notare & ab eorū conversatione abstinere jubentur. Deniq; præceptum primū aliqua ratione repetit, & uberiùs explicat atq; illustrat. Præceptum principale ita proponit, ut authoritatem ei statim cōciliet, dū nō simpliciter ait: præcipimus autē vobis fratres, *sed addit* in nomine Domini nostri Iesu Christi *i. e. authoritate ac jussu ipsius Domini Iesu Christi. hujus enim est hoc mandatum, ab ipso profectum, ad Ecclesiæ disciplinam stabiliendam; non meum hoc est placitum aut consilium quod negligi absq; peccato fortè possit, aut posse à quopiam putetur. Non frustra authoritatem hujus præcepti ita stabilit Apostolus, quia plerisq; hîc obrepit aut negligentia quædam, aut nimia quædam lenitas. Alii enim existimant satis esse si ipsi suum officium faciant, parum pensi habentes quid cæteri agant, quoq; modo se gerant. Alii, licèt monendos existiment & cæteros ut & ipsi officium faciant, non tamen tam duriter putant in eos consulendum, si officium facere noluerint, ut in eos quoquo modo animadvertant, ab eorumq; familiari convictu abstineant, præsertim si alia quædam illis amicitiæ vincula cum ipsis intercedant, aut tales sint, quorum amicitia ipsis videatur appetenda. Quare, ne quid hujusmodi obstaret apud Thessalonicenses hujus præcepti observationi, authoritate Christi interposita illud munit, quæ cùm sit prorsus irrefragabilis atq; inviolabilis, siquidem est* Dominus noster,

Cui authoritatem initio cōciliat.

Quare?

ster, *qui divinum in nos absolutumq́, habet imperium, nulla quantumvis speciosa ratio efficere debet, ut ejus mandata negligamus. Ipsum autem mandatum continetur illis verbis:* ut subducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ambulat. *hoc est, ut abstineatis à familiaritate, convictu, consuetudine fratris hujusmodi. Fratrem hoc loco appellat quemvis Christianum, qui nimirum salutarem Christi doctrinam unà nobiscum profitetur. 1.Cor: 5. 11. ubi de eadem re agens, ait:* si quis frater nominetur. *Appellabatur autem frater à Christianis, quisquis & ipse Christianus esset, seu Iesum profiteretur esse Christum, ejusq́, religioni addictum se esse testaretur. Itaq, hoc præceptum non obstringit nos ad vitandum commercium aliorum hominum vitiosorum, ac peccatis aliquibus deditorum, si à religione Christiana sint alieni, uti Apostolus eodem loco. 1.Cor.5. expressè monet. v. 10, 12, 13. Quod idem hodie quoq, statui potest de iis qui licèt Christianam religionem profiteantur, & Christiani tum ipsi nominari velint, tum ab aliis dicantur, pro nostris tamen fratribus vulgò non habentur, neq, ad ecclesiam sese nostram aggregant, aut unquam adjunxerunt; præsertim si easdem de religione sententias nobiscum non profiteantur. Nam ad eos qui ad ecclesiam non pertinent, animadversio etiam ecclesiastica non pertinet: quid enim, inquit Apostolus, mea interest etiam extraneos judicare? 1.Cor:5.12: nec eorum improbitas ecclesiæ nocere, vel saltem non tantopere nocere potest, sive infamiam spe-*

Quousq; hujus præcepti pomeria extẽdenda.

am species, quæ ad ecclesiam ipsamq́, veritatem divinam ex mala eorum vita redundet; sive contagionem, quæ ad cæteros manare queat. Interim tamen, si quis eandem nobiscum religionem profiteatur, unde etiam vulgò pro fratre nostro habeatur, etiamsi ad ecclesiam alioqui non accesserit, si tamen sæpius monitus non resipiscat, ejus consortium est vitandum. Nam aliqua saltem ratione jam ad ecclesiam pertinet, & infamia quædam ad veritatem divinam, & Ecclesiam quæ eam profitetur, ex ejus peccatis redundat, & contagio aliorum est metuenda: Majori tamen lenitate (nisi fortè vita hominis hujusmodi sit prorsus infamis) utendum, & diutiùs ferendus est hujusmodi frater, vel saltem diutiùs ferri potest, quàm si se ecclesiæ adjunxisset. Minor enim fere solet esse Ecclesiæ ex hujusmodi hominis moribus infamia, & minor contagionis metus. Etiamsi autem non jubemur hoc loco vitare commercium hominum malorum extra Ecclesiam: tamen & ipsa honestatis ratio, & pietatis amor postulat, ut quantum ejus fieri potest, vitemus eorum familiaritatem quorum vita est infamis, licèt pro fratribus nostris non habeantur. Secùs si quis faxit, non quidem in hoc, quo de nunc agimus, præceptum Apostoli peccat, sed in illud quod ab eodem traditur 2. Cor: 6. Ne alienum jugum trahamus cum infidelibus *& quæ sequuntur. Porrò, quid sit* inordinatè ambulare, *ipse Apostolus aliqua ratione explicuit verbis sequentibus, dum addit.* & non secundùm traditionem quam accepit à nobis

Quid de cōmercio hominum extra Ecclesiam malorū sentiēdum.

Inordinatè ambulare quid sit.

à nobis. *hoc est, qui non ita se gerit quemadmodum postulat doctrina quam vobis tradidimus, quamq; & ipse unà cum aliis à nobis accepit. i.e. didicit, amplexus ac professus est. Per traditionem enim doctrinam intelligi, aliis propositam atq; explicatam, vidimus superiori cap: v. 15. Qui ergo id non facit quod doctrina Apostolica præcipit, aut facit quod illa prohibet, is inordinatè ambulat, is extra orbitam à Deo & Christo nobis constitutam evagatur, & disciplinam morum violat. Loquitur autem hîc Apostolus non tam de singulis delictorum adversus doctrinam Christi admißorum actibus, quàm de habitibus seu mavis consuetudine peccandi. Nam & verbum* ambulandi *hanc vim habere videtur, & res ipsa id postulat. Etenim si de singulis peccatorum actibus id esset intelligendum, quotusquisq; foret qui ad familiarem convictum ac consuetudinem admitti deberet? Ita sanè citò dilaberetur Ecclesia, imò vix constitui unquam poßet. Interim tamen quia nonnulli peccatorum actus ita sunt graves, itaq; enormes, ut jure dici poßit eos vitiosis peccatorum aliquanto leviorum habitibus æquipollere sententia hujus præcepti etiam ad eos extendenda est, qui huiusmodi actus committunt, & in eos acies huius animadversionis stringenda, præsertim, si eos publica quædam infamia comitetur, sequaturvè.* Nam *& infamiam Ecclesiæ conciliant, & ignominiæ labem veritati aspergunt huiusmodi flagitia, dum vulgo sunt nota, & nisi animadversione aliqua coërceantur, in exemplum*

Loquitur autem potissimùm de habitu in delictis.

Etsi nec actus quidam penitus excludendi.

emplum ire facilè poßunt, & efficere, ut minorū æstimentur, & faciliùs ab aliis admittantur. Quare his malis animadversione severiori occurrendum est, & non tam usitata verborum huius præcepti significatio, quàm mens & sententia Apostoli, aut ipsius potiùs Christi, qui hanc Ecclesiæ suæ disciplinam constituit attendenda. Erratur autem hîc non leviter ab iis, qui existimant tam severè cum illis agendum non esse, qui tale quippiam faciunt, quod per se ac simpliciter consideratum à Christo eiusvé Apostolis prohibitum non est, sed tamen cum infirmorum scandalo & offensione extraneorum non exigua est coniunctum & infamiæ labem veritati divinæ & Ecclesiæ Christi aspergit. Etenim licèt id quod faciunt, per se ac simpliciter consideratum peccatum non sit, nec cum doctrina Christi & Apostolorum pugnet; tamen cum huiusmodi circumstantiis spectatum, verè peccatum est, & cum Christi doctrina omnino pugnat, si modò illi videre ac cernere possint, offensionem huiusmodi facilè sequuturam. Doctrina enim Christi præcipit, ut omnia quæcunque facimus, utut per se adiaphora sint, & simpliciter spectata, nec præcepta sint, nec prohibita, ad gloriam Dei faciamus, simusq́; absque offensione & Iudæis, & Græcis, & Ecclesiæ Dei, ne per nos fiat, ut bonum nostrum, ut inquam religio no[str]a sanctissima, ut Dei sermo blasphemetur; ut omnia ad ædificationem faciamus, alioqui contra charitatem facturi, & quantum in nobis est perdituri alios: ut omnia faciamus, quæ bonæ sunt

Imò nec illæ actiones, quæ licèt per se non prohibitæ à Christo, infirmiores tamen offendere possunt.

1. Cor. 10. 32.

Iacob. 2. 7.

1. Cor. 14. 26

Rom. 15. 2.

Philip. 4. 8.

næ sunt famæ, si quæ gloria, si quæ laus, ut ea medite- Rom: 12. 17.
mur, & re ipsâ sequamur: ut honesta coram omnibus 2. Cor: 8. 21.
hominibus procuremus, exemplo Apostoli, qui honesta procuravit non tantùm coram Domino, sed etiam coram hominibus. Quodsi ergò factum aliquod licèt per se licitum, ob circumstantiarum tamen rationem ad offensionem aliorum faciat, & in causa sit ut religio nostra divinaq; veritas blasphemetur, si cum bona fama pugnet, si in reprehensionem, præsertim gravem, apud omnes incurrat, si infamiam conciliet, certè cum doctrina Apostolica pugnabit, ac proinde qui illud committere solet, inordinatè ambulat, ut qui nec Dei gloriam ita ut debeat amet, nec proximorum suorum saluti ita studeat, ut pietas à Christo eiusq; Apostolis præscripta postulat; cùm & gloriæ divinæ & alienæ salutis causâ suam quoque vitam deberet impendere, nedum aliquod commodum aut voluptatem, aut quidpiam simile ei postponere. Vnde intelligitur in huiusmodi hominem legis huius Apostolicæ severitatem iure stringi posse, vel potiùs debere, & tantò quidem severiùs cum eo agèndum, quantò maiori cum offensione, dedecore, atque infamia factum eius est coniunctum. Quodsi tale sit ut vulgò apud omnes valde enorme, flagitiosum, atque impium censeatur, quia nimirum sua natura aliquam habeat cum rebus valde flagitiosis, & à Deo severè prohibitis cognationem; contrarium autem eius virtuti & honestati admodum sit consentaneum; nulla videtur esse caussa cur non possit

quispiam ob unum huiusmodi factum à familiaritate fidelium arceri; præsertim si præmonitus fuerit, & sæpiùs quidem, ita ut eius contumacia etiam accesserit. Si enim enormia peccata severiori animadversione sunt digna, & licèt singularia sint facta, tamen leviorum peccatorum consvetudinem æquant; idem etiam de hoc peccatorum genere statuendum est, quod ob circumstantiarum rationem ut peccatum est, ita & enorme esse potest. Sed hæc obiter. Iam ad verba Apostoli redeamus; in quibus postquam vidimus quinam ii sint in quos Ecclesia animadvertere, & censoriam virgulam stringere debeat, iam nonnihil etiam dicamus de animadversionis genere quo in eos uti debeat. Vidimus autem illud contineri eo, ut nos subducamus ab huiusmodi fratre, & Prosopolepsiæ hîc locus nullus. *quidem ne prosopolepsiæ hîc sit locus.* ab omni. *seu quovis qui inordinatè se gerat, qua de re postea nonnihil dicemus explicatiùs.*

Quid sit nō commisceri cum inordinatè ambulantib.

Quod hîc dicit subducere se ab huiusmodi fratre id inferiùs versiculo 14. dicit: non commisceri cum eo, *hoc est, familiaritatem non colere, cum eo commercium ac consvetudinem non habere, quo eodem verbo eadem in re utitur Apostolus 1. Cor: 5. 9. 11. quo loco etiam ostendit quousque sit vitanda huiusmodi hominum consvetudo ac familiaritas: cùm ait:* cum hujusmodi fratre neque edendum esse, *hoc est, non alia tantùm facta ac negotia quibus familiaritas colatur fugienda esse, sed ne communem quidem cibum cum eo capiendum, licèt id aliòqui*

lioqui arctæ familiaritatis argumentum non sit, vel non adeo magnum. Sunt enim longè maiora arctioraq; vincula, quibus familiaritas constat, quàm communis cibus, quem non raro etiam cum alienis capimus. Non ergo in eo solo, hæc animadversio sita est, ne cibum unà cum huiusmodi fratre capiamus; sed etiam in fuga aliarum rerum, quibus familiaritas constat, ut sunt amplexus, & (ubi id consvetudo fert,) oscula, crebri congreßus, colloquia ac salutationes etiam, tum institutæ, cùm nec ulla urget necessitas, nec ad delinquentem ea corrigendum adhibeantur, missiones munusculorum, non necessitati alienæ, sed solius amicitiæ testandæ causa institutæ, et si quæ his similia. Apparet autem diligenter hæc eße cavenda, ut etiamsi sese nonnunquam offerat occasio cum huiusmodi homine colloquendi, isq; seipsum nobis offerat, aut nos invitet, nos tamen eius congreßum ac colloquium subterfugiamus; nisi, ut dictum est, necessitas aliqua, aut eius hominis emendatio eò nos adigat. nam & hoc significant verba Apostoli, cùm iubet sese subducere ab huiusmodi homine (is enim ab aliquo se subducit, qui utut fortè alter ipsum ad se invitet, eumvé sectetur, subterfugit eius cõvictum ac consvetudinem, & sibi ab ea cavet) & illud quoque argumento est, quòd Apostolus eum in finem id fieri vult, ut is pudefiat, id quod non fieret, nisi ad eum modum consvetudo eius vitaretur, & quidem ita, ut id ipse animadvertere poßit, ac probè intelligere, se indignum quodammodo aliorum conversatione ob

Animadversio ista non in eo solo sita, ne cibũ cum eo capiamus.

Quàm longè à familiaritate inordinatè ambulantis fratris recedendum?

Subducere se ab aliquo quid.

facta sua censeri. Argumento est & illud, quod ea familiaritate nobis cum fratre inordinatè ambulante interdicit Apostolus, quam nobis cum hominibus à Christiana religione alienis, licèt idololatris, scortatoribus, rapacibus, ebriosis, conviciatoribus permittit, 2. Cor: 5. 9. 10. Atqui ne cum illis quidem iugum trahere nobis licet, nec ita illis adhærescere debet animus noster, ut cùm nulla prorsus necessitas, nulla honesta utilitatis ratio, atque inprimis pacis conservandæ studium postulat aut suadet, cum illis vivere ac versari cupiamus. Siquidem ipsa honestatis ratio, & virtutis ac pietatis amor ab huiusmodi hominis consuetudine nos avocare cæteroqui debet, quemadmodum supra diximus. Cùm ergo Apostolus doceat, ne illud quidem familiaritatis genus cum fratre inordinatè ambulante, nobis permißum eße, quod cum infidelibus, seu à Christiana religione alienis, permißum nobis est, facilè est intelligere, quàm longè à fratris inordinatè viventis consvetudine sit recedendum, quamq; diligenter sit ipsius commercium ac familiaritas vitanda.

Quæstiones 4. *Sed hic quatuor potißimum in disquisitionem veniunt, à nobis breviter explicanda. Primum, Vtrum quivis Christianus à quovis inordinatè vivente sese*
1. *subducere vi hujus præcepti Apostoli debeat, utrum etiam uxor à marito, liberi à parentibus, servi à Dominis, subditi à magistratibus; vel contra. Quin etiam utrum pares à paribus semper omnino discedere, & alii aliorum consortium vitare debeant.*

Secun-

Secundum: Annon casus aliquis incidere possit, ut cibum cum homine inordinatè se gerente, capere liceat ei, cui commercium eius interdicit Apostolus. Tertium: An protinus sit vitandus frater, qui inordinatè se gerit, an verò & monendus priùs, & mora aliqua interponenda, ut se emendare possit. Quartum Quid illi faciendum fratri, qui à familiari fratrum conversatione segregatus, resipiscere noluerit, sed in pristina vivendi, ac malè agendi consvetudine perseveraverit. Qua in re illa etiam continetur quæstio, superstitné, præter hanc qua de nunc agitur, alia animadversio, quâ Ecclesia hodie uti possit aut debeat in eos, qui in suis peccatis ac vitiis perseverant, & non tantùm moniti, sed etiam ita ut hoc loco jubet Apostolus, notati atque à familiaritate cæterorum fidelium remoti, resipiscere nolunt.

2.
3.
4.

Ad primam quæstionem respondemus. Non esse *consentaneum, præceptum hoc ad omnes planè simpliciter, seu mavis respectu quorumvis inordinatè ambulantium, extendendum esse, ita ut quivis in ecclesia à quovis, quocunque tandem modo sit cum ipso conjunctus sese subducere, ejusq́; consuetudinem vitare debeat; sed ad illos id spectare, in quorum potestate cæteroquin est, cùm aliis vel commercium habere, vel non habere.* Nam *primùm nullo modo concedendum Apostolum velle, ut illi, qui aliis ita sunt vel divino vel humano jure devincti, ut indissolubilem cum iis vitæ consuetudinem colere, aut iis parere, & quoties jubent, adesse, ac sermonem cum iis sociare, resvé*

1. An quivis Christian⁹ á quovis inordinatè ambulante recedere debeat.
Respond. negativè, quia præceptum Apostoli ad illos tantùm pertinet, in quorum id propriè potestate, cōmerciū cum aliquo habere, vel nō habere.

resvé alias unà cum illis obire tenentur, ut ab iis, si in ordinatè se gerant, discedant, & eorum consuetudinem vitent. Nec *enim Christus aut Apostolus, ejusmodi ecclesiæ præscribit animadversionem, quæ cum injuria cujuspiam sit conjuncta, seu id cuipiam deneget, quod ipsi jure debeatur. Debetur autem, v g. marito ab uxore, ut arctissimam cum eo colat per universam vitam consuetudinem; similiter & parentibus debetur à liberis, Dominis à servis, ut hi cum illis præsertim omnino volentibus ac jubentibus versentur, iis ad manum sint, colloquia eorum nequaquam subterfugiant, aut communem cum illis cibum capere detrectent. Idem & de magistratibus respectu subditorum statui debet, & tantò quidem magis, quantò majus eorum aut absolutius est in nos imperium. Hinc porrò intelligitur, statuendum esse idem de iis, qui cùm inter se sint pares, invicem tamen ita sunt colligati, ut vitare alter alterius consortium, sine illius, aut alterius cujuspiam injuria nequeat: ut si duo ministri eidem Domino serviant, quorum alter ab ecclesia notatus, cæteroqui sit vitandus; aut si duo pluresvé societatem victus acquirendi gratia inter se inierint, quæ familiarem ipsorum convictum ac consuetudinem omnino postulet. Intelligitur etiam nec uxoris consuetudinem marito esse fugiendam; cùm non uxor tantùm marito, sed & maritus uxori vicissim arctissimo, atq; indissolubili (nisi adulterium hujus intercesserit) vinculo sit copulatus: & etiamsi tandem uxor consentiret in separationem, quam vocant,*

Quare nec liberis, à parentib. nec subditis à magistratu &c.

Nec marito ab uxore recedere licet

cant, thori, seu convictus dissidium, (divortium enim uno tantum adulterii casu licitum est) alia tamen ratio separationi huic poßet obstare, de qua mox dicemus. Parentibus in liberos, Dominis in servos plùs licet. Non enim æquè parentes liberis, Domini servis sunt obstricti, ut hi illis. Itaq; nonnunquam licet, non nunquam etiam decet parentes aut Dominos ut à familiari convictu arceant liberos aut servos. Verùmtamen causæ non nunquam justæ obstare possunt, quo minus hujusmodi separatio instituatur. Earum prima jam dicta est, si jus alterius partis licèt inferioris, obstet, quo minùs separatio fiat. Nam & inter Dominum & servum potest eße mutua obligatio, & quidem ejusmodi, quæ non permittat ut Dominus pro arbitrio suo servum à convictu suo removeat, præsertim si servi nomine mercenarium intelligas, aut ministrum certo precio ad certum tempus conductum. Neq; verò ea, quæ justa causa est cur ecclesia quempiam notet, & à sanctorum communione arcendum statuat, protinus etiam justa causa est, cur Dominus servum abdicare & à suo convictu arcere poßit. Idem aliqua ratione etiam de liberis est statuendum. Nam etiamsi parentibus liceat nonnunquam arcere à suo convictu liberos, quin etiam, si ita mereantur eos penitus abdicare; non tamen quamvis ob causam, aut quovis tempore licet. Quare videndum est, utrum tam gravis sit illa caußa ob quam ecclesia eorum familiaritatem fugiendam statuit, ut etiam à parentum consuetudine, quorum amicitiam liberis natura

Magis licet parentib9 a liberis, & Dominis a servis.

Nisi obstet

1. jus partis inferioris.

Non continuò qui ab Ecclesia excommunicatus & à domesticis arcendus.

natura ipsa primum conciliavit, sint amovendi. Sed præter hanc, & alia potest esse causa, quæ diremptionem convictus ac familiaritatis jam institutæ impediat, quæ inter pares etiam locum habere potest. Ea vero est, indigentia, sive utriusq;, sive alterius partis, ac porrò quædam necessitas, quæ alteram partem alteri ita devinciat, ut eam ab ea divelli, vix ac ne vix quidem patiatur. Etenim non est credibile Apostolum ita præcepisse fugam familiaritatis ac convictus cum inordinatè ambulantibus, ut vellet etiam pios propterea magnum aliquod detrimentum incurrere, & iis se se commodis atq; usibus privare, quos illis præstare debeant, ii qui inordinatè se gerunt. Itaq; consentaneum non est voluisse eum omnino, ut parentes liberos, aut Domini servos non rectè se gerentes à se arcerent, & sic eorum ministerio se se privarent quo indigent. Hoc pacto non rarò contingeret, ut piis noceret hujusmodi animadversio, ipsis nocentibus seu inordinatè se gerentibus prodesset. Atqui hos, non illos pœna hac (si eam licet ita appellare) affici vult divinus spiritus. Vnde jam intelligitur, etiamsi tandem aliæ rationes non obstarent quo minus maritus ab uxoris inordinatè viventis convictu discederet, eam tamen rationem sufficere, si maritus uxoris consuetudine atque officio carere nequeat. Idem locum habere potest inter eos, qui societatem jam inter se inierunt ejusmodi, quæ convictum ac familiares congressus frequentiores postulet, si sine notabili incommodo suo pius à nocente discedere non possit,

2. Indigentia piorum etiam inter pares.

Alioquin hæc pœna impiis inflicta, magis noceret piis

possit, etiam si id sine hujus injuria facere possit. Quanquam autem dictum est, sensum hujus animadversionis, aut (si ita appellare licet) pœnæ, ad eum redundare totum debere, qui meruit; hoc est ad eum qui ex præscripto Christi & Apostolorum vitam suam non instituit; non est tamen concedendum, velle Apostolum ut ab ecclesia (de civili enim aut domestica disciplina hic non agitur) tam severè cum eo agatur, ut is etiam commodis suis fraudetur, & honesta ei victus quærendi ratio eripiatur, atq; in angustias conjiciatur rerum suarum. Neq; enim aliud in hac animadversione spectavit Apostolus, quàm ut hac ratione pudore suffundatur frater inordinatè vivens, v. 14. quia nimirum ii qui familiariùs alioqui, cum illo versari solerent, postea ab ejus congressu abstineant, eumq; sua consuetudine ob morum improbitatem indignum judicent. Adde quod apertè cavet Apostolus, ne eum cæteri pro inimico habeant, sed ut fratrem moneant. v. 15. Quin & ver: 13. non obscurè indicat, ne hujusmodi quidem hominibus necessaria prorsus vitæ subsidia esse neganda, ut illic videbimus. Quare non est credendum, Apostolum ita velle separationem illam institui, ut damno simul afficiantur, & honesta victus ratione, aliisvé commodis protinus priventur. Quod si alioqui suo delicto civilem pœnam mereantur, aut, si sub patrisfamilias potestate sint, domesticam aliquam animadversionem incurrant, aut in privatorum commoda peccantes digni sint ut suo alique commodo vicissim priventur, id hoc

Nec ipse nocens commodis ab Ecclesia fraudandus.

Non enim habendus pro inimico.

loco non attenditur, ubi de ecclesiastica tantùm disciplina censuraq; agitur, quæ civilis ac domesticæ potestatis jura sibi non vindicat, sed aliis relinquit. Deniq; & illa potest esse justa causa, cur convictus jam institutus inter domesticos nō dirimatur, & nec parens liberos, nec dominus servum à se amoveat, aut qui societatem iniit cum altero, eam non dirimat, si spes sit, fore, ut is qui exorbitat in orbitam cità redeat; præsertim si & illud accedat, ut metus sit, ne, si deseratur, deterior evadat, aut veritatem etiam penitus deserat. Atq; ut summatim videamus quod ad quæstionem illam penitus dissolvendam pertinet; non eos hoc Apostoli præceptum simpliciter obligat qui in eadem familia vivunt, aut illos, qui peculiari jure sunt inordinatè viventibus obligati, ut sine eorum injuria ab illis subducere se nequeant, sed eos qui in diversis vivunt familiis, & qui sine violatione juris alieni possunt ab aliis discedere, utpote in quorum arbitrio situm est cum illis versari vel minùs, idq; tum, cùm nulla eos ad colloquia ac congressus adigit necessitas, nec civilis concordiæ ac pacis ratio eos huc compellit. Itaq; & cognati à cognatorum, affines ab affinium familiaritate, cùm diversas familias constituunt, abstinere debent, quatenus civilis honestas ac vitæ concordia permittit. Et quia inter eos qui in eadem familia vivunt, aut societatem aliquam inierunt, vel major vel minor esse potest conjunctio, ut inter ministros ejusdem heri; etiamsi ab iis qui inordinatè ambulant discedere vel

3. spes citæ emendationis.

Regula in hujus quæstionis solutione omnibus tuenda.

non possint, vel ut discedant consultum non sit; eatenus tamen sese ab illis subducere debent, quatenus ullo pacto licet, & minùs tamen arctè cum illis vivere, quàm aliàs victuri essent, omnibusq; modis ostendere, quantopere sibi illorum mores displiceant: qua in re quia plùs licet superioribus in inferiores, plùs etiam paribus in pares, quàm inferioribus in superiores, plùs etiam hac in parte facere debent.

Ad secundam quæstionem respondemus, accidere non nunquam posse, ut eidem mensæ, unà cum inordinatè ambulante, absq; violatione hujus præcepti Apostolici, assideas, & communem cum illo cibum capias, *v. g. si contingat ut inviteris à patrefamilias ad cibum capiendum, cujus vel uxor, vel filius, vel servus, ab aliorum fidelium consortio sit remotus; aut hospes adveniat, qui invitatus, ab eodem patrefamilias eidem mensæ accumbat.* Neq; *enim ille consessus protinus familiaritatis, cum inordinatè ambulante indicium est, præsertim si illi ipsi fratri inordinatè ambulanti, non præbibas, aut præbibenti, responsurum te modestè neges, & prout locus, tempus, aliæve circumstantiæ ferunt, conditionis tuæ, & illius ipsum admoneas, nec sermones, nisi fortè quibus illum admoneas ac reprehendas cum eo, præsertim tua sponte, jungas, & quibus possis modis ostendas, te ejus conversationem fugere, ac vitare. Interim tamen satiùs est si modò honestè possis, istiusmodi mensas ac convivia fugere, quibus is interfit, qui est ab* Ecclesia *ad eum modum*

2. An possit aliquis casus incidere, ut cibum unà cum inordinatè ambulante capere liceat ei, cui id interdictum est? R. Affirmativè.

1.

Cautio.

notatus, præsertim si verendum sit, ne vel ille qui inordinatè ambulat, vel alii infirmiores, id in familiaritatis argumentum trahant, aut tu ipse hoc pacto familiariùs cum ipso versari assuescas. Atq; hac in re tantò major est adhibenda cautio illis, quorum major est in ecclesia authoritas, & quorum exem-
2. *plum vel prodesse, vel nocere aliis plus potest. Præter hos autem casus possent & alii accidere, ubi nō videatur illicitum cum ejusmodi fratre cibum capere, ut si ad nuptias suas aut liberorum suorum, vel cognatos suos invitet, vel alios, quorum opera carere, eo tempore vix ac ne vix quidem possit. Neq; enim credibile est velle Apostolum, ut hujusmodi tempore necessaria illi humanitatis officia denegentur.* Neque verò *extraordinarius hic convictus pro familiaritate jure potest haberi.* Nobis *autem familiaris tantùm cum inordinatè ambulantibus usus ac consuetudo est interdicta; cibus verò communis eatenus, quatenus est conversationis ac familiaritatis vel pars vel ar-*
3. *gumentum.* Itaq; *etiam interdum ut majus evitetur incommodum, v. g. rixæ, pugnæ, aut quidpiam simile, cibus cum inordinatè ambulante communis capi posse videtur, qua in re & prudentia, & timor* Do*mini, venerationeq; præceptorum ejus adhibenda est, boniq; ratiocinatores officiorum esse debemus, ut medium inter nimiam facilitatem nimiumq; rigo-*
4. *rem teneamus.* Illud *etiam probabile est non prohibere Apostolum, quominus inordinatè ambulantem, si in ædes nostras vel ultro veniat, & cibū una nobis-*

cum

eum capere velit, à mensa nostra arceamus, vel si videamus eum alibi divertere sine suo incommodo non posse, eum invitare in ædes nostras non audeamus. Etenim satis esse videtur, si cum illo ita hac in parte agamus, quemadmodum Iudæi cum Ethnicis, ac publicanis, quorum exemplum hac in parte nobis proponere videtur Christus. Matth: 18. At Iudæi licèt ad Ethnicorum mensas ipsi non accederent, eorumvé cibis uti horrerent, à suis tamen mensis accedere volentes non arcebant. Quare ne illud quidem inusitatum fuisse videtur, ut Iudæi Ethnicos, cùm ea re indigere eos viderent, ad mensam suam invitarent; ut nihil videatur esse absurdi, si frater fratrem inordinatè ambulantem ad se invitet, ubi viderit eum hoc humanitatis officio indigere; quia ut antea dictum est, beneficentia ipsi necessaria nequaquam hoc Apostoli præcepto est vetita. Interim tamen etiam hîc modus est, & cautio adhibenda, ne in familiaritatem res abeat, & quâ licet, aliter cum hujusmodi fratre, aliter cum aliis hospitibus agendum. Sunt enim & officiorum humanitatis, ac hospitalitatis gradus; & alii majoris sunt familiaritatis, alii minoris. Breviter, familiaritas cum inordinatè viventibus, ita est vitanda, ut nec beneficentiam in eos, cùm eorum necessitas eam requirit, negligamus, nec pacem ac concordiam, civilem aut domesticam violemus. *Interim tamen non est quævis offensio fratris inordinatè ambulantis, pro violatione concordiæ aut pacis habenda; & si id agatur*

Cautio.

Regula.

gatur ab altero, ut in se disciplinæ Ecclesiasticæ nervi laxentur, & vel nemo, vel certè nonnulli, vitare ipsius consortium non audeant; fortiùs obsistendum est, & cum quodam etiam periculo, nulla habita ratione istiusmodi offensionis, ab ejus commercio absistendum. Majoris enim momenti apud nos esse debet, ordo ac disciplina Ecclesiæ, gloriaq; divina, quàm hujusmodi hominis offensio, nostrûve periculum.

3. An protinus sit vitandus qui inordinatè se gerit, an mora interponenda, ut se emendare possit. R. in enormibus & quę non facilè repeti solent, moram nullam adhibendam.

Ad tertiam quæstionem respondemus: In enormibus delictis, atq; iis quæ semel admissa nec facilè repeti solent, nec emendari possunt, qualia sunt matrimonia cum idolatris contracta; moram ejusmodi adhiberi non posse, vel non debere, sed statim animadversionem adhibendam esse: præsertim si quis jam antea præmonitus satis fuerit, aut enormitas facinoris tanta sit, ut Christiani hominis animus ab eo, nullo etiam monente, ita abhorrere debeat, ne unquam id audeat committere. Talia sunt, abnegatio veritatis, homicidium, latrocinia, incestus, adulterium, & alia his similia. Nam cùm vel unicus hujusmodi scelerum actus, hujusmodi animadversionem mereatur, absurdum fuerit expectare hujusmodi hominis facinorosi emendationem. Etenim vel statuendum esset, ejusmodi hominem non esse arcendum, à piorum conversatione, nisi sæpius idem facinus repetierit; quod absurdum esse, facilè homines pietatis amantes videre possunt, multaq; inde consequerentur incommoda, in gloriam divinam, humanamq; salutem redundantia; vel tum demum esset arcen-

arcendus à consortio piorum, ubi se se emendaßet, & per resipiscentiam facinus suum quodam modo expiaßet; quod itidem absurdum eße qui vis facilè cernit. Quomodo enim auderes eum emendatum arcere à familiaritate tua, quem non dum emendatum arcere non fueris ausus? Animadversio hæc ad emendationem delinquentis potissimum spectat, unde eâ subsequutâ tolli solet. Quare absurdum foret, eam tandiu differre, donec is qui deliquit se se emendaverit, & per resipiscentiam prioris vitæ labem, gloriæ divinæ, veritati cœlesti, & ecclesiæ aspersam eluerit. Sed in aliis minùs gravibus delictorum generibus, & vulgo usitatis in quæ facilior ac pronior est lapsus, & quæ infamiam Ecclesiæ non tam facilè afferunt, mora est adhibenda, & monendus priùs est frater, ut se se emendet, & emendatio aliquousq; expectanda, antequam ab ejus convictu, ac consuetudine abstineatur. Docet id ipse Apostolus non obscurè, dum de hominibus otiosis, quorum causa atque occasiōne potissimùm hoc Theßalonicensibus de disciplina Ecclesiastica præceptum præscripsiße eum apparet, ait ver. 14. Quodsi quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate: & ne commercium habete cum eo. *Vult ergo eis priùs sermonem suum seu præceptum in hac epistola expreßum, nimirum ut cum quiete operantes, pane suo vescantur, proponi, & demum eos notari, atq; à familiari consuetudine piorum arceri, si non auscultarint huic sermoni. Ut autem constare poßet*

In minoribus & vulgo usitatis delictis, non statim ad animadversionem ipsam descendendum.

Quanta mora interponenda, ex delicti gravitate judicandum.

poßet utrum auscultarent nec ne, mora aliqua post quam illis præcepta Apostolica fuißent proposita, interponenda erat. Quanta autem mora sit adhibenda, ex gravitate aut levitate delicti, itemq; ex ejus qui monetur, aut ad obsequendum promptitudine, aut contraria contumacia, atq; adeò ex spe, quam de ejus emendatione habeas, vel non habeas, æstimandum est. Nec mirum est, si non nunquam optimorum etiam in Ecclesia virorum judicia, hac in parte discrepent. Res enim illa prudentiæ est, nec generali aliqua ratione ita comprehendi potest, ut non sit neceße ex circumstantiarum ratione eam definire. Vnde fit ut in eodem quoq; delicti genere, ita exigentibus circumstantiis, aliter atq; aliter agi non tantum poßit, sed etiã debeat, Verùm ita, ne prosopolepsia locum habeat, & rerum ipsarum ratio, ac causæ meritũ, disciplinæq; hujus scopus attendatur.

De loco Matth. 18. ubi est præceptum de eo, qui fratrem offendit.

Poßemus jam ad ultimam quæstionem transire, nisi nobis difficultatem adhuc objiceret locus Matth. 18, Vbi videtur Christus præcipere, ut is, qui fratrem aliqua in re offendit, si & privatim semel atq; iterum monitus & ab ecclesia publicè reprehensus ac convictus, culpam agnoscere, atq; emendare nolit; habeatur seu tractetur ut Ethnicus ac publicanus. Qua in re illud videtur comprehendi, quod hoc loco præcipit Apostolus, ut ejus consuetudo ac familiaritas vitetur. Quanquam enim vel ex hoc ipso loco apparet, cùm frater in fratrem peccavit, non protinus eum à consortio cæterorum eße amovendum, sed primus mo-

ius monendum, & aliquantisper saltem ejus emendationem expectandam; tamen & illud videtur inde apparere fratrem etiam ob unum delictum in fratrem admissum, licèt non enorme, si id agnoscere nolit, nec id sibi dolere testetur, ab ecclesiæ consortio, arceri non tantùm posse, sed etiam debere: id quod non satis videtur consentire cum iis, quæ & superiùs in explicatione Apostolici præcepti, & eorum præcipuè verborum ubi inordinatè ambulantes commemorat, & paulò ante in hujus ipsius quæstionis tractatione diximus. Sed nihil dictis nostris contrarium ex illis Christi apud Matth: verbis elici potest. Nam cùm dicimus, in levioribus delictorum generibus non ob singulos peccatorum actus homines esse à communione fidelium removendos, sed ob malè agendi consuetudinem, actusvè crebrò repetitos; non volumus eum ferri fratrem, qui cognitione præceptorum Christi instructus quidpiam deliquit, & peccati convictus satis superq́ue, tum privatim tum publicè fuerit, culpam tamen agnoscere nolit, & non testetur id sibi dolere, ac velle imposterum vitare; sed eum qui culpam agnoscat, & spem correctionis atq́ue emendationis faciat; utut fortè ob fragilitatem, aut inveteratam consuetudinem, aliaq́ue peccati irritamenta iterum postea peccet, & in eundem lapidem sæpius impingat. Nam si quis culpam licèt demonstratam, ita ut eam, nisi affectus ac pertinacia eum excæcaverit, non possit non agnoscere, agnoscere tamen ac fateri nolit, eamq́ue defendere quàm corrigere malit, e-

lit, eum si justa ei mora fuerit concessa, ut se se recolligere possit, nec nos ferendum esse existimamus, nec Apostolus præcipit. Iam enim non error amplius aut fragilitas, sed contumacia, sed malitia ac perversitas est, quæ lenitate ecclesiæ fovenda non est, sed severiore animadversione emendanda. Dicimus autem nihilominùs, moram hujusmodi homini aliquam esse concedendam, ut se recolligere, & re meliùs considerata, sequestratoq; affectu, qui nebulam judicio ipsius offuderat, emendare errorem possit. Neq; enim id verba Christi prohibent, & aliâs æquitas jubet severitatem legum, cùm verba & res patitur, minuere potiùs quàm augere ac intendere, & in mitiorem potiùs partem sententiam flectere, quàm in duriorem. Non dicit autem Christus, ea protinus hora, aut die, quo ecclesia primùm suam de controversia inter fratres seu injuria alteri ab altero illata sententiam dixerit, habendum esse eum instar Ethnici & Publicani, qui deliquerit, si non protinus ecclesiæ sententiæ subscripserit, eamvé non audierit. Possunt enim verba illa si non audierit ecclesiam *laxiùs aliquantò sumi; nimirum, si nec statim, nec morâ justâ interpositâ ecclesiæ auscultaverit, ejusq; sententiam ac judicium sequutus fuerit. Neq; verò Christus nullum prudentiæ, æquitati, lenitati, longanimitati locum hîc reliquit fratribus in fratres lapsos, quorum servandorum causa venit, animamq; suam posuit; cùm aliâs ipsius lenitatem ac longanimitatem erga delinquentes imitari jubeamur,*

mur,

mur, quanquam probè novimus, id absq; relaxatione nervorum disciplinæ fieri debere. Hujusmodi autem mora si non sit nimia, ad emendationem morum multùm facit, & pœnam, quæ postea sequitur contumaciam ejus, cui spatium resipiscentiæ datum est, magis intendit. Cùm autem prudentiæ atq; æquitati locum hîc relictum esse dicimus, illud etiam intelligi volumus, ne vel privatim læsi, quas libet etiam levissimas offensas suas velint ita urgere, ut ad ecclesiam omnes deferant, vel ecclesia quasvis & suscipere, & ob eas non agnitas velit à communione sua delinquentem excludere: Sed illas demum quæ alicujus sint momenti, & quas agnoscere quivis, vulgari licèt judicio sit præditus, possit. Cætera enim tegere potiùs, ac non nunquam dissimulare, aut tolerare, alii in aliis debent, ita tamen ut privatim eorum correctioni studeant, caveantq; ne à levioribus injuriis ac delictis ad graviora fiat progressus. Est autem & illud observandum, illa delicta quæ ad pacem ac concordiam fratrum turbandam ac dirimendam pertinent, quales sunt injuriæ fratribus illatæ de quibus ait dicto loco Christus, si cætera sint paria, aliquantò severiùs esse cohibendas, ne in publicum ecclesiæ malum, ejusq; dissipationem tandem erumpant. Plurimùm enim ad salutem cùm totius ecclesiæ, tum singulorum ejus membrorum, in pace ac concordia situm est. Quare proportio inter alia delicta, & inter injurias fratribus illatas ita est instituenda, ut tum demum ad alia delicta id extendatur, N. B.

quod Christus ait, eum, qui ecclesiam non audiverit esse habendum instar ethnici & publicani, cùm ea sua gravitate injuriarum fratribus illatarum gravitatem atq; incommoda æquant ac compensant. Nihil de eo nunc dicimus, quòd verba Christi apud Matth. sit tibi tanquam ethnicus & publicanus, *quando quidem ad eum sunt directa, qui ab altero est offensus, possint ita accipi, ut magis quid liceat significent, quàm quid fieri omnino debeat. quasi dicat, licet tibi cum eo postea agere, ut cum ethnico ac publicano; quemadmodum viri quidam doctissimi censuerunt: quo pacto, non ageretur hic de publica ecclesiæ in peccatorem animadversione, ad disciplinam morum stabiliendam pertinente, sed facultas tantùm daretur læso, ut non majorem jam ampliùs hujusmodi fratris, quàm hominis extranei haberet rationem. Sed sequentia verba valde faciunt verisimile, verba hæc licèt ad læsum fratrem sint directa, ut pote ad quem præcedentia quoq; pertinent, de re tamen loqui quæ non minùs ad alios in ecclesia, quàm ad ipsum pertineat.*

4 An reperiatur aliud præter hoc animadversionis Ecclesiasticæ genus.

Restat quarta quæstio; de qua ita sentimus; non reperire nos aliud aliquod animadversionis genus, Ecclesiæ aut præscriptum, aut in perpetuum permissum, quo uti possit aut debeat in eos, qui ita ut hoc loco docemur, ab ecclesia notati, ac consignati resipiscere noluerint, præter hanc ipsam eorum à consortio fidelium separationem atq; exclusionem; licèt arbitramur hanc ipsam pœnam intendi aliqua ratione pos-

ne posse, imò interdum etiam debere; si homines ejusmodi, in impietate longiùs progrediantur, & denique, si veritatem etiam abnegent, & Christianam religionem deserant, aut alioqui prophani aut piorū hostes evadant, ut tanquā anathemata quædam vitentur. Nam si quis existimet id quod est apud Matth. sit tibi tanquam ethnicus & publicanus diversum quoddam genus ab eo, de quo hic agimus, ecclesiæ præcipere, & eo quidem gravius ac severius, quo nimirum extrema quædam à cætu fidelium exclusio contineatur; is inde errorem suum facilè potest animadvertere, quòd hæc pœna ei sit infligenda, qui vel semel illatâ fratri injuriâ, eam privatim publiceq́ monitus agnoscere ac deprecari dato ad resipiscentiam spacio non vult. Atqui hujusmodi hominem protinus esse habendum pro extraneo, ea nimirum ratione qua non nulli crediderunt, absurdum sanè foret dicere; cùm Apostolus ne in idololatras quidem, scortatores, rapaces, aliam 1. Cor: 5. pœnam constituat, quàm ne cum illis hominibus commercium habeatur, aut cibus cum illis capiatur. Itaq́ nec verba illa sit tibi tanquam ethnicus & publicanus, etiam si præcepti vim habere censeas, à qua sententia nos non sumus alieni, tam latè erunt extendenda, ut omni ex parte ethnicis & publicanis hujusmodi homo comparetur, sed habita ratione conversationis ac convictus; ut nimirum ita ab eorum consuetudine abstineamus, quemadmodum Iudæi solerent abstinere à consuetudine ac convictu ethnico-

rum ac publicanorum. Verum tamèn, quia dictum est, poße eò rem devenire, ut ab hominibus in ordinatè ambulantibus, tanquam ab anathemate quodam sit abstinendum; hoc ipsum ultimæ ex ecclesiæ exclusionis seu excommunicationis loco eße potest.

Ecclesiæ nō est præceptum, ut aliquem Satanæ tradat.

Illud vix est commemorandum, ecclesiæ præceptum nuspiam eße, ut peccantes Sathanæ tradat. Nam tale præceptum ostendi nuspiam potest, imò ne exemplum quidem, quòd ecclesia ipsa quempiam aliquando Sathanæ tradiderit; sed cùm his ea de re legamus 1. Cor: 5. v. 3. 4. 5. &, 1. Tim: 1. v. 20. Vtrobiq; tradendi actio Paulo Apostolo tribuitur; licèt in priori loco ecclesiæ veluti consensum ac conspirationem, hominem illum ecclesia ejicientis, velit accedere. Fuit nimirum ea res potestatis Apostolicæ, quæ miraculosum soleret habere effectum, primorum illorum temporum proprium; de qua potestate loquitur inter alia Apostolus 2. Cor: 10. 6. & deinceps & cap: 13. v. 10. Sed de his hactenus. Nunc ad Apostoli verba revertamur.

Rationem præcepti reddit, à suo exemplo.

v. 5. Nam ipsi scitis quomodo oporteat. *Exposito præcepto, ad disciplinam morum in Ecclesia sanciendam spectante, iam ratione illud munit, & per prolepsin quandam, causam adfert cur id Thessalonicensibus tradat ac perscribat. Ratio petita est ab Apostoli ipsius exemplo: cui altera sed specialior annectitur ab ipsius præcepto, antea Theßalonicensibus coram tradito, cuius sanciendi caußa exemplo illis suo præire voluerit. Et exemplum quidem suum primò ge-*

primò generaliter proponit hoc versic. deinde specialiùs in sequenti explicat. Ait ergo. Nam ipsi scitis. *Vim hoc addit rationi, quòd res esset eiusmodi, quam ipsi probè nossent, & quæ non nunc demum illis esset persuadēda, sed iam dudum persuasa* quomodo oporteat nos. *i. me (nam de se loquitur)* imitari *quàm diligenter meum vitæ exemplum omnibus sit sequendum, dandaq́; opera ut mores actionesq́; meas exprimant, & ad eas se quoq; ipsos & actiones suas conforment. Quanquam vox* quomodo *ita quoq; accipi posse videtur, ut nullam maiorem vim habeat, quàm si simpliciter dictum esset, quòd oporteat, &c.* quoniam non inordinatè ambulavimus inter vos, *i. non discessimus ab orbita honestatis, virtutis ac pietatis, non defleximus à norma doctrinæ Christi, ac nostris ipsorum præceptis quæ aliis præscripsimus: sed quæ mandavimus aliis, & ipsi fecimus. Docet his verbis, & iurè se velle ut Thessalonicenses suum exemplum sequantur, & qua in re exemplum suum sequi debeant. Ait autem* inter vos, *non quòd alibi aliter se gesserit, sed quòd rem illis ipsis probè cognitam ac perspectam ante oculos ponere voluerit, & vim exemplo addere ad eos tantò magis excitandos. Segnius enim irritant animos demissa per aures, quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus. Quæ alibi essent acta à Paulo, quidvé egisset, ignorari à multis poterant, à pertinacioribus fortè etiam negari. Itaque quorum ipsi oculati fuerant testes, ea sola commemorat, aliis omissis quæ tamen illis similia*

lis similia erant, & ex iis quæ oculis subjecta erant, facilè poterant æstimari.

v 8. Neq; enim gratis panem edimus à quoquam *scilicet acceptum: quam vocem nonnulli interpretes perspicuitatis caußa inserunt verborũ contextui. Exemplo speciali declarat id quod dixerat; se inordinatè non vixiße inter Theßalonicenses; non quòd, si gratis accepißet a quoquam ipsorum panem, inordinatè revera fuißet ambulaturus, seu violaturus doctrinam Christi (docet enim in sequentibus id se jurè facere potuiße, si modò jurè dici potest gratis edere panem alteriùs, qui eum in doctrina Evangelica instituendo victum abundè meretur) sed quòd in cæteris id sit inordinatè vivere, & ipse si ab aliis victum accepißet, nec labore manuum acquisivißet, speciem quandam præbere potuißet, inordinatè ambulantis.* Panem *pro cibo simpliciter sumi, atq; adeò pro rebus quibus vis ad vitam tolerandam neceßariis, vulgo quoq; usitatum est; atq; ita in precatione Dominica sumitur. Videtur enim hoc loco, etiam amictus eo nomine comprehendi, per Synechdochen sive partis, sive speciei.* gratis *hoc est labore proprio non acquisitum, aut pretio justo non comparatum.* Sed cum labore & ærumna nocte & die operantes. *A contrario illustrat vocem* gratis, *seu mavis aliqua ratione demonstrat, se panem à quoquam acceptum gratis non ediße, quia dies ac noctes manibus suis laboraverit summo studio, nec minore molestia victus acquirendi gratia. Rem exaggerat,*

Panis pro victu & amictu.

gerat, vel potiùs magnitudinem laboris huius explicat, dum & contentionem, seu intensionem, & assiduitatem eius exprimit. Illam, dum non contentus voce laboris & ærumnam *commemorat, quæ molestiam apertiùs significat quàm illa. Hanc cùm ait,* nocte dieq; *se operatum, hoc est quicquid temporis superfuerat prædicationi Evangelii, & neceßariæ corporis ac virium refectioni, hoc est cibo ac somno, quarum rerum parcissimus fuerit, id totum et interdiu & noctu se laboribus manuariis impendiße. Erat autem scenopega seu opifex tabernaculorum, ut legimus Act: 18. 3.* Nequenquam vestrûm gravaremus. *Finem explicat huius tanti laboris, tantiq; studii in victu acquirendo: ne cuiquam Theßalonicensium onerosus, molestus ac gravis eßet, victum ab eo petens, aut stipendium accipiens; qua de re dictum est etiam in priori Epist: cap. 2. v. 9.*

v. 9. Non quòd non habeamus potestatem *Finem ulteriorem hujus sui & laboris & abstinentiæ à victu ab aliis petendo, expositurus, prolepsi utitur. Potuißet enim aliquis cogitare; non mirum eße, te manuum labore victum tibi comparaße, nec eum à nobis postulando atq; exigendo, quenquam nostrum gravare voluiße; nam ne poteras quidem jure, non licebat tibi gratis à nobis victum exigere. Respondet Paulus, imò verò licuiße; nec ideò se ab ea re abstinuiße, quòd non liceret sibi exigere ab auditoribus victum: justissimum enim est, ut qui Evangelium docent alios, ab illis neceßaria vitæ subsidia*

mercedis

mercedis cujusdam loco referant; dignus est operarius mercede sua: & leve est si qui aliis seminant spiritualia, metant eorum carnalia, qua de re prolixè disputat Apostolus 1. Cor. 9. Aliam ergo hujus rei causam sibi fuiße indicat, & mox apertè docet. Addit hæc res magnum exemplo Apostolico pondus. Nam si Apostolus ab aliis gratis acceptum panem non comedit, cùm summo jure posset eum ab illis postulare; si tam diligenter labori manuum incubuit, cùm abstinere ab eo poßet: quantò minùs alii debent victum ab aliis gratis petere aut sumere, qui nullo jure petere poßunt, quantoq; magis labore suo vitam tolerare aut sustentare debent? Quæ ergo inquies causa fuit id faciendi, quod omittere poterat, quodq; non cum tanta molestia erat conjunctum? id exprimit Apostolus. Sed ut nosmet ipsos exemplar demus vobis ad nos imitandos. *ut nostro exemplo doceremus vos, non eße vobis otio indulgendum, sed labore assiduo victum acquirendum, utq; ad id faciendum vos incitaremus. Si enim ut paulò ante dictum est Apostolus labore manuum vitam toleravit, qui poterat stipendium ab aliis accipere, & eorum sumptibus vivere: quantò magis cæteri suis laboribus victum sibi quærere debebant? Itaq; Apostolus suo exemplo laborandi necessitatem quandam imposuit. Non est autem intelligendum hunc solum fuiße finem cur Apostolus labore manuum victum quæreret, qui hoc loco exprimitur. Habebat enim & alios, huic tamen admodum consentaneos,*

Cur Paulus manibus suis laboravit.

neos, nimirum ut suspicionem avaritiæ à se amoliretur, ne fortè putaretur lucri tantùm ac quæstus sui causa Evangelium prædicare, præsertim apud homines divites, inq; urbibus opulentis, qualis erant Thessalonica, Corinthus, Ephesus, in quibus Evangelium prædicavit; Quare ne hac ratione cursum Evangelii impediret, stipendium non accepit; simul etiam ut præcideret ansam gloriandi falsis quibusdam doctoribus, qui Apostoli labores ac laudem sibi vindicabant, cùm interea lucrum captarent, & avaritiæ, ambitioniq; suæ velificarentur, qua de re dißerit, 1. Cor: 9. 12. 18. d. & 2 Cor: 11. 7. 12. & d. & cap: 12. 14. Sed hos fines nunc non commemorat, eo contentus solo qui ad rem præsentem facit, qui quidem fuit unus ex primariis; & fieri facile potest, ut cùm alibi, aut in Achaia, quam nominatim hac in re commemorat, & Macedoniæ quodam modo opponit, illum potissimum finem respiceret quem in Epist: ad Corinth: explicatum videmus, apud Theßalonicenses hunc potius respexerit; quia plures ibi deprehenderet otio indulgere, qui exemplo eßent ad labores adducendi.

v. 10. Etenim cùm essemus apud vos. *Causam hîc adfert Apostolus proximè præcedentium, sed simul etiam superiora aliqua ratione illustrat ac confirmat. Docet enim cur laborando & victum hoc pacto sibi quærēdo exemplum aliis præbere voluerit, & incitamento iis eße ad se se imitandum. Nempe quia præceperat verbis, ut quivis labore honesto victum*

Cur laborando exemplum aliis præbere voluerit.

ctum sibi quæreret, eumq́; ab aliis si laborem fugeret, ne auderet exigere. Quare quod verbis docuerat facto etiam docere ac sancire voluit, licèt alioqui id facere non teneretur. Norat enim *efficaciùs docere exempla, quàm præcepta; facta verbis eße ad commovendos hominum animos validiora.* Noluit *ergo verbis facta, & præcepto exemplum de eße, omnemq́; aliis excusationis ansam & otii prætextum præcidere voluit. Iisdem autem verbis simul etiam illustrat ac confirmat Apostolus quæ dicta sunt v. 6.* Nam *& exemplo quodam speciali illustrat id, quod de inordinatè ambulantibus, ac non secundùm doctrinam à se traditam, dixerat, & causam explicat, cur hoc genus inordinatè ambulantium mereatur notari, & à consuetudine aliorum arceri, quia iam antea præceptum hac de re acceperint, cùm illis coram adeßet, ita ut ignorantiam prætendere non poßent.* Si quis nolit operari, etiam non edito. *Non ait Apostolus simpliciter*, si quis non operetur. *Fieri enim potest, ut quis ob virium imbecillitatem sive naturalem, sive ex morbo, sive obsenectutem, sive alio aliquo casu contractam non laboret; quia nimirum non possit, non quia nolit; cui homini victus nequaquam est denegandus.* Sed si quis operari nolit, *cùm nimirum possit: si quis inquam otio indulgeat, & a labore abstineat, non virium defectu, sed voluntatis ac studii, is dignus est qui etiam non edat; indignus qui ab aliis alatur.* Etenim *cùm victus non nisi labore hominum quæratur, & ipse* Deus *olim dixerit Adamo*

(quæ con-

(quæ conditio est etiam ipsius posterorum) in sudore vultus tui comedes panem : *qui laborem subterfugit, jure etiam fructu laboris, hoc est victu caret, & injuriâ eum ab aliis exigit. Latet in hoc præcepto uno duplex quodammodo præceptum: alterum quod præcipuè intendit Apostolus, ut qui vis laboret, & hoc ad officium nostrum potissimùm pertinet: alterum aliquo modo ad pœnam, ne is qui laborare non vult, panem seu victum ab aliis exigere audeat. Id enim esse videtur, dum ait* etiam non edito: *quanquam etiam simpliciter accipi potest; quasi dicat, dignus est qui non edat, unde sequitur victum ei ab aliis negari jure posse.*

v. 11. Audimus enim quosdam inter vos ambulantes inordinatè. *&c. ambulantes participium, ponitur pro infinitivo* ambulare, *Græcorum more. Hîc causam reddit, ut diximus, tum præcepti superiùs traditi, de vitanda familiaritate inordinatè ambulantium, tum eorum, quæ illius confirmandi ac stabiliendi causâ hucusq; disseruit: idq; per quandam prolepsin. Poterat enim aliquis dicere: Quid causæ est, cur nobis inordinatè ambulantes fugiendos esse præcipias, & victum labore acquirendum inculces: Nunquid enim ea re nos tantopere indigemus: aut estné inter nos quispiam, qui contra faciat. Respondet Apostolus omnino audire se quosdam hujus generis homines, inter ipsos, seu in ipsorum Ecclesia versari, & hanc esse caussam, cur hæc illis præcipiat atque inculcet.* Audimus, *inquit,* Causa præcepti superioris de vitãda famliaritate inordinatè ambulantium.

nõ scimus, *quia absens erat*, quosdam inter vos, *ne omnes accusare videretur:* qui inordinatè ambulent, *seu non ita ut decet, non ita ut praecepimus, se gerant: quo autem pacto, explicat dum subjicit:* Nihil agentes, *seu nullo honesto labore, quo victum compararent, occupati.* Sed inaniter satagentes *hoc est, rebus non necessariis occupati; occupati rebus supervacaneis, inutilibus, aut ad se nihil pertinentibus, operosè nihil agentes; ut faciunt ii, qui alienis se ingerunt, turbis se immiscent, & sub specie curandae Reipublicae, aut ambitioni vacant, aut otii tantùm praetextum ac laborum diverticulum quaerunt; aut studiis vanis, vel ad ostentationes tantùm, vel ad inanem oblectationem spectantibus dediti sunt; quo in numero etiam illi collocari possunt, qui aetatem in carminibus ludicris scribendis aliisvé argutiis consumunt, aut id quod πάρεργον studiorum esse debebat, tanquam ἔργον tractant. Vide etiam illa, quae dicta sunt prioris Epistolae cap. 4. ver. 11, 12. In Graecis verbis paronomasiam esse elegantem, notarûnt doctiores quidam Interpretes.*

Alterũ praeceptum otiosis, ut laborent.

v. 12. Iis autem, qui sunt huiusmodi, praecipimus. *Sequitur alterum hujus loci praeceptum, ex praecedentibus veluti enatum; illi hominum generi, quod versiculo praecedente notaverat, nimirum otiosis nominatim propositum. Etiamsi enim ad omnes revera spectet, (omnes enim cum quiete operantes, pane suo vesci debent) tamen id hominibus otiosis hoc loco solis inculcat, tanquam ea re indigentibus.*

gentibus: Qui enim officium hac in parte iam faciebant, illos ea de re monere nihil erat necesse. Ut autem apud hujusmodi homines otio assuetos, & laborem fugientes, tantò plùs ponderis habeat hoc præceptum, authoritatem ei conciliat, dum addit & eos admonemus per Dominum nostrum Iesum Christum. *h. e. authoritate Domini Iesu Christi interposita, ejusvé nomine ac jussu. Ejus enim est hæc voluntas, hoc mandatum. Sic paulo antè authoritatem conciliavit, præcepto de vitanda hominum inordinatè viventium familiaritate. v. 6. De simili usu particulæ* Per *vide 1. Thess: 4. 2. ubi ait* præcepta vobis tradimus per Dominum Iesum. *Præceptum autem ipsum his continetur verbis* ut cum quiete operantes vescantur pane suo. *Cum* quiete *ait, ut à turbis recedant, nec se negotiis aut alienis aut publicis, à quibus abesse honestè possunt, & utilitatis parum habent, ingerant, sed quantùm licet ea fugiant, & intra sese veluti recedant. Opponitur enim hæc quies* τῇ πολυπραγμοσύνῃ, *Vide quæ hac de re dicta sunt, dicto pauló ante loco. 1. Thess: 4. 11, 12.* Suo *inquit pane vescantur, non alieno, non emendicato, non ex aliena liberalitate vivant, aliisvé sint graves, fucorum instar, qui mel ipsi non colligunt, sed apum labore ac sedulitate collectum, otiosi, aut rebus vanis occupati absumant. Panis iterum omnia ad victum, vitæq; sustentationem spectantia, per Synechdochen complectitur, ut paulo ante v. 8.*

Quod proponit, authoritate Dn. Iesu interposita.

Tertiũ præceptum, ne tamen propterea in beneficentiæ studio segnescant, qui benefacere possunt

v. 13. Vos autem fratres ne segnescite in benefaciendo. *Tertium præceptum, non jam hominibus otiosis propositum, sed aliis qui labore manuum tantum paraßent, vel re ab aliis relicta ita abundarent, ut etiam in alios liberales eße poßent.* Natum *autem hoc præceptum ex proximo est, in eoq; errori, quem nonnulli inde trahere poßent, occurritur. Cùm enim audirent Apostolum velle, ut homines otiosi (cæterorum autem eandem eße rationem qui vis videt.) cum quiete operantes, suo pane, non gratis ab aliis accepto vescantur: cogitare poterant, nihil jam opus eße eleemosyna ac beneficētia in alios; siquidem unus quisq; suo labore sibi victum comparare, & seipsum sustentare debeat. Itaq; de beneficentiæ studio, cujus nomine eos superiori epistola commendaverat, facilè poterant remittere, inq; ea re segnescere; præsertim cùm aliàs quoq; molestum sit, suam liberalitatem cum aliis communicare, & suis sese commodis aliorum causa privare.*

Quibus benefaciendum.

Quare ne id fiat Theßalonicenses monet. Etenim licèt omnes victum sibi ipsis labore quærere debent, non tamen omnes poßunt, aut vix ac ne vix quidem, vel ob virium imbecillitatem, vel ob casum aliquem atq; infortunium, vel ob liberorum multitudinem poßunt,

1\. *Itaq; his saltem beneficentia succurrendum est. Præceptum enim Apostoli de victu proprio labore acquirendo nonnisi eos obstringit, qui laborare ac victum parare poßunt, & quatenus poßunt; & otium tantum voluntarium prohibet. Itaq; nequaquam prohibet ad alienam liberalita-*

beralitatem confugere, cùm ipsa urget necessitas, & calamitas quempiam huc compellit; tantùm abest, ut alienam liberalitatem ac beneficentiam restringat aut coerceat. Illis autem qui beneficentia aliena in- 2.
digent, etiam illi accenseri possunt, qui cùm hucusq; otiosi fuerint, postea ad laborem quidem sese accingunt, sed vel vires eos deficiunt, vel saltem non ea est illis facultas, ut se suosq; sine aliena liberalitate sustentare possint. Itaq; licèt liberaliùs iis largiri debeamus, qui laboribus honestis perpetuò vacarunt, nec suæ paupertatis fortunæve ipsi sunt fabri: tamen ne illis quidem necessaria benignitas est neganda, qui vellent quidem se se labore suo alere, sed iam non possunt amplius. Atq; ad hoc quoq; Apostolum respexisse, ne quaquam à veritate alienum est. Addi pò- 3.
test & illud, ne otiosis quidem eò usq; negandum esse victum, ut eò adigantur, ut veritatem divinam abnegent. Satiùs enim est otiosum fratrem, utut tenuiter alere, eumq; corrigere, & ad laborem subinde incitare, quàm permittere, ut a veritate inopia adactus, penitus deficiat. Verbum ἐκκακεῖν significare etiam segnescere, notatum est a doctissimis quibusdam interpretibus, quia κακὸς etiam ignavum significat. Vide Piscat. & Vorst.

v. 14. Quòd si quis non auscultat sermoni nostro per epistolam. *Præceptū his duobus v. 12. & 13. interiectis ad primum v. 6. propositum quodammodo redit, & ad certum illud hominum inordinatè ambu-* Quo pacto præceptum illud de inordinatè ambulanti-

bus debebant exequi.

ambulantium genus, hoc est ad homines otiosos explicatum, quo pacto executioni mandari a Thessalonicensibus debeat, ostendit. Ait ergo eum qui huic præcepto, quo otiosis hominibus præcipit, ut labore honesto victum sibi quærant, (nam de hoc sermone hic nominatim loqui videtur) non pareat; notari ab illis debere, & a consuetudine ipsorum arceri, seu mavis ipsos consuetudinem eius fugere debere. Rectè autem monent doctissimi quidam interpretes, verba per epistolam non cum sequentibus, sed cum præcedentibus connectenda esse, quasi dicat Si quis *non* auscultat nostro per epistolam sermoni, *hunc notate, & hoc quidem modo ambiguitatis tollendæ causa, interpretes illi verba in ipso contextu collocarunt. Rationes attulit Iohannes Piscator in suis super hunc locum annotationibus, has.* Primùm quia non dicit σημαίνετε, *id est* significate *sed* σημειοῦσθε *id est* notate. deinde quia proximè sequentia præcipiunt, quomodo se gerere debeant erga sic notatum, *hoc est* excommunicatũ. tertiò quia non dicit indefinitè δι' ἐπιστολῆς sed διὰ τῆς ἐπιστολῆς articulo innuens epistolam certam, nempe hanc ipsam epistolã. quartò si illud διὰ τῆς ἐπιστολῆς cohæret cum verbo σημειοῦσθε tum pronomen, τοῦτον potius præcederet ad hunc modum τοῦτον διὰ τῆς ἐπιστολῆς σημειοῦσθε. *quibus addi & illud potest, quanquã in secunda ratione ab illo allata, quodammodo comprehensum*

Verba per epistolam *cum quib. iungenda.*

prehensum; nullam apparere satis gravem causam, cur Apostolus velit sibi nominatim indicari, qui nam essent illi, qui ipsius sermoni non auscultarent, Quid enim? num forte ut ipsius hac de re judicium exquirerent, & tum demum ab eius consuetudine abstinerent, ubi eius consensus accessisset? Atqui statim præcipit ut ita notatum vitent; & frustra sane vellet Apostolus præcepto generali Thessalonicensibus ea de re dato, suam demũ de singulis exquiri sententiam, & quidem absentis; cùm res ex præsentium judicio pendeat. Præterea cùm Apostolus per varias & longè dissitas terrarum oras Evangelii prædicandi causa discurreret, & non nunquam longè a Thessalonicensibus abesset, longum fuisset & Apostolo per litteras rem proponere, & eius demum expectare sententiam; cùm & illi ignorare possent ubi nam versaretur, & commoda mittendi epistolas deesset occasio. Ita cunctando res ipsa elapsa sæpe fuisset è manibus, & impune ii qui excludi a communione fidelium mererentur, fuissent in ecclesia versati, ac nervo soluto laxata fuisset Ecclesiæ disciplina. Adde, quòd si volebat sibi Apostolus judicium de singulis in ecclesia Thessalonicensium relinqui, nulla est causa, cur non etiam de cæteris Ecclesiis ab ipso collectis idem statuamus. Atqui nec ullum eius rei indiciũ apparet, quòd idem a cæteris quoq; ecclesiis fieri voluerit; quin potiùs videmus, eum Corinthios graviter obiurgare, quòd incestum illum e cætu non eiecissent: & non est consentaneum, cùm cæterarum ecclesiarum judicio exclusio-

Nempe ut epistolâ Apostoli proposita, officii commoneantur primò.

exclusionem inordinatè ambulantium permitteret, solis eam facultatem Theßalonicensibus negaße, eorumvé hac inparte judicio fuiße diffisum. Ergo nisi Apostolus super esset, non poßent illi Ecclesiæ disciplinam tueri? Vel ergo Theßalonicensium quoq; judicio rem hanc permisiße censendus est, vel cæteris quoq; Ecclesiis negaße. Fuißet autem res immensi laboris, si Apostolus de singulis à qua vis Ecclesia excludendis judicium ferre debuißet. Quæ etiam causa est inter alias, cur non sit existimandum, ideò eum nomina illorum qui inordinatè viverent ad se perscribi voluiße, ut eos ipse priùs moneret. Nam & hoc infiniti fuißet laboris; & fieri sæpe non potuißet, & deniq; facilè apparet, id factum non eße. Infinitis enim Epistolis ad eam rem fuißet opus, quas nec itinera nec labores Apostoli ferebant. Sed nihil opus est pluribus. Ex his autem Apostoli verbis iam superius in quæstionis tertiæ explicatione conclusimus, non præcepiße Apostolum, ut protinus excluderentur a familiaritate fidelium ii, qui hucusq; inordinatè ambulaßent, sed voluiße iis priùs hanc epistolam ac præcepta in ea comprehensa proponi, eosq; ut parerent moneri; tum demum ubi non paruißent, a consuetudine aliorum arceri. Hunc notate. i. e. sententia in eum vestra animadvertite, censoriam veluti virgulam in eum stringite, & quæstione ac judicio publico instituto, mores eius tales eße pronunciate, qui ferri in Ecclesia, seu in Christiano homine non poßint aut a-ut debeant, & hac velut nota sententiis vestris illi

Tum notentur, & commercium cum illis nō habeatur.

inusta,

inusta, eius consortium postmodùm vitate, quemadmodum statim subijcit Apostolus. Notatio ergo illa in *sententia adversus eum lata, quæ illi quodam modo sit ignominiosa, seu qua indignus cõmunione ac consortio fidelium pronuncietur, consistit, quam postea sequi debet ipsa castigatio.* & ne commiscemini cum illo. *i. e. ne cum eo commercium habete, cum eo familiariter nolite versari, qua de re iam supra dictum est, v. 6. ubi similem loquendi modum adduximus ex 1. Cor: 1. 9. 11.* Vt pudefiat. *Finem exprimit huiusmodi animadversionis, charitate ac lenitate Christiana dignum, qui est, ut frater, qui inordinatè hucusq; se gesserat, hac castigatione correptus, & quadam veluti ignominia à cæteris notatus atq; affectus (ignominiosum enim est, bonorum ac piorum hominum, Deoq; consecratorum consvetudine indignum iudicari) pudore suffundatur, itaq; pudefactus resipiscat. Etenim per metonymiam Synechdochicã, una cum pudore ac confusione, eius etiam consequẽs, seu effectum, nimirum emendatio ac correctio hominis huiusmodi comprehendi debet. Neq; enim aliàs pudorẽ cuiusquam quærere iubet Christiana charitas ac mansuetudo. Finis hic ostendit etiam, quousq; in hac animadversione progrediendum sit, & quamdiu durare debeat. Etenim cùm is qui peccaverat ad frugem redit, eaq; de re certis argumentis ac testimoniis constat, pœna illa tollenda est. Fine enim posito cessant media, quorum præsentia ad finem illum tuendum necessaria non est. Cùm verò in leviorum de-*

Finis animadversionis.

Quandiu hæc animadversio durare debeat.

rum delictorum genere, inde emendatio eius qui peccaverat potissimùm sit æstimanda, si is ea non repetat, licèt occasionem fortè ac invitamenta ad ea perpetranda habeat; quædam delicta, aut ita sunt enormia, aut aliâs eorum natura ita comparata est, ut repeti nō facilè possint, aut soleant, quorum in numero est matrimonium cum idololatris contractum: non ex eo æstimanda est eius qui peccavit emendatio, si eandem rem non repetat: sed partim ex eo si & verbis cōstanter per tempus haud exiguum testetur, sibi factum suum vehementer displicere, sibiq; dolere, præsertim si & lachrymæ verbis accedant, & alia doloris signa; & ex tota hominis vita appareat, eum ita mutaße animum in meliùs, ut etiamsi similem habeat peccandi occasionem, peccatum tamen istud aut aliud simile, commißurus non videretur. Itaq; tam diu detinendus est frater qui peccaverat, nec ad familiaritatem fraternam admittendus, donec judicium ea de re ab ecclesia probabiliter (nam certum ac indubitatum de ea iudicium, Deo tantùm ac Christo καρδιογνώστῃ competit) ferri potest. Qua in re etiam eius rei jure habetur ratio, ut videatur, sitne labes illa infamiæ atq; ignominiæ, quæ ecclesiæ ac veritati divinæ hominis illius facto fuerat aspersa temporis diuturnitate, & Ecclesiastica censura ac castigatione iam quodammodo deleta atq; obliterata; & exemplo in ecclesia ita satisfactum, ut non facile videantur alii exemplo illius incitati, idem facinus ausuri. Etenim licèt illius qui deliquit, correctio vel

inprimis

inprimis in huiusmodi animadversione sit ex præcepto Apostolico spectanda; non est tamen existimandum, hanc solam esse huius castigationis causam. Nā partim res ipsa, partim dicta quædam Apostolica, satis ostendunt, ideò adhiberi eam correctionem, ne Ecclesia aut doctrina Christi malè audiat, néve cæteri exemplo corrumpantur, sed potiùs animadversa hac severitate in aliis, & ipsi sibi metuant. De quo posteriori vide 1. Cor: 5. 6. 7. & confer cum præcedentibus, & 1. Tim: 5.20.

v. 15. Et non ut inimicum ducite. *Per prolepsin quandam præcedens præceptum aliquo pacto declarat, & certos veluti limites severitati hujus animadversionis, qua in fratres peccantes sit utendum, ponit, ultra quos progredi non debeat. Occurrit nempe errori, qui fortè ex præcepto priori non satis rectè intellecto oriri colligiq; poterat. Audientes enim Thessalonicenses, hominem ejusmodi esse vitandum, nec ad familiaritatem piorum admittendum, cogitare poterant, eum inimici loco habendum, & pro homine extraneo reputandum, nec amplius fraternè ut se corrigere velit, monendum, sed instar anathemasis fugiendum. Hoc ergo ne cogitarent, neve facerent Thessalonicenses, hac verba apponit, & novo veluti præcepto, priori certos cancellos circumdat, certisq; limitibus severitatem illius circumscribit. Non vult hominem ita notatum, & à communione ac consortio fidelium exclusum, pro inimico Ecclesiæ aut veritatis haberi, itavé cùm illo agi, ut cùm extraneo*

Non tamen ista censura notatus inimici loco habendus.

extraneo ac inimico (quanquam ne hic quidem odio est habendus, aut ullum hostilitatis genus in eum exercendum) liceret. Licet autem inimicum non monere: imò si verendum sit, ne, ut Christus ait, porci instar non modò margaritas sibi projectas pedibus conculcet, verùm etiam in nos conversus, nos laniet, ac discerpat, ne decet quidem eum monere. At hic ut frater monendus est. Addit enim Apostolus: sed admonete ut fratrem: *hoc est ut Christianum, & vobiscum professione conjunctum, & eatenus adhuc ad ecclesiam pertinentem. Quam diu enim veritatem cœlestem amplectitur ac profitetur, nec pietatis aut piorum evadit hostis, nec ad prophanam prorsus vitam delabitur; ad huc pro Christiano, quanquam ægro, ac morbis animi laborante habendus est.* Nam *& in aliqua ad huc gratiæ divinæ parte hæret, nec à salutis via tam longè abest, quin ad eam aditum habeat, nisi fortè contumacia accesserit, & morâ malum inveterascens ita induretur, ut iam vix ac ne vix quidem sanari possit. Quare in aliqua etiam amoris fraterni parte hærere debet, & officium illi fraternum, quod in admonitione ac correptione, amica consistit, ei non est negandum. Quia frater inimico seu hosti opponitur, apparet non tantùm communionem professionis ac religionis eo nomine intelligi, sed & eius communionis consequens, hoc est amicitiæ sacratioris vinculum ac coniunctionem eiusmodi, quæ amorem singularem & extraneis non communem postulet.* Non *ergo ita fugienda est fratris hu-*

Sed monendus ut frater.

tris huiusmodi consuetudo, ut ne colloqui quidem eius corrigendi causa sustineas; ut supra quoq; monuimus. De aliis rebus colloquia, cùm necessitas ipsa non cogit fugienda sunt. Similiter autem intelligendum est, nec alia humanitatis ac benignitatis officia ei etiam deneganda, præsertim si ad opem ille nostram confugiat; cùm ea ne inimico quidem sint neganda, hic autem magis quàm inimicus diligendus est. Quin & alia officia humanitatis illi non deneganda, si ad nostram opem confugiat.

v. 16. Ipse autem Dominus pacis; *Restat jam ultima hujus capitis & epistolæ particula, voto ac salutatione rem totam ita concludens, ut signum ostendat Apostolus Thessalonicensibus, cujus indicio possint genuinas ipsius epistolas ab adulterinis ac subpositiciis dignoscere, ne circumveniri à quopiam prætextu authoritatis Apostolicæ, & in errorem induci possint. Votum autem triplex est, vel potius ter diversis verbis repetitum. Salutatio enim ipsa voto continetur. Primum optat; ut* ipse Dominus pacis, det illis pacem per omnia, seu semper *(Græce est* διὰ παντὸς *scilicet* χρόνου, *per omne nimirum tempus)* omni modo παντὶ τρόπῳ *pro quo, vetus interpres habet* omni loco, *ut appareat eum pro* τρόπῳ *legisse* τόπῳ, *una littera omissa. Quæ lectio etiam si viris quibusdam doctis probetur, haud scio tamen, an melior sit vulgarium codicum Græcorum lectio. Nam cùm ad Thessalonicenses solos scriberet Apostolus, qui eodem loco eademvé in urbe viverent, non est credibile eum voluisse optare ut pax illis in omni loco concedatur. Plus enim videntur significare*

Tertia & ultima capitis pars continens 1. Votum.

Idq; ter diversis verbis repetitum.

gnificare verba in omni loco, quàm ut ad eos accommodari possint, qui eadem in urbe versentur. Alia ratio est loci, 1. Cor: 12, ubi non modò ad Cor: scribit, sed etiam ad cæteros, qui per totam Achaiam nomen Christi invocarent, ejusq́ religionem amplectêrentur. Confer locum dictum cum inscriptione posterioris ad eosdem Corinthios Epistolæ. cap: 1. v. 1.

2. Optat á Domino Iesu pacem.

Cùm ait Ipse autem Dominus pacis, *perinde est ac si dixißet, & hæc quidem ego vobis præcipio ad felicitatem vestram facientia; sed ipse Dominus pacis cætera sua ope, auxilio ac benignitate suppleat; vel, quod reliquum est, ipse Dominus Iesus vos beet.*

Quem vocat Dominum pacis.

Etenim per dominum pacis *intelligit Dominum nostrum Iesum Christum: quem eodem modo appellat* pacis *Dominum, quo Deum vocare solet Deum pacis, hoc est Pacis authorem. Pacis autem nomine ut alibi in hujusmodi votis solet, Hebræorum more felicitatem intelligendam putamus; licèt nihil prohibeat quo minùs concordia eo nomine intelligatur. Quo pacto videretur ad præcedentia respexiße, ubi præceperat, ne fratrem notatum pro inimico haberent, sed ut fratrem admonerent: id quod ad concordiæ rationem aliquatenus pertinet. Sed altera significatio magis convenire videtur. Hoc pacto meliùs hæc Christi descriptio quadrabit cum descriptione rei, quam illis optat Apostolus, ut mox in explicatione verborum sequentium apparebit. Quomodo Christus author sit pacis, & felicitatis satis notum est. Est enim proxima illius secundũ Deũ causa tanquã unicus illi*

Cujus nomine, felicitatem intelligit.

cus ille Dominus per quem omnia. Vnde Apostolus toties gratiã & pacem seu felicitatem à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo fidelibus optat. Det vobis pacem semper omni modo: *hoc est, felices vos reddat, vos beet, & semper & omni ex parte. Perfectionem nimirum huius felicitatis exprimit, dum & perpetuam esse vult, & plenam. Potest enim quis esse beatus (quatenus quidẽ in hac mortalitate beato cuipiam esse licet) ad tempus tantùm; vel perpetuò quidem, sed non omni ex parte. Etiamsi autem felicitas hîc spiritualis potissimùm sit intelligenda; nihil tamen prohibet, quominùs & corporalem atq; terrenam, sed quæ spiritualem haud quaquam evertat aut labefactet, eadem voce comprehendat. Habet enim felicitas spiritualis suas quasdam partes. Nam & plena rerum divinarum mysteriorumq; cœlestium cognitio ad eam pertinet, & solida vitæ pietas ac constantia in veritate, & spes firma felicitatis sempiternæ, animi tranquillitas, lætaq; conscientia, & gaudium spiritus sancti, ac gustus voluptatum cœlestium, aliaq; divini spiritus dona, quæ in primæva illa Christi Ecclesia vigebant. Non parùm etiam huc pertinet totius Ecclesiæ concordia, summaq; animorum conjunctio, & felix labor circa rem gloriæ divinæ, & salutis humanæ successus.* Dominus cum omnibus vobis *scil: sit. Alterũ votum seu voti prioris repetitio, cum quodam argumento. Etenim cùm in verbis præcedentibus felicitatem Thessalonicensibus precatus esset, & constantem seu perpetuam ac plenam*

Eamq; perfectam.

Felicitas spiritualis in hoc seculo quæ.

plenam omnibusq́; numeris (quatenus quidem in hac vita licet) absolutam: hîc iam etiam precatur ut quàm possit latissimè pateat, omnibusq́; illius Ecclesiæ *membris sit communis. optat enim ut* Dominus, *i. e. dominus noster Iesus* Christus *(hunc enim suo more simplici hoc nomine & quidem articulo in Græcis notato intelligit) a quo pacem illis seu felicitatem fuerat modo precatus;* illis omnibus adsit, *nempe gratia, favore, benignitate, ope atq; auxilio. Idem enim est Dominum Iesum eße cum aliquo, & gratiam Domini Iesu (quæ una cum suis effectis, nimirum auxilio ac beneficiis inde manantibus intelligenda est,) eße cum aliquo. Ideo quod hîc dicit* Dominus sit cum omnibus vobis, *paulò post, ut & alibi dicit:* Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis. *seu vobis omnibus adsit. Hac autem in re felicitas humana revera continetur. Quem enim Dominus Iesus gratia, favore, ac benignitate sua prosequitur, cui ope & auxilio suo adest, is non potest non eße felix ac beatus.*

2. Ut illis Domin⁹ adsit gratia sua

2. Signum, quo debebant veras Apostoli epistolas ab adulterinis discernere.

v. 17. Salutatio mea manu Pauli. *Hîc veluti obiter Theßalonicensibus, signum ac notam quandã ostendit, ex qua veras ac genuinas ipsius epistolas agnoscere, & a falsis seu adulterinis ac suppositiciis dignoscere queant. Vidimus enim supra c. 2. v. 2. impostores quosdam, ut suos errores Theßalonicensibus persuaderent, authoritate Apostoli inter alia fuiße abusos, & alios quidem dicere ausos fuiße, illa quæ dicerent, se ex Apostoli ore audiviße, alios etiam*

litteras

litteras tanquam ab ipso scriptas confingere, ac proferre ausos fuiße, ac Thessalonicensibus pro genuinis obtrusiße. Quare ne hac fraude circumvenirentur, ostendit hic illis certam quandam suarum Epistolarum notam, quæ si in aliqua Epistola non extaret, eam non admitterent, sed tanquam suppositiciam repudiarent. Poßunt autē hæc verba & ad sequētia & ad præcedentia referri; & de sequentibus quidem dubium est nullum, quādoquidem dicat, sic scribo, *subjectū protinus hū verbū.* Gratia Domini nostri Iesu Christ i*&c. Idem fit in Epist. ad Coloß: ubi scripta extant verba, quæ ad sequentia non ad præcedentia referri illic poßunt. Col: 4. v. 18.* Salutatio mea manu Pauli. Gratia vobiscum *&c. Sunt tamen nonnulli, & doctißimorum interpretum, qui etiam ad præcedentia referre videntur, dum ita paraphrasticè hac verba reddunt:* Hanc salutem ego Paulus mea ipsius manu adscribere volui. Hoc enim signum est omnibus Epistolis nostris, hactenus annexum, quo veræ ac germanæ à falsis ac suppositiciis secernantur. Itaque sic scribere soleo, gratia Domini nostri Iesu Christi adsit vobis omnibus. *Et nobis quidem ista sententia non planè displicet. Etenim non est incredibile, Apostolum, cùm primo voto subjecißet sua manu votum brevius* Dominus cum omnibus vobis; *hac occasione voluiße eos de signo epistolæ suæ veluti impreßo monere, & ut tantò rectiùs adhuc manum suam agnoscerent, idem postea* Vorstius.

votum aliquantò pleniùs manu sua exprimere ac subscribere. Quod si quis absurdum putet, Apostolum bis sua manu idem votum voluisse subscribere, & cùm de superioribus jam dixisset, ea sua manu esse scripta, denuò subjicere, ita se scribere solere. Gratia Domini nostri Iesu Christi *&c. cum illo nequaquam pugnabimus. Et hoc si sequamur, perinde erit, atq; si post salutationem, ab amanuensi, quem vocant, descriptam; ita subjiceret: saluto vos ego Paulus verbis mea ipsius manu adscriptis: Vel; salutationem ego Paulus mea ipsius manu nunc appono: (quod signum est cuivis Epistolæ meæ appositum) Sic autem scribo* Gratia Domini nostri Iesu Christi *&c. Apparet ex his verbis, Apostolum consuevisse Epistolas ad Ecclesias aut certos ex fidelium numero homines, dictare, alienaq; manu descriptas, & postea salutatione suâ manu subjecta notatas mittere. Quod etiam nominatim in Epistola ad Romanos videmus c.16. eius Epist: v.28. ubi dicitur:* saluto vos Tertius, qui scripsi *seu* descripsi hanc epistolã. *Epistolam ad Gal: sua manu totam scripsisse Apostolum, inde apparet, quòd c.6.v.11. ait,* videte quantis vobis litteris *(hoc est quàm prolixam vobis epistolam.)* scripserim mea manu *Quod quia commemorat tanquam argumentum singularis suæ erga illos benevolentiæ ac studii; ex eo ipso facilè intelligitur, eum alias Epistolas, præsertim aut æquè prolixas, aut etiam prolixiores quàm est illa ad Galatas, non consuevisse sua manu scribere: qua de re eo loco*

Paulus in scribendis epistolis aliena manu solebat uti.

Tantùm certam notam his subjiciebat propria manu, ut illius esse nosceretur.

loco dictum est. Cæterum quod ad notam hanc attinet, nõ est intelligendum hæc sola verba Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis, *esse certam Paulinarum Epistolarum notam: quod tamen haud pauci viri doctissimi videntur statuere, qui exinde quoq; colligunt, Epistolam ad Hebræos Paulinam esse, quia habeat notam Epistolis Paulinis appressam; quia sub illius finem adjiciatur,* Gratia cum omnibus vobis: *quasi verò non potuerint alii Apostoli, aliiq; divini viri eadem verba suis Epistolis subjicere. Videmus sanè Iohannem eadem prorsus verba quæ hîc exprimit ad Thessal. Apostolus, Apocalypsi subjicere; cùm alibi Apostolus, ut paulò post dicemus, aliquantulum sua verba variet, & author Epist: ad Hebr: longiùs adhuc à consuetudine Apostolica recedat. Etenim nullam invenies Apostoli epistolam ad universam aliquam Ecclesiam scriptam, in qua ipsum* Domini Iesu Christi *nomẽ non sit expressum, præter eam quæ est ad Coloss. ubi dicit salutationem sua manu esse scriptam. Hæc sanè nota admodum fuisset dubia atq; incerta. Quid enim? Annon & alii, non modò pii viri, sed etiam impostores illi, imitatione Apostoli, poterant eadem aut similia verba epistolis suis subjicere? sanè tantò magis id fecissent homines fraudulenti, si rescivissẽt (rescire autem id vel ex hac epistola publicè lecta facilè potuissent) hanc notam suarum Epistolarum Apostolum esse voluisse, ac porrò sub hac nota facilè se posse Thessalonicensib. Epistolas à se confictas obtrudere.*

Quænam illa nota.

dere, ac pro Paulinis venditare. Nō ergo hæc verba, aut etiam sententiam huius voti, simpliciter voluit haberi pro nota germanarum suarum Epistolarum, sed sententiam hanc sua manu descriptam. Itaq; cùm ait sic scribo, *nō tantùm ad verba aut sentētiam ipsam eos vult attendere, sed etiam ad litterarum figuras ac ductum. Si ergo viderent votum hoc litteris planè huiusmodi, seu iis ita similibus, ut solent eiusdem hominis litteræ diverso tempore scriptæ inter se similes esse, descriptum, & epistolæ alicui subiectam esse, tum demum eam pro Apostolica agnoscerent. Itaq; si quis ex illo voto Epistolæ ad Hebræos subiecto colligere velit eam esse Paulinam, ei necesse esset ostendere, illa verba ipsius Pauli manu fuisse scripta. Deinde & illud notandum est, quod iam paulò antè indicavimus, non eadem ubiq; verba Paulum suis Epistolis annumerare, sed sententiam, nunc breviùs, nunc pluribus paulò aut paulò aliis verbis conceptam. Vide finem Epistolæ ad Corinth. præsertim posterioris, & ad Galat. Ephes. Colos. & Tim. Tit. Philem.*

GRATIA TIBI DOMINE IESU.

INDEX RERUM PRÆCIPUARUM quæ in hoc libro continentur.

A.

Sanctos

Errata quæ per negligentiam operarum & absentiam authoris in textum irrepſerunt ſic corriges.

Pag.6 in marg. *Prima virtutes.* 7 in marg. *Gratiarũ actionis.* 9 v 2 à domino antiquâ. *12 v 10 alii, curſivâ* 13,34 *ſeu, curſivâ.* 20.15 *judicaturus.* 22.1. *regnare.* 24.9 *alterum.* ib. 10 pro *rationem*, lege *catenã.* ib. 22 *ſuſpicione.* 34 v. 21 dele *ipſorum* 35 in marg. *inculpatè.* 45 v 22 *cap.* 19 v. 9. 54.6. *inſideretis.* ib. 7 *putarem.* 69.8. *ſic & ambuletis.* 73 ult: *ſpectant* 75.1. *utuntur.* 76.1 *indicamus.* ib 21 *exerceamus.* ib. 23 *iis tantum vitiis ab Apoſtolo.* 80 penult. *qui erant.* 81.1. *erant* 85..11 *deducturi.* 90.13 *accenſet.* 92.3 *cum dicatur.* ib. 19 *ovatione.* 97.28 *incertitudine videlicet temporis adventus.* 98.7 *aucupari enim.* ib. 18 *improvisò.* 102 in marg. *Secundam perſonã.* 114.13 *pœnarum quæ* 117.12 *ſibi* 126.22 dele *Quare.* 132.5 *alterutra.* ib. 27 *tantæ* 134 in marg. *patientiæ laus* 142.15 *qvi.* 143 2 *ſpeciem certam.* 149.17 *defectio à fide.* 149.1 *verò.* 150 ult. *alios.* 165.4 *nomine denotari.* 185.20 *cõtumaciam ac pervicaciam.* 189.25 *compotes.* 199.13 *amicitiæ teſtandæ.* 207 poſt ult. v-*notatus* 209. 1 ante arceamus *non.* 216.19 *utpote.* 218.2 *inordinatè.* 218 25 *præſcribat.* 219. 14 *i.e.* 220.18 *quibusvis.* 221.21 21. *eſt.* 224.7 *deeſſe.* 23 *homini.* 226. 6 *quivis.* 26 poſt indigemus? 26.17 πάρεργον, ib. 18 ἔργον 227.20 τῇ πολυπραγμοσύνῃ. ibid. ult. *cõplectitur* 230.10 per epiſtolam antiquâ. 230.18 σημειοῦσθε ibid. 21 ἐπιστολῆς. ibid. 22 ἐπιστολῆς ib. 24 ἐπιστολῆς ib. 25. σημειοῦσθε ib. 27 ἐπιστολῆς σημειοῦσθε 232.23 *conſuetudine.* ib. in fine v. 28 deleatur *a* & in initio ſeq. *ut* 234.21 καρδιογνώστῃ. 240. 29 *ſuppoſititiis.*